

NAPKELET

SZERKESZTI TORMAY CECILE

TARTALOM

- Semjén Gyula: A ráncszabott öröm (Elbeszélés)
Jékely Zoltán: A szépség pusztulása (Versek)
Hárich János: Liszt Ferenc családja és az Esterházy hercegek
D. Koller Erzsébet: Történt ezer éve...
Számadó Ernő: Két békési ó-paraszt mese
Maderspach Viktor: Szélhámosságtól a mártírkoszorúig
Kunszery Gyula, Kordás Ferenc és Boldizsár Iván versei
Hargitay István: Nyári nap (Elbeszélés)
Valér Erik négy eredeti fametszete
Elvek és művek
Külföldi krónika
Dékány András: A halászok éneke (Regénymelléklet)

1934. ÉV

9. SZÁM

XII. ÉVFOLYAM.

ÁRA 2.50 PENGŐ

SZEPTEMBER 1.

A MAGYAR IRODALMI TÁRSASÁG KIADÁSA
BUDAPEST

NAPKELET

IRODALMI ÉS KRITIKAI FOLYÓIRAT

A Napkelet szerkesztője:
TORMAY CECILE

Helyettes szerkesztő:
NÉMETH ANTAL

Megjelenik minden hó 1-én.

Előfizetési ár: Negyedévre 6.50 pengő. Tisztviselőknek 4.50 pengő. Külföldre egész évre 32 pengő.

A Napkelet szerkesztősége és kiadóhivatala:

Budapest, VII. ker., Rózsa-utca 23. sz. ~ Telefonszám: 31-4-20

Szerkesztőségi órák: minden csütörtökön 4-6-ig.

TARTALOM:

	Lap		Lap
<i>Semjén Gyula</i> : A ráncszabott öröm ...	497	<i>Számadó Ernő</i> : Két békési ó-paraszt	
<i>Valér Erik eredeti fametszete</i> ...	505	mese ...	532
<i>Jékely Zoltán</i> : A szépség pusztulása (Vers-		<i>Valér Erik eredeti fametszete</i> ...	535
ciklus) ...	506	<i>Maderspach Viktor</i> : Szélhámosságtól a	
<i>Hárich János</i> : Liszt Ferenc családja és		mártirkoszorúig ...	536
az Esterházy hercegek ...	508	<i>Kunszery Gyula</i> : Ikva (Vers) ...	539
<i>Valér Erik eredeti fametszete</i> ...	518	<i>Kordás Ferenc</i> : Fürdés előtt (Vers) ...	540
<i>D. Koller Erzsébet</i> : Történt ezer éve ...	519	<i>Boldizsár Iván</i> : Valaki imádsága (Vers) ...	540
<i>Valér Erik eredeti fametszete</i> ...	531	<i>Hargitay István</i> : Nyári nap ...	541

ELVEK ÉS MŰVEK:

<i>M. Juhász Margit</i> : Tizenkét verskötet ...	545	<i>Fábián István</i> : A katolikus újjászületés	
<i>Dénes Tibor</i> : Ijjas Antal: Sziénai legenda	549	az irodalomban ...	552
<i>D. T.</i> : Márai Sándor: Egy polgár vallo-		<i>Szakáts László</i> : Külföldi regények magyar	
másai ...	550	nyelven: ...	555
<i>Szatmári</i> : Szondy György: Testvéрке		<i>Wilder</i> : Szent Lajos király hídja ...	555
naplója ...	551	<i>Aldanov</i> : Az ördög hídja ...	556
<i>M. Gy.</i> : Hamvas H. Sándor: Budapest,		<i>Aldanov</i> : Az összeesküvés ...	558
VII., Szövetség-utca 17/b. ...	552		

KÜLFÖLDI KRÓNKA:

Rómában épül a világ legnagyobb egyeteme ...	559
--	-----

REGÉNYMELLÉKLET

<i>Dékány András</i> : A halászkok éneke ...	81
--	----

A RÁNKSZABOTT ÖRÖM.

TALÁN — mondta az igazgató és fénytelenül kék volt a szeme, mint az a kés, amellyel Imre délben almát hámozott és a pillái alatt a gyűrött bőr fekete ráncokban ült meg. Imre most ezeket a szemeket nézte, ezeket az apró ráncokat és a homokszappanra gondolt, amellyel téglavörösre dörzsölte az ujjait, hogy lekopjon róluk az almalé. Talán — mert ezt felkészülve kellett fogadnia és erre a szóra a szíve is azzal a koppanással felelt, amellyel reggel az ingaóra szétkalapálta a bódult álom színes cserépfalát: Ma este vége. Hisz ismerjük ezt: hogy jöjjön holnap, mert a Hartsteiner úrral meg kell még beszélni a dolgot. És ő nem kiálthatja ennek az embernek, aki feláll az íróasztal mellől így most kinyújtva hervadt, gyűrűs kezét, nem kiálthatja, hogy uram, még ma mindennek el kell dőlnie, mert holnap késő lesz már. Talán: mert ez gyászosabb és kegyetlenebb beszéd, mint a forgó ajtó kattanása, amely még hátba is lökte, hogy hamarabb az utcán legyen.

Itt már őszi este volt, párába kevert füst és por, hogy súlyosabb legyen a levegő, csak a kertekben érezni most a lehullott levelek nedves szagát, ahogy a búcsúzó nyár a hallgató fákra rálehel. Búcsúzó nyár és ez mind Imre volt, mert ahogy a nyár melege az élet tavába dobja a nemzés tövét, úgy lett Imre élete is a szerelem gyűrűző futása, egyre távolabb, egyre halukulóbb körök. S talán hamarabb kellett volna észbekapnia. Mert most csak a víz alig rezdülő mozgása volt és az akarata is megcsendesült. Fáradtan, mint a két lába, pihenni vágyón, mint a dereka, mert kétségbeesett volt a gyönyör, amely múlt napoktól búcsúzón ernyesztette el az izmait. Hamarabb kellett volna. Hamarabb? Talán nem tudunk parancsoló szavú urak lenni, és el kell fogadni azt is, hogy holnap tifuszba esel, vagy húsz év múlva a szíved megáll? Ember, ha három hónapod volt és aztán várod a halált, hát meg kell fojtani azt a másik ösztönt, amely Helén kezét arra fogná, hogy férfiakat kapjon karon, vagy gyermekfüleket mosson, ha az óra reggel hatkor csörög. Helén. És az ösztön is elfárad, mert talán nem lehet holnapig várni a talánt, a holnaputánt. Mert ez is csak ódázó játék és játék, ha önmagunknak határt szabunk. Elég.

Csapódva hullottak le a redőnyök Imre feje felett. Eltűnt a hervadt függöny, a tétova lámpafény és az oxidált szóke fej, amely a járdaszívet figyelte, ahol a G₂ zökkenve megállt. S most asztal köré gyűl a polgári élet, a hétórás vacsora, az emésztett étellel lefekvő gyomor s a fényreklámok kövérré híznak a szürkére búsult ég alatt, vihogva, igen, vagy potrohosan keringve a malátát ivó gyerek hasán, mert nem kell több plakát. Talán — mondta az igazgató — és Imre tudta jól, hogy az a vörös fény a Dörfler-utca sarkán szemtelenül most reáörhög. Hát érdemes volt hat hosszú délutánt azzal eltölteni, hogy a Skrubik kályhagyár új kreációját vetette papírra a modern reklámpszichológia ravasz ötleteivel. És ezért kellett Helénnel összeveszni, mintha a rokoko mama a szeneslapáttal nem is lett volna tiszta

esztelenség. Hat délután, most már hét óra van, hat elveszett délután és reggelre már a szíve megáll.

Ikopenin. Ez az utolsó este. A sarkon a zöldfüggönyös bár, ahol pápaszemes kínaiak hallgattak egy hete és ma és holnapután, és a sarki nő az ementhali orrlyukakkal holnap is önfelteden suttogja a mellénythordó férfiak fülébe a merkantil Venus elkopott szavát és lesz porszívógép, kvarclámpa és kék gőzölő bura még éveken át a Hörner A. G. csillogó üzletében, — nem messze vannak innen a klinikák, de Helén szeme nem nyílik több örömrre és kétkarja holnap vércsókös virág lesz.

800 schilling, jobb csikóbunda ára, álmok, podgyász, terv és sípoló kalauzok, Wien, autó, hotel és az első éjjel, mezítelen bőröd melege, hisz minden három hónapra volt kiszabva, csak ajkad kérése volt végtelen. Helén. És holnap a fekete autó megáll a ház előtt, minket visznek rajta letakarva. A nyelved dagadtan szorul fogad közé, arcod hideg lesz, viaszos, merev.

Imre szédülni kezdett, pedig csak a villamos sánt kellett átlépnie. A térde talán most megcsuklik és így esik oldalt, zuhanva a felszedett aszfalt közé, de eljutott a járdaszélig, elhűlő arccal és érezte, hogy izzad a keze. Nem, elmúlik, most mindjárt elmúlik, nem lesz semmi. Megy tovább. Vagy megkérje ezt a sapkás suhancot az ujságos bódé előtt, hogy vezesse el az egyetemig, ahol Helén már várni fogja. De rekedt volt a hangja, hebegett. És mikor meglátta a suhanc csodálkozó kék szemét, akkor vette észre, hogy magyarul beszél. Bocsánat és hirtelen megindul, csak semmi komédia, keményen csapja le sarkát a földre, hogy férfias legyen, merész, határozott, mint az angol filmek felírása, aztán megpróbál lábujjhegyen járni, Istenem, ha itt összeesem egyedül, de ni, megingás nélkül jut tovább, a gumibotos rendőr sem néz utána, hisz az egész csak beképzelés.

A városháza tornya $\frac{1}{4}$ 8-at kongott és mintha Imrét háthaütötte volna az idő, mert meggyorsítja a lépteit, félrelök egy szőke kisiút, aki a láncba kapaszkodva néz utána, meg a táblára, ahol vörös szegéllyel fel van írva, hogy: Gyalogjárók. Gyerekvisítás, benzinszag vagy a szívek alatt kattogó zsebórák, de Imre ajka azt suttogja: Helén és minden pórusában zeng az ő neve, aggódva, kérve, egyetlen menedék és amint az összehajló fák közt feltűnik az egyetem kétemeletes szürkesége, már futva vitte a testhez hívó vágy, hogy rejsz el engem, hisz tudod ma éjjel. Ikopenin.

Helén már ott várakozott reá, hátrafordulva sétált a parlament felé. Imre halkán mögéje lopózkodott és vállára tette a kezét.

— Már itt vagyok. Régóta vársz rám? Utoljára egymásra, Helén.

— Utoljára? — Az asszony szemében az öröm kialudt. — Sejtettem igen és így mondtuk, így határoztunk.

Sápadtak voltak mind a ketten.

— Helén, ha nem akarod, maradj, ne jöjj velem. Mert nem szomorú a leszámolás. Aggasztón, vidám, nézd, milyen halványkéken nevetve, mint fenn az ég. Ugy-e félsz? Velem vagy.

— És akkor tudom, hogy nem szeszély, nem az életnek duzzogása, hiszen fogom a kezéd és akkor is így fonom rád ujjamat, ha menni kell. Leszámolás. Vidám. Amikor a gyönyör lealkonyul és virrasztó messze fényét reánk szórja a szeretetet. Most sétáljunk tovább itt a fák közt.

Hallgatva, mint az éjszaka előtt. Mikor a hold ezüstös útján fehér homlokkal járt a vágy és bőrükön csak az a pára volt, amit féltő ajakkal egymásra leheltek. Itt az idegen város közepén, ahol vörös villamosok és

ormótlan autók huppogtak, csengtek a váró test szavába, nem kérdezni, hogy mi maradt otthon, hogy minek ez a furcsa menekülés, terv nélkül, jövő nélkül, csak egymás vágyában feloldva, ma a tiéd leszek, szeretóm, uram, három hónapja volt és a hársfák illata még édesebbé tette ajkukat és lelkükre csobant, melegen, mint a szerelem.

— Emlékszel, három hónapja van, most érkezünk meg az Ostbahnhofra és majdnem elhagytad a recés táskádat, amelyben az egész pénzünk volt, nyolcszáz schilling és hogy futottál a hordár után, egészen elsápadva, édes. Hiszen mindig miattam volt annyi gondod, mindig én bántottalak.

— Ugyan, Helén.

— De hidd el. Hát nem én mondtam neked, hogy utálok ezt a garasos jövőt, a kenyérré váltott filléreket, a várakozást, hogy legyen egy vaságyunk és a ládában az ajtó előtt a konyhaszemét, mert én mondtam és én akartalak, téged, mindent eltépő kilobbanás, hogy egymásthfogó kezekkel induljunk meg a párás semmibe, élni, szeretni és te csak hozzám szédültél, szegény.

— A gyengébb nem én voltam, Helén. Ebben az akaratban nem. Hisz együtt mondtuk, legyen hát három hónapunk, de ez a három hónap szép legyen. És szép volt, Helén. Ugy-e, na mondd, és nézz így a szemembe.

— Szép és kevés. Nem, nem, csak önmagamat bántom.

— Engem. Mert hogy nincs tovább, annak az oka mégis én vagyok. És látod, úgy érzem, hogy nincs is jogod ahhoz, hogy kövess. Mert te nemcsak a három hónapot akartad, hanem a reményt is, mert erősnek hittél, azt hitted, ötletes vagyok, tehetséges és törtető, hogy itt Bécsben fogok jövőt szerezni magunknak neked, és mit csináltam, mondd, mit tudtam csinálni, plakát-rajzolás, mosolygó igazgató, talán, és ma vége, itt az utolsó két schilling a zsebemben, csörög, komiszul csörög és az utolsó éjjel. Hagyj el, Helén, csak magam akarok menni, eltűnni, hogy te talán boldogabb légy egyszer.

— Imre.

— Nem, nem, én csalódtam magamban és te mást szerettél, azt, akit most panaszosan szólítasz, aki remény volt, az életed, de nem ezt a sápadt, beteges figurát, akinek ökle sincs. Megvetem magam.

— Imre!

A hársfalombról mintha pára hullna, aprón és jólesően hideg, de fenn csillagos, tiszta volt az ég, a múzeumok acélkupolája égszínkéken villant meg az éjben. Danaae. És együtt nézték álmodón. A Várkert. És a koncert után ott sétáltak a Hősök terén. A városház tornyán huhogott az idő, mintha a magasba taszított vasember irigykedően most rájuk konganá: Lám, mérni lehet a boldogságot is. De a szíved azt súgta, nincsen óra, csak végtelenbe oldott pillanat. Június volt. Lihegően meleg. Június volt. Miért kell sírni érte? Ha ezt most mind magaddal viszed.

Ikophenin. Három tableta vízben oldva, így mondta Laci, a gyógyszerész, mert jó, hátha megakartok halni, itt van, ez egészen fájdalommentes, elbódulsz tőle, aztán jönnek a szívidegek, csak engem bele ne keverj a dologba és ha csak lehet, ne tégy ilyen bolondot, hisz a menyasszonyodért én zsákot is hordanék, fiam. Zsákot hordani, de most ég a nyaka és a gerince fáj a két válla között. — Imre, az igazgató mit mondott? — És szédülve ér a kérdés agyához, mintha csigalépcsőn kellene felmásznia. Az igazgató? Azt mondta: Talán. Ahogy már egy hónap óta talán. Semmi. Hát tőlem vársz valamit? Vagy adjunk magunknak még néhány napot? Fáradt vagyok és a reggeltől már félek, hogy újra lássam magamat.

— Nem, ne várjunk. Mert akkor gyávább volnék, mint ahogy szeretlek. Csak vidámabbnak kellene lenni, ahogy te mondtad, nevetve, mintha rózsákat dobunk el. Hősiesség ez?

— Azt akarod mondani, hogy félek. Talán csak tiltakozik valami. És benned is. Mert mi meghalunk, ma éjjel, halod? És ezek a fatuskó emberek itt, nézd, ez a monoklis legény nem is sejtí, miért repdes a szemed. Hullák leszünk. De előbb vacsorázni akarok, mennyi pénzed maradt még?

— Most ne menjünk sehova se, Imre. Otthon már készítettem vacsorát, sonka lesz és teát főzök hozzá. Öt schilling még maradt, de az kell a takarító asszonynak, ha holnap minket megtalál.

— Úgy? Hát akkor hallgatni kell és menni, a lélekben zsong az emlékezés vize, s ha egy-egy fehér hab kifröccsen: Nézd, itt vettem a kék nyakendőt neked, tudod, mikor a terasszon vacsoráztunk és a szomszéd asztalnál a kis francia ember, olyan volt, mint egy fekete rigó és kaptál kölnit, a Kelet álmát és ott pihentem a kebleden, és itt szálltam le a villamosról egy állomással előbb, hogy szembe jöjj és itt az utcán megcsókoljalak és mikor a tánc után megszóktattalak; azt hitték, hogy olasz signora vagy, meg a müncheni boxoló, emlékszel, és közben Ikophenin, hát csakugyan utoljára libben a szellő és párás melegen hív az ég, utoljára, hogy emberek mozognak, és csókok hullanak a padokon, hogy egymáshoz görbülnek az ujjak, hogy van divatlap, jajgató zene s a házak felett a Gerngross nagyáruház fényezője imbolyog.

Vigyázz — és ahogy az utcán megállnak az éles ívben forduló autók előtt, tudván, hogy rájuk biztosabb halál vár, egy ember lép melléjük gyékénykosárral, sapkáját csak úgy az ujjával billenti meg.

— Pardon, doktor úr, szeptember estéjén legszebb ajándék a hölgynek a virág. Volna még egy klasszikus tétel, amely csodásan illik a hölgy fekete hajához. Egy schilling, kérem, drága holland dolog, egy schilling.

És bűvész mozdulattal adja Imre kezébe a selyempapírból kibontott rózsaszálat.

— Helén, fogadd el tőlem. Piros rózsá. Emlékszel még arra a csokorra. De most csak egyet adhatok.

— Uraságod magyar? Ejnye, nekem is van egy magyar nagybátyám Sopronban, tanító, nem ismeri talán? Schlossernek hívják.

— Jó, itt az egy schilling.

És Helén a rózsát ajkához emeli. Mennek tovább és szorosabban fogják egymás kezét.

— Kis Helén, miért sírsz?

— Nem, Imre, nem sírok. Két könnycsepp, teértesd, aki úgy szerettél, hogy már nem is merném újakezdeni.

És akkor befordulnak a Kärtner-utcán, ahol jól festett kokottok libegnek s a kirakatok előtt szólítja le a nőket néhány bárdolatlan vágyú idegen. De ez a világ már zárva volt előttük, mint a Máltai Lovagrend temploma és egymás karját is már csak azért fogták, hogy itt az úton el ne essenek. Mert menni kellett valami elé, talán nem is a szokott séta, hogy így kerülve térnek meg haza át a Grabenen, aztán a Burg előtt, hogy várták őket a minorita templom árkádjai, igen, itt szoktalak megcsókolni, de éjjel nem lehet álmodni két karod közt és ezért van az, hogy most reszketünk.

S akkor türelmetlenül mennek tovább, nézd, öt perc mulva $\frac{3}{4}$ 9, mintha otthon várna valaki, vagy mert nem lehet tovább a mélységbe bámulni és megfeszült lábakkal ugrani fel. Jobb volna már túl lenni rajta, de ezt

most Helénnek nem mondja meg. Milyen görcsösen szorítja a rózsát. — Nincs tüske rajta? — de torkában ragadós a nyál és akkor vállát görbítve köhögni kezd.

Helén halványan tekint reá, de Imre eltakarja a homlokát és újra izzad a keze, melegen húzódik a gerince, csak túl lenni, csak túl lenni ezen az ostoba megriadáson és hogy beszéljen, hogy ne legyen olyan mereven levont a szája: Ma este nem működnek a szökőkutak — aztán elhallgat és a földre néz a puffadt háttal fekvő levelekre.

A kulcsot már a kezében szorongatta, amint a Volkstheater elé értek.

— Most mindjárt jó erős teát főzöl — mondta a kapu alatt és szívdobogva siettek fel a lépcsőn.

A szobában a kattantva nyíló villanyfényben feszes komolysággal álltak a bútorok. S a közepén fehér abrosszal leterített kis asztal nem is két étvágyas emberre várt, mert mintha keresztelő só lett volna rajta, vagy haldokló tagokat megkenő olaj. És a két ember visszadöbrent ettől az ünnepélyes rendtől, ott a becsukott ajtónál megállva, de egyiküknek ajka sem tudott nyugtató vágyat adni, mert már nem voltak egyedül.

A díván mellett kis asztalka állott, kürtös, sárgarézsamovárral. Helén odalépett és a csupasz falapra fektette le a rózsát, mert Imre, holnapja neki se legyen és velem együtt így fog elhervadni. Aztán levette fejről a sapkát és a fátyolt, végigsimította a haját, vízért ment a fürdőszobába és a fehérzsinóros teafőzőben keringeni kezdett a melegség. Előszedte a kék porcellán csészéket, két apró tányért, kést, villát, kanalat, kenyeret szelt és a zsírfoltos papírból kipakolta a rózsaszínű sonkát. Akkorra már a víz susstorogni kezdett és a barnaszemű asszony a szekrénynek támaszkodva figyelt.

Megszokott mozgás, a percek egymásba fonódó apró céljai, ami még életet szó a mélység fölé és csak így tudunk feledni. Mozgásban és célban. De Imrének most semmi dolga sincs. A rajztáblája már félretéve simul meg a szekrény mögött, ecset, tégely, festék, tubusok mind-mind már a fiókban alusznak, kimosva, megtörölve, egymás mellé rakva, hogy többet nem dolgozunk. Fel-alá járkal a szobában s a két díványra néz, a meglapuló könyvespolcra s a barna ráámájú tükörrre, fölötte lóg egy művirágkoszorú, és nézi a késsel és arannyal festett falakat, ahol te éltél Helén, és ők láttak, mikor gyermekké szédített a szerelem. Talán egy percre megrezdül benne a vágy és a Helén keblébe futó vér emléke, de a sarokból elébe áll a köpönyeges kályha, kövéren, feketén és hidegen. Jobb volna már túl lenni rajta. Mert most még a cigaretta sem kell és a lobbanó gyufát a pernyeládába dobja, egy mozdulattal. Igen, mi voltunk.

Asztalhoz ülni és egymást nézni, mikor a tea gőzölög. A kanál csörren a csészealjon, rumot nem parancsolsz, kedvesen, halkán, na tessék édes, és minden olyan kimért, olyan furcsán nyugodt, mert még csak készülődnek. Nem, köszönöm, csak a teát iszom. — De Helén is megáll az első falat után. Nem tudok enni — és két kézzel kell fogni a forró csészét, amint ajkukhoz emelik. Nézik egymást, előrehajló vállal, talán bátorítóan is, mint az elhantolt öröm mosolya.

— Olyanok vagyunk, mint két beteg madár.

— Imre, hát olyan nehéz elszállni önmagunkból? A forró este, egymásba fonódó testünk, emlékszel, búcsúzás és menni a tűnő gyönyör után, eloldani, emlékszel, így mondtuk. De most jobban tudjuk mind a ketten, mert egyedül kell lennünk, mikor a kezünk önmagunk ellen fordul.

Egyedül, mint a félelem. És néha megrázkódik a testük, mintha tenni, akarni kellene, az ujjuk még a csészéért botorkál és hervadtan újra az ölükbe hull. Már hallani kint a színházvégi autók kattogását, felzúgva, messzefutva és újra a csend, ez a hangtalan hányódó tenger, ahol a lelkük nem tud parthoz érni. Tizenegy óra. Vagy most az ösztön rést talál, menekülést. Imre felugrik, kezével tépi mellén a ruhát, a hangja fojtott és rekedt, mint a vergődő állaté.

— Ma nem, ma még nem akarom.

— Gyáva! Ne légy gyáva! Mert holnap se mered és azután sem. A szavad! Az ígéletünk! Imre, még ma meg kell lenni! Ma még. Gyere ide, ölelj meg. Utoljára, forrón. Igen, még ma meg kell lennie.

De Helén ajka is hideg, talán a köd lepte már, gyűrődött, félénk, hisz csak ősszel megmaradt virág s a két karja most kapaszkodás. Imrének reszket a térde, ahogy felé hajol, aztán a keze is lehullik, de ő már nyugodt, mert tudja, hogy el kell jönnie. Mereven a szemébe nézve, ahol a cél most megtapad. A vég. És akkor kinyitja a szekrényt, elővesz egy papirostekercset, reá van írva: Ikophenin, szétbontja, az asztalra teszi. A tabletták meztelen, szürkén fekszenek így a villanyfényben. Ártatlanul és bennük rejtőzik a halál. Vízét önt a két pohárba, a keze nem remeg, mert rajta érzi Helénnek szemét, aztán beléjük dob 3—3 szemet és az elmállott port is, ami még a papíron maradt. A tabletták egymásra omlanak, a vízfenekén, szürkés-barna csomókban megülve, akkor mindketen a kanálért nyulnak, így egymással szemben megállva és már ajkukon a pohár. Imre a torkában érzi a víz kesernyés ízét, a nyelvén megtapadó apró szemcséket, igen, csak mind, csak egyszerre kihajtani az egészet, kavargó gyomorral és megszedülve, amint a szíve ver. És akkor hallja Helénnek fuldokló, szakgatott szavát: Imre, nem bírom, nem bírom — és az asszony keze után kap, hogy a telt pohár a földre ne essék. Helén sápadtan hajlik a szék fölé, a válla remeg; mintha rázkódva sóhajtana. Aztán támoltyogva tűnik el az ajtó mögött.

Egyedül menni, zuhanni, a földtől elugorva és ő itt marad. Belehajszolva ostobán, hogy nem kell a nyomorgó élet, és az asztalon a másik telt pohár, de a gyomrában már égetve fut a méreg. Vége, vége és hallja a szívet a csöndben, de visszafordulni nem akar. Zuhanni, zuhanni, elszántan, gyűlölködően és a keze görbült ujjakkal kinyílik, hogy a másikat is magával rántsa. A székre dül, fejét a díványhoz szorítva és kiált, száraz, ragadós torokkal: Helén, Helén — mert most nem fél, hogy meghallja más is, őrzöngve, harapó szavakkal, s ha megtagadná, akkor megfojtaná — Helén, Helén és sarkával rugdalja a padlót.

De Helén már újra mellette áll. Feketén árnyékolt szemében megtörténül a könny, az arca viaszos és merevre vont. Visszasimítja haját, amely verejtékes homlokára hullt. — Imre, Imre, nem hagylak egyedül. Nézd, most iszom, most megiszom mind — látod —, most megyek veled.

Akkor lihegve a díványra fekszik, felszegzett szempillákkal és kapkodva a levegőt, hogy ez a kesernyés lé a testében maradjon, jéghideg lába reszketve verődik össze és amint érzi, Imre kereső kezét, körmeit belevájva kapaszkodik belé, mert ő is menni akar, mert nem szabad itt maradnia.

Igy virrasztanak a csöndben, lüktető aggyal, a félelemtől megvonagló testtel és lelkük újra meg újra nekifut a várakozás fekete falának, egy perc, még egy perc s ez a vérhullám talán a halál, de lassan mintha a forróság elülne és keringeni kezd az emlékezés, az egyre tompább, zúgó bódulat alatt s aztán majd megállnak a szívidegek.

Imre most újra érzi Helénnek kezét, nyirkosan és hidegen és akkor puha csuklóját fogja át, kérlelőn, suttogná most az ő nevét, de a torka ég, és ott végig a melle alatt, mindegy és mégis undorodni kell. Messze szálló nap, elejtett rózsza, egymás karjában várni a halált, nem, nem, csak hitték, csak szeretették volna. Egyedül van, mint akkor, mikor a víz a tutaj alá sodorta, s a rémület markolta meg szívét, de hiába bukkan fel a reszkető öntudat, mindegy, segíteni nem lehet. Mert a teste is lassan kihül és legjobb lezárni a szemét, várni. Imádkozni: Uram, most Téged kérek. Uram. A fájdalom szorítja össze a torkát és meleg lesz a szeme. Uram — és fejét felemelve nyöszörgi — Anyám. Aztán bódultan visszahull. Aludni. Aludni, hogy akkor lepje meg. És ahogy karjára rejt a szemét, érzi, hogy most inogni kezd a teste. Fejeket lát mellette elsuhanni, fehér ajtót a rézkilincsel és egy porlepte út hullámos vonalát. Kezek nyulnak utána, hogy megragadják. Mert itt fekszik a viadukt alatt és fönt dübörögve autók robognak. Aztán egy messze ház és Helén, aki az ajtóban áll, fekete haján valami furcsa fény, miért vagy sápadt, hisz tavasz van most, virágok és int neki. Imre, nem jössz velem? De ő csak az ágyára mutat, pokrócba csavart lábaira. Nem tud beszélni. Vagy hajszolják és menekülni kell? Itt a vízmosta úton és fut tovább és újra hátránéz, amíg egyszerre hanyattzuhan. Feküdni, mint fák tövén az árnyék. És az anyja kisírt szemekkel járja az erdőt, fiam! Fiam! Mellette elmegy, botorkálva és az arca vérzik, de ő nem kiálthat, anyám, én itt vagyok, és Feri is ott járkál integetve és hosszú karjával egy ágat letör. Aztán a szoba közepén ül, a székben és fehér lepedő takarja be a testét. Egész a nyakáig becsavarva. Mellette áll a laposhomlokú borbély és mintha szappanozná most az arcát. S amint a penge sercege a bőréhez ér, érzi, hogy a szíve meglódulva kiugrik a bordái közül és a fehér lepedő feldagad. Imre rémülten néz a borbély szemébe. Meglátta-e? De ez ebben a pillanatban megragadta a kiugrott csomót, a borotva villant és az éles penge a szívét levágta. Még a torkában volt a hangtalan sikoltás, amikor visszavágódó mellel, reszketve felriadt. Bőrért elöntötte a veríték és két kézzel kapott a szívéhez. Csak fájt ott bent, fájt és dobogott, de nem volt semmi vágás, semmi vér. Álmodott. Az égő villanyra nézett, Helénre, aki homlokába csüngő hajjal, elejtett karokkal feküdt és megakadt a szeme a két üres poháron, amelyre fehér csíkok tapadtak köröskörül. Akkor eszébe jutott az éjszaka, a viaskodás és a halál, amely már testében ég, a gyomrában fel egészen a torkáig; és hallgatta a szívét vértelen arccal és reszketően. De mintha a borbély pengéje villant volna meg, a szeme előtt, felugrik a székről, megtántorodik, mint a megrémített állat. Menekülni! Menekülni, talán még nem lesz késő. Istenem. Egyedül volt. Önzőn, hajszoltan egyedül és a fogashoz fut, a kalapját kapja, zsebében érzi a kulcsokat, az ajtót nyitja és végig a sötét előszobán, tapogatózva keresi a zárat, visszahorkan a fekete lépcsők előtt, aztán megindul, valami lebegő anyagtalán könnyűséggel, mint vinné a láz, vagy a halál. A kapu zárva volt. Alig tudta zsebéből a kulcsot kihúzni, mert szédül és émelyeg a gyomra. Künn a hajnali párák hideg öleli át és ő beledobja nedves testét ebbe a hallgató levegőbe, mintha ez volna a szabادلás. A sarka koppanva verődik az utca kövén és körülötte a házak alszanak a lassan szürkülő égbolt alatt. Istenem, már itt a reggel, csak késő ne legyen, s a távolból visít a villamossín. A gyógyszertár üveglapja mögött hervadtan ég a fény és az ajtón tábla lóg. Éjjeli szolgálat. Imre fellélegzik, mintha meg volna mentve. És a porcellángombon becsönget. A tarka szekrények mögött megnyílik a barna ajtó, álmosan imbolyog elő

a borzashajú patikus, hangtalanul jön a linóleum-futókon és megfordítja a kulcsot. Imre belép, s a kiszolgáló asztal előtt, ahol tégelyek és színes üvegek álltak, a számlázó gép két oldalán, újra elfogja a szédülés. Ikopenin — és hallja rekedt, hebegő hangját és megretten a névtől, Helén és én Ikopenint . . .

De a gyógyszerész nem döbben meg, a sarokfiókhoz hajolva, üzletszerű nyugalommal kérdi: — Egy huszas, vagy tizes dobozzal?

Imre nem érti ezt a kérdést. Csak nézi a patikus dagadt szemét, mely várakozva pislog reá. Hogyan? Huszas dobozal az Ikopenint? Huszas dobozzal?

— Egy schilling hatvan. A kisebb egy schilling. De jobban jár uraságod, ha a huszasat veszi, mert 2—3 szemet kell egyszerre bevenni.

— Két-három szemet — dadogja Imre. — Hát nem . . . nem mérég?

— Dehogy kérem. Felnőttnek 2—3 szemet. Ez a legjobb a lázas meghülések ellen. Chinin, koffein és phenocetin keverék. Az idén ez lesz a sláger.

De imre nem hallja már a választ. A testsúlymérlegbe kapaszkodva roskad le egy székre, tenyerébe rejti az arcát. Ikopenin! Nem mérég! A patikus ijedten hozzászalad: — Uraságod rosszul van? — Lehajol, hogy a fejét felemelje.

— Nem, semmi, semmi, csak megszedültem. Hát nem mérég?

— Dehogy, kérem — és a kerekasztalhoz lép, ahol préselt papírtálcán állott a víz meg a pohár. — Furcsa — mormogja — pedig nem is alkoholszagú. — De Imre ekkor már felállt, valami új, hálás öröm szakadt fel sóhajtván a torkán: — Köszönöm, köszönöm, doktor úr — és megissza mind-mind vizet fenéig és mosolyogva néz a szekrényhez hátráló gyógyszerész fiatal arcába. — Kérek egy kis dobozzal Ikopenint. — Az egy schilling csörrenve hull az üveglapra. — Jó reggelt, jó reggelt — mondja Imre, kezében szorongatva a kis csomagot és kint az ajtó előtt a félhomályban lefejt róla a selyempapirost és olvassa mohón: Ikopenin Haedraphor gyógyszer-vegyszeri gyár, Wien. Ha az orvos másképp nem rendel, naponta 2—3 szemet. Csodás zengésű messze muzsika, 2—3 szemet. Helén, édes kis Helén. Élünk. De aztán aggódva tépi fel a fedőlapot és látja a szürke tablettákat egymáshoz sorakozva, ártatlanul. Ez az, ez az, ilyen volt. És nevetni kezd, sietni, a lejtős utcán végigszalad, néha zökkenve, mint a gyerekek, mert bolondos vígságba ugrott az élete. A 27 év és ez a felnyíló reggel, amelybe most a halál elől szaladt. Helén, kis Helén, mi élünk, mi is vádolja magát, nem szégyel és nem emlékezik. Kiszabadulva most csak menni akar, érezni a lábát, amelyben a mozgás üteme feszül, nézni a messze pitymalló eget s a tornyok fején megül az első fény. A körútra megy s a kertekben beszívja a sóhajtó föld szagát, az első rigók füttyentve röpködnek a párás lombokon és Imre tudja, hogy él és örül. Élni és örülni éretted, Helén, hogy megbocsáss. Dolgozni, és kell, hogy sikerüljön. Talán — mondta az igazgató — és amint a Burg felé fordulva megpillantja a felszálló napot, eszébe jut az új plakát terve, ami a Hartsteiner úrnak feltétlenül tetszeni fog. Látja a téglalakú zománcos kályhát, amelynek közepén van a tűzajtója és a tűzajtón kerek Mária-üveg, vörösen izzó, fénykévék lövelnek ki belőle, mint a hajnali napsugár. És így lebeg a kályha az ébredő város egén, az emberek szájátátva nézik azt a meleget osztó csodát s fönn, piros betűkkel áll majd az új név: Helios. Mert ez sokkal jobb, mint a Család Öröme, ahogy az az ostoba Hartsteiner gondolta. Nyolcvan schillinget fog kapni érte. Helén, kis Helén. Ó, én ostoba — és újra

aggódva siet tovább a most már zajosra ébredt utakon, mert öt perc mulva hat óra van és Helén felébredt és semmit sem tud. Kabátját begombolva szalad, lassít a villamos, a lábait kinyújtja, hopp ,hopp, talán csak vidáman megriadt, hiszen olyan békésen csilingel a reggel és ő még fut az ébredés felé. Helén, kis Helén.

— Jó reggelt. Már ilyen korán — mondja Zaitschek, a cseh házmester. Imre kipirult arccal bólint neki. A lábtörlőnél kifújja magát, s halkán kinyitja a rézgombos ajtót. Csend van és sötét. Aztán hallgatózik, kezét a kilincsre nyomja és belép Helénhez.

A viaskodó éjjel hervadt szaga még a szobában ül, meg a leeresztett függönyök homálya. Imre lábujjhegyen a díványhoz oson. Alszol kicsi, alszol kis Helén. Milyen sápadt vagy. De örömmre ébredsz. Szeméről elsimítja a nedves haját és ujjá végigsiklik meleg nyakán. Pihegsz, kis Helén, pihegsz. Aludjál.

De neki most sok-sok munkája van. Ablakot nyit, felhúzza a függönyt és kitarja az üvegszárnyakat. Beleharap a friss, húsos levegőbe és suttog halk, repdeső szavakat. Aztán Helénre óvatosan teríti ki a teveszőr takarót, aludj kicsi és a szekrényhez megy, hogy a rajztábláját elővegye. A papír surrog, és ilyenkor megáll, aztán lassan húzza kifelé, munkaasztalára fekteti és a fiókból előszed ecsetet, tégelyt, festéket, tubust. Ma délelőtt dolgozni fogok érted.

Aztán viszi a poharakat, a vizesüveget, csészét és a teafőzőt, hogy a fürdőszobában tisztára mossa; lábujjhegyen sűrög és már rendben áll a terített asztal, friss víz kering a teafőzőben és mosolyognak a sonkaszeletek.

Mindjárt kész a villásreggeli — és Imre meglegedetten néz körül. A kis asztalon, ahol a kürtös szamovárr áll, most megpillantja az odaajtott rózsát. Szegény, hisz téged majdnem elfeledtelek. És vizet tölt a pohárba.

Az ablakra akkor ráremeg a fátyolos fényű nyárutói nap. Imre a díványhoz lép és megcsókolja Helén homlokát.

Semjén Gyula.

JÉKELY ZOLTÁN: A SZÉPSÉG PUSZTULÁSA**(Vers-ciklus)****SOHA TÖBBÉ.**

*Délben langyos gyepágyon heverésztem,
fürdőruhában, perzselő napon.
Ő jégteremben, talpig hófehérben
pihent a fekete ravatalon.*

*Rágondoltam: húszéves életére,
hogy annyi szépség most már csak a Földé,
hamu lesz a csontja, por lesz a vére,
ruhája is s nem látom soha többé.*

*Ő nem gondolt már akkor semmire.
Melle alatt egymásba kulcsolódott
márvány-keze: fehér márványszobor volt,
a nagy mester hamar-porló műve.*

A NAP ELFELEJTI.

*Alkonyodik. Az idő hét felé jár.
Másfél órája már, hogy eltemették.
A földben éri már meg ezt az estét . . .
A Nap a Hárshegy oldalán lesétál,*

*sírfára egy utolsó fényt hajt.
Ma meghatódva látta temetését,
de elfelejti biztos hajnalig,
amint már elfeledte annyi szépét . . .*

ÉJSZAKA VAN.

*Éjszaka van. Már egy hete halott.
Tán oszlik is. Eltikkadt sárgöröngyök
felitták a könnyet, mit akkor öntött
koporsójára anyja s rokonok;*

*súlyuk alatt a deszka majd bezúdul!
homloka, melle horpad, mint papír.
Ősz jön, levél hull; tél jön, rá a hó hull
s fejemnek való párna lesz a sír.*

KÖNNYEKKEL ÖNTÖZÖM.

*Nagy szárazság van, halnak a vetések.
Alig nyílt ki, hervad s hull a szírom.
De tenyészik buján és vést nem érez
hetes palántám: késő bánatom.*

*S míg künn a Nap lassan mindent kivégez,
a bú nő bennem, mint tisztás-jüvön
magányos genciána s amíg élek,
esténként hűs könnyekkel öntözöm.*

FESSÉK MEG A KÉPÉT!

*Művész urak, Szőnyi, Aba-Novák,
siessenek hát, fessék meg a képét!
Hogy csak a földé legyen annyi szépség,
urak, ne hagyják: tegyenek csodát.*

*Lopják őt vissza az örök időnek
— maguk iránt is hálás lesz a zsarnok,
ha állványuk mellől egyszer kidőlnek —
Hadd őrizze üvegtetejű csarnok*

*s időtálló, szűtálló drága ráma,
hogy mindenkinek, ki előtte jön-megy,
verjen a földbe gyökeret a lába.
Buggyanjanak szemébe ott a könnyek
s öntse versbe, szoborba, vagy imába!*

LISZT FERENC CSALÁDJA ÉS AZ ESTERHÁZY HERCEGEK.

A MAGYARORSZÁGI zenekultúrát pártoló főúri családaink között az Esterházy hercegi házat az első hely illeti meg. Már Miklós nádor, a család hatalmának és tekintélyének megalapítója, a XVII. század elején jóhírű udvari zenekart tart szolgálatában, fia, Pál, az első herceg és nádor pedig a kismartoni egyházi zenekar megszervezésével megveti alapját annak a zenei együttesnek, melynek két évszázadra terjedő működése a hazai zenei művelődésnek legragyogóbb bizonyossága.

Liszt Ferenc is közelebbi vonatkozásban állt a hercegi házzal, nemcsak személyes ismeretsége, hanem elődei, főként atyja révén és már mint kisgyermek Miklós herceg részéről oly támogatásban részesült, melynek pályafutására, ha nem is döntően, de befolyással kellett lennie.¹

A Liszt-család eredete, annyi már birtokait vesztett és tönkrement magyar nemesi családdal együtt, a homályos múltba nyúlik vissza. Némelyek a XVI. század folyamán már jeles tagokkal dicsekedő Liszthy-nemzetségben keresték a Liszt-család eredetét, mások a nagyszámú hasonló nevű családok közt, biztos eredményre azonban nem sikerült jutni.

A család első ismert tagja Liszt György volt, Ferenc dédatyja, aki az első császári huszárezredben mint főhadnagy szolgált és az alsóausztriai Raggendorfban halt meg.² Közelebbi adatokat nem tudunk róla, családi viszonyait sem ismerjük, pedig érdekes volna tudni, vajjon rendelkezett-e zenei hajlammal, mely fiában öröklődve, unokájában fokozottabb mértékben, dédunokájában pedig tüneményszerűen jelentkezett.

Liszt Ádám, Ferenc nagyatyja, Raggendorfban született 1755-ben.³ Ha egyszerű életpályájával az alábbiakban talán részletesebben foglalkozunk, az nemcsak azért történik, mert ezáltal ismeretlen adatokat hozunk a család történetéhez, hanem elsősorban azért, mert Liszt Ádám zeneértő volt és mint hercegi muzsikusz fejezte be életét.

Talán éppen zenei képessége révén, hegedülni és orgonálni tudott, választhatta a tanítói pályát. Húszéves korától kezdve a hercegi uradalomhoz tartozó helységeekben működött. Meglett férfikorában került 1794-ben Köpcsényből Szentgyörgyre, ahol iskolamester és egyúttal községi jegyző volt. A községi előjárókkal azonban folytonos ellentétben állott, amiért 1801-ben állásából elmozdították. Kérésére a hercegi uradalomnál nyert alkalmazást, mint a márci fatelep irtoka. Lisztnak ekkor már 12 gyermeke volt. Csekély fizetéséből (évi 67 forint, 9 mérő búza, 27 mérő rozs, 4 akó

¹ A hercegi levéltár zenei osztályának eddig ismeretlen iratanyagát (Acta musicalia, rövidítve : A. m.) Esterházy Pál herceg engedélyével használtuk fel.

² L. Somssich Andor, Liszt Ferenc élete, 1925. 5. l.

³ Ami a név írását illeti, megjegyezzük, hogy nevét mindig «st»-vel írta. Fia már kivétel nélkül «sz» betűt használt.

bor, 6 öl fa) nagyszámú családját alig tudta eltartani. Erre való tekintettel 1806-ban nagymartoni majorosgazdának léptették elő. Ezt az állást is csak rövid ideig tölthette be, mert hanyagságából eredt szabálytalanság miatt 1812-ben a hercegi szolgálatból elbocsátották.¹

Nehéz napok következtek ezután Lisztre. Az ekkor már 14 gyermekes családapa sehohsem tudott megfelelő álláshoz jutni. Egyideig fiánál, Ádámnál lakott, aki ekkor már szintén hercegi alkalmazott volt és Doborjában lakott, majd Nicky gróf faiszi birtokán és Lichtenstein hercegnél volt ideiglenesen gazda. A nincstelenség e keserves időszakában számtalanszor fordult kérvénnyel a hercegi uradalomhoz, hogy vegyék vissza a szolgálatba, de kérelmét nem teljesítették. Csak egy alkalommal kapott 6 forint alamizsnát végső nyomorára való tekintettel.²

Sok viszontagság és nélkülözés után végre 1819-ben a pottendorfi hercegi posztógyárban nyert állandó alkalmazást mint gyári munkás.

A pottendorfi uradalmat Miklós herceg 1802-ben Stahrenberg gróftól vétel útján szerezte. A régi kastélyt átépíttette és gazdag képtára egy részét is ide helyezte. A nagyszerű kastélyt és az azt körülvevő gyönyörű parkot utóbb annyira megkedvelte, hogy a nyári időszakot Pottendorfon szokta tölteni. A várban külön plébániát alapított és úgy kívánta, hogy vasárnaponként és ünnepnapokon a várkapornában zenés mise legyen. A sors úgy hozta magával, hogy az orgonás teendőivel éppen Liszt Ádámot bízta meg, akinek ezért a szolgálatáért fizetésén kívül 150 forintot utalt ki.³

Liszt buzgón megfelelt megbízatásának: műkedvelőkből ének- és zenekart szervezett. Buzgalma a herceg helyeslésével találkozott, aki a kismartoni nagyzenekarnál felesleges hangszereket szívesen átengedte az újonnan alakult pottendorfi zenekar számára.

Kismartonban Hummel János még az 1800-as évek elején egy fiúénekesintézetet szervezett, mely arra volt hivatva, hogy a templomi vegyeskar felső szolamainak éneklésére fiúkat képezzen ki, hangjuk elvesztése után pedig a tehetségesebb hangszerjátésokból használható zenekari tagokat neveljen. Ehhez hasonló énekiskolát akart Liszt is Pottendorfbán létesíteni. Elő is terjesztette ezirányú kérelmét, de terve nem valósulhatott meg, mert Fuchs János, akkori hercegi karmester, nem tartotta őt elég képzettnak arra, hogy tanítványainak az éneklésben kellő oktatást nyújtson s így az iskola nem tölthette volna be rendeltetését, mert azt semmi szín alatt sem tartotta megengedhetőnek, hogy egy hercegi templomban a hívek gyenge vagy egyenesen rossz zenét hallgassanak, mert már mindenki hozzászokott ilyen helyeken kifogástalan zene élvezetéhez. A karmester inkább azt javasolta a hercegnek, hogy nagyobb ünnepek alkalmával Kismartontól küldjön énekeseket és zeneszereket kisegítőkül Pottendorfbba, vagy akár az egész kart rendelje oda.⁴

A fiúénekesiskola tervének meghíúsulása nem kedvetlenítette el Lisztet, szerényebb keretek közt azért megvalósította elgondolását. Szorgalmával és odaadásával kiérdemelte egyházi felettesei elismerését és dicséretét,

¹ Szegődménykönyvek 1801-ből és a XIX. század elejéről. — A. m. 4168—95., 1999., 248., 3044., 3139. sz.

² A. m. 3221., 3232., 4195—97. sz.

³ Meller S., Az Esterházy képtár története. 1915. XLIX. l. — A. m. 4198—4200. 3272., 3495. sz.

⁴ A. m. 3299., 3302. sz.

Miklós herceg pedig azzal jutalmazta meg buzgó törekvését, hogy 1822-ben az addigi 150 forint fizetését 100 forinttal felemelte, a zenekar részére pedig vonós és fúvós hangszereket adott.¹

Lisztnek ebben az időben a templomi zene szolgáltatása lehetett már egyedüli elfoglaltsága. Évi 250 forint fizetése a környékbeli orgonisták fizetéséhez viszonyítva igen sok volt, mert például a hasonló szolgálatot teljesítő pottendorfi tanító fizetése csak évi 45 forintot tett ki, a mödlingi szakképzett orgonista pedig évi 170 forintot kapott, jöllehet az ottani templomi kar a vidék elismerten legjobb együttese volt. A pottendorfi egyházi zenélés természetesen csak a legszűkebb keretek közt mozgott és egy műkedvelő együttes művészi teljesítményein alig emelkedett felül, bár Liszt a maga részéről minden lehetőet elkövetett, hogy a kar tagjai minél tökéletesebb tudásra és gyakorlatra tegyenek szert. Különösen a gyermekek énektudását iparkodott fejleszteni, velük foglalkozott legtöbbit és legszívesebben. A gyermekkar már népes családjából is kitellett volna, hisz gyermekeinek száma ezidőben már húszon felül volt. Egyik beadványában meg is említi, hogy valamennyien zeneértők. Az énekesfiúkat vasárnaponként lakásán szokta összehívni, ahol egy silány zongora mellett taníttatta őket. Mivel zongorája annyira rossz volt, hogy éneklés közben annak hangját nem lehetett hallani, kérésére Miklós herceg egy jobb hangszert engedélyezett neki használatra, amit utóbb, egy véletlen esetből kifolyóan, oda is ajándékozott neki. A kismartoni ferences gvardián ugyanis szintén egy zongorát kért a hercegtől, aki, megfélekedve Lisztről, éppen az annál levőt szánta a gvardiánnak. Midőn Liszt erről értesült, kérte a herceget, hagyja nála a hangszert, mert arra igen nagy szüksége van. A herceg rendelkezésére azután mind egyikük ajándékba kapott egy zongorát. Liszt megkapta a nála levőt, a gvardián pedig egy díszesebb kivitelűt.²

Liszt gyermekeinek zenei nevelését sem hanyagolta el. Ádám, Ferenc atyja zongorát és zeneszerzést tanult, Edvárd pedig, aki később Bécsben jogot és filozófiát végzett, 12 éves korában már oly ügyesen zongorázott, hogy tudását az atyjának ajándékozott zongorán a hercegnek is be akarta mutatni.³

Közel húsz éven keresztül végezte Liszt Ádám az orgonás teendőket, egészen a pottendorfi várplébánia 1837-ben bekövetkezett megszűntetéséig, mely alkalommal a zenei együttes is feloszlott és állásának megszüntetése is szóba került. Liszt, bár ezidőben már 80 éven felül volt, de — úgy látszik — még mindig elég erőben, hogy teendőit elláthatta. Magas korára való tekintettel az egyébként is vagyontalan aggastyánnak, ki fizetése beszüntetésével igen szomorú helyzetbe került volna, a herceg meghagyta az addig élvezett teljes járandóságát. Liszt hátralevő napjait mint hercegi kegydíjas töltötte Pottendorfon, 89 éves korában bekövetkezett haláláig. Meghalt 1844 augusztus 8-án. Háromszor nősült és e házasságokból 27 gyermeke született.⁴

¹ A. m. 3530., 3319. sz.

² A. m. 3321., 3551., 3330., 4201—2. sz.

³ A. m. 3704. sz.

⁴ A. m. 3674., 3771., 4203., 3782., 3796., 3834., 3852—3., 3857. sz. — Fiai közül Antal órásmester volt Bécsben. Midőn 1817-ben felszabadult, atyja az uradalomtól 25 forintot kapott. Az 1840 körül elhunyt Ferenc váci püspökségi kasznár volt Nógrádon. Lajos a Ferdinánd császárról elnevezett huszárezredben szolgált 1845-ig. A katonaságot elhagyva az uradalomnál keresett alkalmazást. — A. m. 4219—21. sz.

Az a zenei rátermettség és tehetség, mely a pottendorfi orgonistában megvolt, nagyobb mértékben nyilvánult meg fiában, Ádámban, Ferenc atyjában, aki 1777-ben született a mosonmegyei Nemesvölgyön. Életének javarészt mint hercegi gazdasági tisztviselő töltötte el és ez az aránylag rövid életpálya tele volt küzdelmekkel, nemes törekvésekkel előbb a maga, utóbb pedig fia érdekében.

Liszt Ádám zenész szeretett volna lenni, de a szűkös családi viszonyok korán gyakorlati és megélhetést biztosító életpályára kényszerítették. Középiskoláit még elvégezhetette, de filozófiai tanulmányait az első év után abba kellett hagynia. Iskolai tanulmányaival párhuzamosan zenei képességei fejlesztését sem hanyagolta el. Hogy kinél tanult zenét, nem tudjuk, csak annyit sikerült megállapítanunk, hogy zeneszerzésre egy Rigler nevű mester (talán Rigler Ferenc Pál pozsonyi zenetanár) tanította.

Még nem volt egészen 21 éves, midőn tanulmányait megszakítva, hercegi szolgálatba állott. Pályafutását mint a fraknói uradalom gazdasági gyakornoka kezdte meg 1798 január elsején. Nem műveltsége hiányosságának tudható be, magyarsága terhére sem róható, hogy magyarul csak igen keveset tudott.¹ A magyar nyelv hiányos ismerete miatt nem is tudta betölteni a tisztartásági írnoki állást Kapuvárott, ahova 1800 június 6-án nevezték ki, de ismételt kérésére már novemberben ismét Fraknóra helyezték vissza.

A gazdasági teendők elvégzése mellett Liszt mindig talált időt és módot arra, hogy zeneszenvedélyének hódoljon és ha már a művészi pályát élethivatásul nem választhatta, önerejéből igyekezett tökéletesíteni magát. Nemcsak a zongora-, hegedű- és gordonkajátékot gyakorolta és ért el a dilettantizmust meghaladó készséget, hanem zeneszerzéssel is foglalkozott, azonkívül basszushangjának kiképzésére is időt szentelt.

A Kapuvárott eltöltött néhány hónap után négy évig működött mint tisztartásági írnok Fraknón. Egyetlen vágya az volt, hogy Kismartonba kerülhessen, ahol a nagyhírű hercegi zenekar ezidőtájt második virágkorát élte. Haydn József állandó lakása ugyan már Bécsben volt, de gyakran ellátogatott még Kismartonba. A templomi zenekar élén ezidőben Fuchs János másodkarmester állott, Hummel János, a híres zongora virtuóz pedig mint hangversenymester és udvari zeneköltő működött és Schmidt Henrikkel karöltve a kamarazenei és operai ügyeket intézte. Liszt már 1801-ben folyamodványt nyújtott be a gazdasági igazgatóságához áthelyezése érdekében. Ugyanekkor Miklós hercegnek egy saját szerzeményű Tedeumát ajánlotta fel egyrészt hódolata és köszönete jeléül, hogy az uradalomnál nyerhetett alkalmazást, másrészt pedig zenei tudásáról kívánt művével tanúságot tenni. Szerzeményét sok hangszerre írta — mondja a herceghez intézett kísérőlevelében — de ezeket mind nem tartja legfontosabbnak arra, hogy Isten dicsőségét és hercegének vele szemben gyakorolt kimondhatatlan jószágát eléggé kifejezhesse. Lisztnek tudomásunk szerint egyetlen fennmaradt szerzeményét a hercegi zenekar gazdag hangjeggyűjteménye őrizte meg az elkallódástól.² Liszt művét vegyeskarra és nagyzenekarra (2 hegedű, 2 oboa, 2 klarinét, 4 trombita, 2 kürt, gordonka, nagybőgő, üstdob és orgona) írta. Szer-

¹ V. ö. Somssich i. m. 6. l. — Szegődménykönyvek mint fönt. A. m. 3359., 3363—4., 4204—5. sz.

² Inventarium über die hochfürstl. Esterházschen Kirchen-Musicalien zu Eisenstadt. Anno 1858. Te Deum laudamus nr. 12. — A. m. 1895., 3361., 3367. sz.

zeménye mint művészi alkotás számba nem jöhet, csupán többé-kevésbé sikerült próbálkozásnak tekinthető. Lisztnek sokkal jobb gyakorlati muzsikusnak kellett lennie, mint amilyen zeneszerző volt.

Mielőtt Miklós herceg, aki tekintettel volt alkalmazottai zenei műveltségére és a zeneértőket Kismartonban összpontosította, Liszt kérelmét teljesítette volna, Fuchs karmester véleményét kérte ki, aki Liszt zenei tudását megvizsgálta. Fuchs véleménye szerint «Liszt eléggé muzikális, de a zenélés igazi módja előtte egy kissé még ismeretlen, amit azonban a hercegi zenekarban való hosszabb gyakorlat által könnyen elsajátíthat, mert a zenei tehetség, amint látszik, nem hiányzik nála».

Liszt 1805 februárjában költözött Kismartonba. Boldogan foglalta el új hivatalát, az irodai teendőkön kívül a zenekarban mint másodgordonkás, az énekkarban pedig mint basszusénekes működött közre. Nagy volt öröme, midőn a tisztviselőknek kijáró hivatali ruha mellett a hercegi zenészek díszes egyenruháját is megkapta.¹

A Kismartonban eltöltött rövid néhány esztendő lehet Liszt legnyugodtabb és legmegelégedettebb életszakának mondanunk. Közelebbi ismeretségbe került Hummel Jánossal, akinek művészi zongorajátéka behatóbb gyakorlásra ösztönözte, az elsőgordonkás mellett pedig a gordonkajátékban tökéletesítette magát. Mint zenész, résztvett azokon a nagyszabású ünnepségeken, melyek ezidőtájt sűrűn érték egymást a kismartoni udvarnál. 1808 december 13-án Beethoven pálcája alatt a C-dur-mise előadásán is közreműködött. Hivatalában és a zenekarban kifejtett szorgalmáért a herceg rövidesen hivatali írnokká léptette elő és zenei szolgálataiért gyakran részesítette őt külön jutalomban.²

Alig négy évre terjedt Lisztnek kismartoni tartózkodása. 1808 október 3-án juhászati számadóvá nevezték ki Doborjánba. E kinevezés révén kedvezőbb anyagi helyzetbe került ugyan (javadalmazása évi 130 forint, szabad lakás, 24 mérő búza, 48 mérő rozs, 10 akó bor, 10 öl fa és 20 mázsa széna volt), de elszakadt Kismartontól. Doborjáni magányában a zene volt egyetlen szórakozása. Mindenféle hangszerrel megpróbálkozott, ami kezeügyébe került, de főként a zongorán sajátított el nagyobb készséget. A kismartoni zenészek, különösen Hummel, gyakran megfordultak házában, ahol szívesen együttműszikáltak vele. Nem változott a helyzet akkor sem, midőn 1810-ben megnősült, nőül véve Lager Annát, egy kremsi kereskedő leányát, aki kevésbé viseltetett vonzalommal a zene iránt.³ Liszt neve zenei tudása révén csakhamar ismert lett nemcsak a környéken, hanem távolabbi vidéken is. A nála rendezett magasszínvonalú kamarazeneestét bécsi zenebarátok is szívesen látogatták.⁴

Ilyen környezetben teltek el az 1811 október 22-én született Ferenc gyermekévei, aki már zsenge gyermekkorában élénk érdeklődést mutatott a zene iránt. Liszt különös örömmel fedezte fel fiában a zenei hajlamot és maga vezette őt be a zongorajáték elemeibe. A kis Ferenc bámulatos

¹ A. m. 2025., 2074., 3381—3., 1464., 2091., 3403., 2106., 2114. sz.

² A. m. 3396., 2425. sz.

³ A. m. 4207., 2842., 2440. sz.

⁴ Liszt csak két évig volt távol Doborjától. 1813-ban Pomogyra, onnan 1814-ben Boldogasszonyba helyezték át, rá egy évre azonban ismét Doborjánba került vissza. Házában a zenészeken kívül más művészek is megfordultak. Egy festő 1819-ben megfestette arcképét, amint spinét előtt ül. A kép felirata: «Franz Liszt's Vater und Lehrmeister am Spineth, worauf Franz Liszt lernte. Raiding, 1819». Eredetije a Nemzeti Múzeumban.

fogékonysága korán arra az elhatározásra juttatta, hogy fiából zenészt nevel. E tekintetben felesége ugyan nem volt egy nézetten vele, mert ő inkább papnak, mint művésznek szánta egyetlen fiát és szinte örült, midőn férje az oktatást a kisleány szervezetének rendkívüli gyengesége miatt időnkint megszakítani kényszerült. Egy alkalommal a gyermek állapota oly válságosra fordult, hogy a koporsót is megrendelték számára.

Az apa aggodalomteli gondjai gyermeke miatt korán megkezdődtek. Ferenc csak nyolc éves volt, de már olyan tökéletesen zongorázott, hogy atyja egy Bádenben tartandó nyilvános hangverseny keretében kívánta őt bemutatni. Mivel tisztsége állandóan Doborjánhoz kötötte, 1819 július havában 8—10 napi szabadságot kért, amit meg is kapott és így igen valószínűnek tartjuk, habár egyéb adattal igazolni módunkban nem áll, hogy Liszt Ferenc első nyilvános hangversenye 1819 augusztus havának második felében vagy szeptemberben lehetett a Bécs melletti Bádenben. A kapott szabadságból juthatott idő a soproni fellépésre, melyen Miklós herceg is megjelent és a hangverseny végeztével a kisleányt ölébe emelte és 50 darab arannyal ajándékozta meg.¹

A siker Liszt Ádámot arra buzdította, hogy fia zenei kiképzését érdekében minden lehetőet elkövessen. Arról igen korán meggyőződhetett, hogy fia tőle újat nem tanulhat, azért Bécsbe szerette volna őt küldeni, ahol elsőrangú mestert óhajtott fia tanítójául. Szándéka azonban anyagi nehézségek miatt nem valósulhatott meg mindjárt. Ahhoz ugyanis módja nem volt, hogy fiát egyedül küldje a császárvárosba, mert szerény fizetéséből ilyen kiadásra nem telhetett, maga pedig nem hagyhatta el családjá megélhetését biztosító vidéki állását, hogy Bécsbe költözzék. Kérvénnyel fordult tehát Miklós herceghez terve megvalósítása érdekében. Nagyobb anyagi támogatásra nem tartotta magát méltónak, csupán azt kérte, helyezék fel Doborjánból Bécsbe, mint hercegi tisztviselőt.

Kérése Szentgály János akkori jószágkormányzó és udvari tanácsos személyében jóindulatú pártfogóra talált. Szentgály előzetesen megtárgyalta az ügyet Fuchs karmesterrel, Liszt jóismerősével és csak azután terjesztette elő a hercegnek javaslatát. Az kétségtelen volt előtte is, hogyha Ferenc egyedül menne Bécsbe tanulni, az atyjának elviselhetetlen terhet jelentene, mert az ellátás legszerényebben is évi 5—600 forintba kerülne. Egy komoly és tapasztalt zenemester 5 forinton alul leckét Bécsben nem ad. Ha hetenként csak három órát is venne a kis Liszt, amire pedig okvetlen szüksége volna, azért 780 forintot kellene évenként kiadni. Az ellátás és tanítás tehát már magában véve évi 1400 forintba kerülne, hol van akkor még a nyelvmester fizetése, hangjegyek beszerzése és a ruházatköltegek! Szentgály azonban még így is kétségesnek vélte, hogy a kívánt cél elérhető lenne, mert nagyon megfontolandónak tartotta, hogy egy ilyen tehetséges gyermeket, akinek megbízható felügyelőre és irányítóra van szüksége, szabad-e teljesen idegenekre bízni. Sokkal inkább kivihetőnek gondolta Liszt tervét olymódon, ha a herceg Bécsbe helyezné őt. Erre azonban ezidőtájt nem volt alkalom, mert a bécsi udvartartásnál minden hely be volt töltve. Szentgály jóindulatát az ügy iránt mi sem mutatja jobban, minthogy ennek dacára Liszt áthelyezését javasolta a hercegnek olyformán, hogy számára egy új állást létesítene az ottani pincészetnél, bár ez a javas-

¹ Magyarország és a Nagyvilág, 1873. 45. sz. — A. m. 3493. sz.

lata ellenkezett egy rendelettel, mely már azt is megtiltotta, hogy a vezető állásban levő tisztviselők csak állást is ajánljanak valakinek, vagy bárkit állás betöltésére felszólítás nélkül előterjesszenek.

Liszt kérelmével kapcsolatosan egy igen érdekes indítványt is tett Szentgály. Azt tanácsolta ugyanis, hogy a herceg vállalja magára a kisfiú kitaníttatásával járó összes költségeket, de ennek fejében Liszt Ádám fia nevében kötelezze magát arra, hogy mindaddig, amíg a reáfordított összeget a hercegi kincstárnak vissza nem téríti, kizáróan a hercegi ház szolgálatában marad. Szentgály, úgylátszik, tisztában volt a kis Ferenc rendkívüli képességeivel, talán nagyrahipotottságát is sejtette és személyében egy második Haydn Józsefet kívánt szerezni.

Miklós herceg Liszt kérelmét az előterjesztés alapján nem találta teljesíthetőnek, de megígérte, hogy mihelyt alkalom kínálkozik, áthelyezi őt Bécsbe. Szentgály előbb elmondott tervét a herceg nem tette magáévá.

Liszt az áthelyezése iránti kérelmével egyidejűen lehetőséget kért arra is, hogy fiát a hercegnek Kismartonban bemutathassa. E bemutatkozás az ottani vadászatok alkalmával egybegyűlt előkelőségek előtt 1819 szeptember havában történt meg.¹

A bécsi tervek tehát egyelőre nem valósulhattak meg, Liszt Doborjánban maradt. 1820 április 13-án megismételte áthelyezése iránti kérelmét. Folyamodványában elmondja, hogy már teljes vagyonát fiára áldozta és pedig nem eredménytelenül: fia Bach, Mozart, Beethoven, Clementi, Hummel, Cramer és mások műveit a legnagyobb könnyedséggel, még a legnehezebb darabokat is lapról, első látásra, szigorú ütemben, hibátlanul le tudja játszani. De ha fia nem betegeskednék annyit és alkalma nyílnék alaposabb tanításban részesülni, biztosra veszi, hogy eddig még nem halott tökéletességre tenne szert.

Liszt nemcsak saját vagyonkáját, hanem feleségét is Ferencre költötte. Iparkodott minden jobb zongoraművet beszerezni. Ferenc kótagyűjteménye ezidőben több mint 1100 lapból állott, amiért atyja nagy összeget, 486 forintot adott ki. Liszt Ádám házasságkötése alkalmával egy zongorát vásárolt Bécsben, mely a falusi nedves lakásban hamarosan tönkrement. 1819-ben új hangszert vett, de ez is csakhamar hasznavehetetlenné vált. Egyetlen megmaradt értéktárgyát, a több mint 400 forint értékű arany ismétlőóráját volt kénytelen értékén aluli áron eladni, csakhogy fia számára új zongorát vehessen.²

A kivezető utat nyomasztó helyzetéből egyedül a Bécsbe való áthelyezésétől várta. Egyévi fizetés nélküli szabadságot kért, midőn az áthelyezés elé ismét akadályok gördültek. Kész volt pénzzé tenni még megmaradt bútorait és állatait, azonban még így sem remélte, hogy a fia taníttatásával felmerülő összes kiadásokat fedezni fogja tudni, azért legalább szabad lakást kért Bécsben és egy kis anyagi támogatást. Végző esetben azonban még állásáról is kész lett volna lemondani és minden segítség nélkül Bécsbe költözni, csupán azt kérte, hogy a herceg fogadja vissza azután szolgálatába.³

Miklós herceg ezúttal teljesítette Liszt kérését, habár nem oly mértékben, mint azt a kérelmező gondolta. Megengedte neki ugyanis, hogy állomáshelyét egy évre elhagyhassa és Bécsbe mehessen, támogatásul évi 200 forintot

¹ A. m. 170., 4213. sz.

² A. m. 3500. sz.

³ A. m. 3279. sz.

rendelve számára. Megengedte továbbá azt, hogy amennyiben a fiába helyezett reménye nem valósulna meg, az egy év eltelte után állását ismét elfoglalhassa. A hercegnek a kisfiúval szemben támasztott aggodalmára annak állandó betegeskedése és gyenge szervezete adhatott okot. Ebben a körülményben, melyhez hozzájárulhatott a csodagyermekkel szemben táplált és sok esetben beigazolódtól kételkedés, leli magyarázatát, hogy Liszt nem részesül bőkezűbb támogatásban.

Liszt a kapott szabadságot nem tudta felhasználni. Atyai szíve teljes szomorúságával jelenti feljebbvalóinak, hogy a herceg iránta tanúsított kegyességét a maga javára fordítani nem tudja, tervét kénytelen egészen elejteni és lemondani arról az álomról, hogy fiát valaha nagy emberek sorában láthassa. El akarja felejteni addigi törődését, a rengeteg áldozatot, felhagy minden reményével és fia számára más hivatást fog választani. Milyen érzelmek uralkodtak az önfeláldozó atya szívében, azt nehéz volna szavakba foglalni.¹

A Liszt-életrajzokban kivétel nélkül olvasható a magyar főuraknak a kis Ferenc 1820 november 26-i hangversenye alkalmával elhangzott «vitam et sanguinem» felkiáltása: a hatévre szóló ösztöndíj önkéntes felajánlása. A kis művész elragadó játéka kiválthatott olyan lelkesedést, mely nagyobb áldozatok hozásától sem rettent vissza. A hirtelen lelkesedésben tett ígéret, és annak beváltása nem járt azonban együtt. Nem tudjuk ugyanis elképzelni, hogy — amint később látni fogjuk — Liszt Ádám még éveken keresztül esedezik a hercegi támogatásért és szinte úgy tűnik fel, hogy vágyainak teljesülése csupán a bécsi lakáson fordul meg, ha ugyanakkor 600 forintos ösztöndíjjal rendelkezik. A Pozsonyban megajánlott támogatás tehát egyelőre csak alapot adhatott a reménységre, növelhette a bizalmat a jövő nehézségeivel szemben, semmint segítséget jelentett az adott nehéz helyzetben.²

A kis Liszt neve ekkor már Bécsben is ismert volt. Liszt Ádám 1821 márciusában felszólítást kapott több bécsi előkelőségtől, hogy fiát nyilvános hangversenyen szerepeltesse. Liszt e felszólításnak engedve, 8—10 napi szabadságot kért erre a célra. Kérvényében elmondja, hogy fia bőséges tudással rendelkezik, «a szükséges zenei fegyverzettel fel van vtervezve», biztosra veszi tehát, hogy általános tetszésre fog találni és a zongorajátzók legjobbjai előtt is tekintélyre fog szert tenni. Midőn a szabadság iránti kérelmét beadta, még nem tudta a hangverseny biztos időpontját. Szabadságát április hóra kérte, 9—17 vagy 24—30 közti időre. Miklós herceg nem zárkózott el a kérés teljesítése elől s így a tervezett hangverseny, Liszt Ferenc első bécsi szereplése elé akadály nem gördült.³

Az apa előtt lépésről-lépésre világosabban tűnt ki fia nagyraihivatottsága. Újra megkísérelte régi terve keresztülvitelét, hogy fiát Bécsben taníttathassa. 1822 márciusában egyévi szabadságot kért, amit meg is kapott. A herceg ezúttal is évi 200 forintot biztosított neki. Liszt hálásan köszönte a kapott kegyet: fia előmenetelét, bel- és külföldi sikereit nem a maga, hanem a hercegi ház dicsőségének fogja tartani, mert a herceg nagylelkűsége révén lesz csak képes terveit megvalósítani.⁴

¹ A. m. 3506. sz.

² Állítólag Miklós herceg is adományozott három évre terjedő ösztöndíjat Lisztnek, Diabelli bécsi zeneműkiadó ajánlatára. L. Vasárnapi Ujság, 1891. 22. sz.

³ A. m. 3510. sz.

⁴ A. m. 3279., 3531. sz.

Liszt a kapott szabadságot, bizonyára nem kis gondok közepette, igénybe is vette. 1822 május 8-án elhagyta Doborjánt és Bécsbe költözött, ahol a «Zöld sündisznóhoz» címzett vendégfogadóban, a Stiftgasse 92. szám alatt bérelt lakást, az első emelet utcai részén.¹ Liszt kezdetben Hummelt szemelte ki fia tanítójául, de ennek anyagiassága a Liszttel szemben táplált barátságánál nagyobb lévén, egy Lajos-aranyat kért óránként. Liszt ezt sokalva, Czerny Károlyhoz fordult, aki teljesen díjtalanul vállalta a kis fiú tanítását, az elért eredményben látva fáradozásának bőséges jutalmát. Salieri Antal, császári udvari karmester, akinél Ferenc zeneszerzést tanult, hasonlóképpen önzetlenül fáradozott. Midőn Salieri, — mint azt maga írja a herceghez intézett egy levelében² — a kis fiút első alkalommal hallotta lapról játszani és rögtönözni, annyira meglepődött, hogy azt hitte, álmodik. Megtudva Liszt Ádám szűkös anyagi helyzetét, a legnagyobb örömmel vállalkozott arra, amint azt másoknak is több ízben megtette, hogy fiát tisztán barátságból tanítsa.

Bár Liszték a legegyszerűbben éltek Bécsben, az akkor még külvárosi lakásra is alig tellett. A belvároson kívül való lakás pedig nagy hátránnyal járt nemcsak azért, mert az ide-oda való járással sok idő veszett kárba, hanem a kedvezőtlen időjárás miatt Ferencnek sok leckét kellett elmulasztania, nem kockáztathatván a rossz időben egyébként is gyenge egészségét. Liszt Ádám azonban, anyagi okok miatt a belvárosban, ahol Ferenc tanárai laktak, lakást bérelni nem tudott, hiszen összes vagyona 162 forint 30 krajcár volt, a 8 darab arany dukáton kívül, amit fia egyenként kapott ajándékba. Ismét Miklós herceghez fordult tehát, kérve őt, engedélyezzen neki szabad lakást az egyik hercegi házban és anyagilag is támogassa, mert sohasem rettegett annyira, hogy egy szép napon krajcár nélkül fog állni, mint itt a pénzfaló Bécsben. A magával hozott pénzét már mind elköltötte, segítséget egyedül a hercegtől remél. «Sok éjszakát töltök álmatlanul — írja a hercegnek — és tiszta lelkiismerettel állíthatom, hogy néha majd eszemet vesztem, ha előbbi oly boldog és mostani annyira szomorú helyzetemre gondolok.»

Ez alkalommal Salieri is megleghangú levelet intézett Miklós herceghez. Talán ennek az ismételt kérelemnek lett az eredménye, hogy Liszték októberben már a belvárosban laktak, a Krugerstrasse 1047. szám alatt, a második emeleten.³

Az engedélyezett egyévi szabadság komoly munka közt igen hamar eltelt. A kis zongoraművész mindenki ismerte és csodálta Bécsben. Liszt csak egy alkalommal hagyta el a várost, midőn 1822 december 18-án engedélyt kapott, hogy fiával Pozsonyba mehessen, bizonyára hangversenyezés céljából. A magyar mágnások által felajánlott ösztöndíjra, úgy látszik, csak most számíthatott valójában és így a külföldi tanulmányútnak akadálya nem volt. 1823 áprilisában Liszt azzal a kérelemmel fordult a herceghez, hogy szabadságát még két évvel megtoldhassa. A hercegi uradalomban eddig szokatlan kérése azonban nem teljesülhetett, csupán azt engedték meg neki, hogy a 11 éves Ferencsel Bécsből Budapestre utazhat.⁴ A május elején megtartott budapesti hangverseny keretében vett búcsút azután honfitársaitól a kis Liszt, mielőtt világhódító művészi útjára indult volna.

¹ A. m. 4215—16. sz.

² A. m. 3325. sz.

³ A. m. 4217. sz.

⁴ A. m. 3546., 3549., 4215. sz.

A budapesti hangverseny után Liszt Ádámot felszólították, hogy foglalja el állását, különben azt mással fogják betölteni, mert felettesei véleménye szerint már éppen eléggé részesült a hercegi kegyben ; egyébként is úgy tapasztalták, hogy az utóbbi időben hivatalát már nem az előbbi buzgalommal töltötte be és nem láttak semmi reménységet arra nézve, hogy Liszt az esetleges kétévi szabadság után, ha fia egyáltalában életben marad, munkakörét a jövőben rendszeren fogja ellátni, mert szellemét kizáróan saját anyagi jóléte és a zene foglalkoztatja. Ez volt a hivatali felettesek véleménye az egykor szorgalmáról mintaképnek tekintett tisztviselőről és fia érdekében még önmagát is feláldozni kész atyáról.¹

Liszt az elutasító válasz dacára ismételten a herceghez fordult. Utolsó megható irását érdemes elolvasnunk :

«Főméltóságú Herceg! Legkegyelmesebb Uram!

Gyermekem iránti szeretetből, hogy őt a tudományokban nevelhessem fel, nyugalمامat és vagyonomat feláldoztam abban a legédesebb reményben, hogy magas támogatása révén megkezdett és már eddig jelentős mértékben elért kiképzését külföldön folytathassam és tökéletesíthessem, hogy a hazai művészek számát gyarapíthassam és fiamat az enyészetnek alá nem vetett gazdagsághoz juttassam, amiáltal mind magamagának, mind pedig hazájának hasznára lehet.

Ilyenformán úgy gondoltam, hogy mindent megtettem, amire a természeti és erkölcsi törvények a szülőket kötelezhetik.

Az isteni gondviselésnek kell számtalanszor megköszönnöm, hogy az ügy várakozásom dacára még mindig jól ment és sohasem volt okom az eddig jelentős mértékben hozott áldozatom megbánására. Az uradalmi igazgatóság 2803. számú rendeletével azonban, melyből benyújtott kérésem teljes elutasításáról értesültem, rettenetes felfordulás állott be, mert ez nemcsak azzal fenyeget, hogy eddigi megfeszített munkám kárba vész, hanem azzal is, hogy a hercegi kegy megvonatik tőlem.

Ha az engem körülölelő, fejem felett lebegő szerencsétlenség megvalósulna, akkor valóban bánnom kellene munkám megkezdését és kétségbe kellene esnem a szomorú vég miatt.

Ha mindkettő talán be is következett volna, az a vigasztaló gondolat, hogy minél közelebbi és rettenetesebb a veszély, annál biztosabb a segély, mégsem száműzetnék mélyen lesújtott lelkemből. Ez a boldog tudat erősít engem ezalatt és ad új erőt ahhoz, hogy Főméltóságod trónusa előtt mégegy-szer segítségért és megmentésemért könyörögjek.

Mélységes hódolattal és tisztelettel bátorkodom azért mégegyszer térden állva kérni, kegyeskedjék Főméltóságod magas kegyeibe ismét visszafogadni és vállalkozásom érdekében kétévi szabadságot engedélyezni és egy bizonyítványt részemre kiadni kegyeskedjék, amellyel a kormányzóságnál útlevelet szerezhetek.

Mélységes hódolattal és tisztelettel legalázatosabb kérésemet megismételve, vagyok Főméltóságodnak alázatos könyörgő szolgája Liszt Ádám. Bécs, 1823 július 31».²

Csak miután ennek a kérésnek sem volt fogamatja, kényszerült Liszt az uradalomnál 22 éven keresztül viselt állásáról lemondani, miáltal a hercegi házzal való összeköttetése is megszakadt. Még tanuja lehetett fia párisi és

¹ A. m. 3550. sz.

² A. m. 3552. sz.

londoni nagy sikereinek, ahova elkísérte őt. A korai halál a franciaországi Boulogneban szőlította ki az élők sorából, 50 éves korában, 1827 augusztus 28-án.

Liszt Ferenc mindig hálásan gondolt vissza atyjára, első tanítómesterére. Világot járó útjában nem került el szülőfaluját sem. Midőn 1840-ben, Pestről Pozsonyba visszatért, Bezeredy tolnai követ felhívására, hogy látogassa meg szülőföldjét, kész volt további utazását is elhalasztani és azonnal Doborjánba menni, ahol az egyszerű falusiaktól ünnepélyes fogadtatásban részesülve, megtekintette a falut, gyermekkori emlékeinek színhelyét, bemenne atyja egykori lakásába is, ahol született.¹ E látogatás alkalmával merülhetett fel benne szülőháza megvételének terve. Ez ügyben személyes érintkezésbe lépett Pál herceggel, aki kész volt a világhírű művész kívánságát teljesíteni, de kétszeri kísérlet (1848, 1853) dacára sem lett a vételből semmi.² Liszt kegyeletes szándéka megvalósulását talán a mostoha idők tették lehetetlenné.

Nagy emberek életrajza szinte hiányosnak tekinthető elődeik életfolyásának ismerete nélkül. Liszt Ferenc, minden idők legnagyobb zongoraművésze, megérdemli, hogy nagyatyja és atyja rokonszenves alakját a feledéstől megóvjuk. Az érdemes elődök egyszerű életpályájának hétköznapi szürkeségére ragyogjon néhány sugár a még érdemesebb ivadék dicsőségének ünnepi fényéből.

Hárich János.

¹ Társalkodó, 1840. 18. sz.

² A. m. 337., 3877., 3884., 3890. sz.

TÖRTÉNT EZER ÉVE...

I.

NAPKELTE volt : kelet felől pirosuló fénysugarak emelkedtek ki, rózsaszínbe öltöztek a báránnyfelhők és a hajnali égbolt közeli kékjén vadludak csapata húzott el a láp felett... Mert erre terült el a láp világa. Köröskörül beláthatatlan nádrengeteg, zöld ingovány, sás, és káka, odébb tocsogók és keskeny, barnásvízű sikátorok. Sóhajtozó, susogó rengeteg, kékeslila párázatba burkolt csodavilág. Hápogás, rikoltozás, bömbölő buffogás verte el a búcsúzó éjszaka némaságát. A hínárral, tündérrózsával borított víztükör olykor megremegett, apró gyűrűk, kicsinyke fodrok támadtak rajta és szárnycsapkodva, vizetszántva fölrebbent itt is, ott is a madársereg. Fekete kárókatonák, tarkagunyájú rucák, patyolatfehér kócsagok tolla csillogott, villant meg a kelő nap fényében. A nap pedig mind magasabbra emelkedett, meghalványodtak a pirosuló színek, fehérén, bodrosan úsztak a báránnyfelhők, aranyra változott a lila párázat : megébredt a világ.

A gágogáson, brekegésen, nádírigók fittyegésén át idegen hangok jöttek onnan keletről a nappal. Ijedt zsibongás, repdeső, menekülő madarak vad rikoltása fogadta az ismeretlen hangokat és a nádas egyik tisztásán megremegett a síma, zöld szőnyeg. Lassan, alig észrevehetően megsüppedt, majd felemelkedett. Szinte nem is volt látható ez az ingás, de a szárnyas népnek elég volt a figyelmeztetés. Rémülten vágtak be a nádba, elhagyott fészkek felé : talán nádifarkas!...

— Itt kezdődik a láp, — mondta egy emberi hang. Recsegő volt, mintha tavalyi nádat tördeltek volna, öreges és reszketett valamelyest. A madarak megnyugodtak : csak egy ember, az öreg, csoszogó Jenak, régi ismerős, ő is a nádasok lakója. Hosszú, kajla bajuszát, őszülő farkocsait még a bibicfiókák is megismerték már.

— Itt kezdődik a láp, — ismételte Jenak. — Itt már veszedelmes a világ, vigyázzatok. Le kell szállni a lóról, ha át akartok gázolni rajta.

— Azt ugyan nem! — kiáltott fel valaki. A madarak tudták róla, hogy idegen, üde és fiatal a hangja csengése, pattogó ritmusú a muzsikája. Hosszú nyakukat nyujtogatva felkémleltek a gémeke, míg végül meglátták, hogy nádat törve, zsombékot tiporba két lovas áll és egy gyalogos a csonka fűz mellett. Jenak rövid, görve lábaival az ingovány szőnyegét tapogatta és a két idegen alacsony, bozontos lovak hátáról nézte őt. A lovasok arcában mélyen feküdtek a szemgödrök és

pillantásuk nyugtalanul, fürkészve röpködött körül. Az arcukon pedig — csaknem egy a kettő — megdöbbenés látszott. Tanácstalanul néztek egymásra, a lovak kócos fejét vizsgálgatták, majd Jenakra tekintettek.

— Itt kell hagyni a lovakat, Kupán — mondta a fiatalabb. — Alighanem igaza lesz Jenaknak. Mondják, nem játék a Kurtvéltó környékén járni. Maga az urdúng is itt lakik. Velük népét is az veszlyette el.

— Gyerekbeszéd, — morgott kelletlenül Kupán és följebb lendítette széles vállán az ijjat. — Harcos nem hallgat az asszony nép meséire. Utánam, Kusid!

Apró szeme szikrázott, két sötét varkocsát hátra rázta, barna arca megvörösödött az indulattól és meghúzta a zablát. De a tömzsi lovacska nem mozdult. Csimbókos lábait megfeszítette, tömpe orrát magasra emelte és állva maradt. Kusid szótlánul nézte, hogy Kupán erős combjainak szorítása is hasztalan, a ló remegett, tágultak az orrlíkai, de nehéz patáit nem vitte közelebb a csalóka talajhoz. Kupán súlyos fakengyelét az állat oldalához szorította, dárdája nyelével végigvágott rajta:

— Előre, Avar!

Avar lassú óvatos léptekkel megindult, de a harmadik lépés után megmozdult patái alatt az ingovány, beszakadt az alig méternyi növénytakaró és süllyedni kezdett. Keserves nyerítéssel felkapta fejét, ösztönös rémületében kapálózott, de minden mozdulatával mélyebbre merült. Pillanat mulva szügyéig ért a nyálkás lápszőnyeg és hátán a lovasa még mindig dermedten ült.

Mikor Kupán kengyeles lábfeje se látszott már ki, odakiáltott Jenak, kicsit vigyorogva:

— Meghült a forró véred, Kupán! Nem elég ide a bátorság, mint az avar nyilak elé. Szabadítsd ki a lábad, mert még egy sóhajtás és nem lát többé Gyemelcsény erdeje.

És feléje nyujtotta hosszú, furcsa botját. Kusid is megmozdult, izmainak merevsége felengedett, arcáról is eltűnt a borzalom, leugrott a lóról:

— Értelek már, bátya!

Félkarjával átölelte a csonka fűz törzsét, szabad kezével megragadta a Jenak hátán feszülő, tömött puzdrát. Láta, hogy Kupán megfogta a feléje nyujtott botot, lábait is kiszabadította a kengyelből és Kusid nagyot rántott. Egy recsenés, a puzdra kezében maradt. Ho-ho, Jenak jajgatva a földön feküdt, de Kupán ott állt a szilárd parton. Bőrlábbelijéről vastag, nyúlós, zöld lé csöpögött, lábai remegtek és az arca színtelen volt.

— Szemem se húnytam le az ugrás óta és már vége Avarnak! Ha még egy sóhajtásig maradok . . . — lihegte és borzongva mutatott a lápra.

Avarnak nyoma se látszott, eltűnt. A zöld szőnyeg ismét síma

volt, szinte érintetlen. A titokzatos mélység úgy húzta magára megint a takaróját, mintha mi sem történt volna.

— Nem került volna rossz helyre a vezér üzenete — tapogatta Jenak megütött hátát — mert amint mondjátok Szalán meg az urdung két egytestvér. De már a választ aligha vihetted volna vissza, Kupán. Öreg ember vagyok, de nem emlékezem, hogy innen valaki is kiszabadult volna, ha egyszer megkívánta a lép.

— Majd hogy igazad lett. Egy villanás alatt nekem is eszembe jutott az üzenet sorsa. Lám, történhet akármi és te, Kusid, nem tudsz semmit. Jegyezd hát meg, Árpád izeni Szalánnak, a bolgár úrnak, hogy engedje át a földet, amit eladott tizenkét fehér ló árán. Ő maga népével menjen vissza Keán úr földjére, mert ha nem, haddal támad ellene a vezér.

— Engedje át a földet, amit eladott tizenkét fehér ló árán, — ismételte Kusid engedelmesen és Jenak halkán utána mormolta :

— Magam is tudom, hogy eladta. Most mégis a görög császártól kért segítséget és hadat gyűjt a hét vezér ellen.

Elgondolkoztak. Jenak nyilván a fehér paripákra gondolt, meg az ékes szerszámokra. A fiatalok Árpád úrra, aki Tetétlen halmánál gyűjti most nyilas népét, hogy földet szerezzen nekik, legelőt a barmoknak és sátorhelyet az embereknek . . . És a melegedő levegőben mintha eljövendő idők szele járt volna, gyengén susogott a nádas . . .

— Várnunk kell, míg megnyugszik a lép. Most nem tűrne embert a hátán. — Jenak már öreg, nagy időket látott, nagy időket érez, nem bírta sokáig a szótlanságot. — Tüzet rakok és ehetnénk tán addig.

Barnára vénült nádat tördelt, amit ropogásra érlelt a téli hó. Nyugtalanul tipegett ide-oda, halomra gyűjtötte a tüzelőt. Szikra pattant és fellobbant a tűz. Az öreg rövid időre eltűnt a nádban, majd ismét előkerült. Kezében szürke agyagtál, vigyázva hozta, féltve, mégis minden lépésénél kicsordult belőle a tiszta víz, végigcsorgott ócska bőrködmönén, sarutlan, vén, földszínű lábán. A két fiatal szinte mozdulatlanul bámult a nappali fényességben elszíntelenedő lángokra, a kavargó füstre. Jenak öreg volt már, sokat volt egyedül, nem szerette a szótlanságot.

— A bolgárok mondják, hogy mindig fővetlenül esszük a bölények húsát, mint a besenyők.

Kusid nyerge mellől bőrzacskót emelt le és darabos, barna port szórt belőle a melegedő vízbe.

— Nem gondolnak arra az oktalanok, hogy háromszor nyugszik a nap és mi mégis győzzük erővel a lovaglást, bár nem hordunk húskoloncokat a nyereg alatt. Ez itt mindennél többet ér és erőt ad az ijjat feszítő karnak.

Fűzfagallyat emelt fel és kavargatni kezdte a tálban rogyogó pépes tömeget. A fiatalok szótlánul néztek rá, Jenak csak úgy kedvtelésből beszélt. Kusid és Kupán inkább a nádast figyelték, a bukdá-

csoló bűvármadarakat. Kupán a lábát szárítgatta és egykedvűen kaparta le a hínáros foszlányokat.

— Szóljatok már, — tört ki Jenakból a méltatlankodás. — Azt hihetném, hogy a rémület bénította meg a nyelveteket.

Kupán felpillantott, csodálkozás volt a szemében:

— Rémület, úgy mondd. Az már nem, csak Avarra gondoltam. A vezér méneséből fogtam ki virradatkor és Emő kantározta fel utoljára.

Csendesen beszélt, de Kusid mégis felkapta fejét, pillanatig nyugtalanul fürkészte bátyja arcát, majd felderült.

— Úgy van — mondta szeliden. — Emő segített kantározni nekem és Avart is ő látta el indulás előtt. Nagyon szorgoskodtatok körülötte.

Némileg megenyhült csendben hallgattak. Gondolatuk Emőnél járt, a német asszony lányánál, kinek a haja nem fekete, inkább a tavalyi nád színére emlékeztet. Szemei pedig kékek. Egyébként Kusid asszonya lesz, ha megtérnek Szalántól.

— A görög asszonyok csillogó, puha köntöst viselnek, — mondta tegnap Emő és Kusid erre gondolt. Szaracénus kalmárok gyakran járnak a bolgárok földjén és ládáikban töméntelen a selyem. Bizáncból hozzák. Emő fényes kősöntyűket is szeretne, meg köves karikákat. Az asszonynépnek öröm az ilyesmi, csinósítja a kart, szépti a testet.

Kupán és Kusid egymásra nézett. Az öregebb szája körül kevés keserűség volt:

— Hallottam, hogy holmi selymeket emlegetett. Meghozod neki?

Kusid elmosolyodott:

— Hát hogye, kérte.

Jenak kavargatta az ételt és hallgatott. Nem értett az asszonyok dolgához, de valamit szimatolt a testvérek között, mert békítően közékük tolta az agyagtálat. Ettek.

— Ne is emlegessük őket, még a hírük is bajt okozhat, ha férfimunkáról van szó. Jobb nem tudni róluk — vélte Jenak.

Kusid vígan fölnevetett, kezét bőrzekéjébe törülte és eltolta magától a tálat.

— Nyilván megjártad velük, Jenak!

— Meg-e? Te is megjáród még, nyugodj meg... előbb, vagy utóbb, meglásd.

Belepiszkált a tűzbe, iszákba rakta az agyagtálat és felmordult:

— Itt akarjátok megvárni az estét?

Azok összenéztek, hogy nem, semmi kedvük hozzá. De a tekintükben tétovázás volt, bizalmatlankodás a lépés iránt, melyen igazság szerint át kell majd menni, tovább kell menni. Kusid a lovához lépett, megveregette a nyakát és körüljárta, mintha búcsúzkodott volna tőle. Lovagláshoz szokott lábait kissé esetlenül, szélesen rakta és imbolyogtak a léptei némileg.

— Itthagylak, Szél, megindulunk. — Hosszú bőrszijat húzott

ki a nyereg mellől, megbéklyózta a lovacska lábát. — Hogy el ne kóborolj, Szél. Mehetünk, Jenak.

— Az ám, de nem így! Nádtalp kell az ingoványhoz — és hosszú nádszálakat kezdett tördelni, tutajformára rakta össze, Kupánhoz lépett. — Gyere csak, öcsém.

Kupán csodálkozva tűrte, hogy Jenak szívós sáslevelekkel lábára kötözze a nádtutajt és míg az öreg Kusiddal bajlódott, a lép szélére állt, ránehezedett a furcsa sarukra, melyek megmerültek ugyan, de alig valamit. Nézte, figyelte, próbálgatta így, meg amúgy, azután felnevetett, fajtájának mély, hörgő nevetésével.

— Varázsló vagy, Jenak, táltos, én mondom! Micsoda lovat szereztél nekünk!

... És megindultak a lápon. Elöl Jenak, könnyedén, ügyesen emelgetve a lábát, mellette Kusid, felkuncogva valami rémült örömmel, hogy így nyergelhetik meg az ingoványt. Hátról Kupán, az igazi lovas, óvatosan, méregető tekintettel, hogy jó, jó, most lehet ezzel a holmival talpalni, de hátha felmordul alul valami, talán maga az urdung és akkor mi lesz! Ahogy öccse széles hátára tekintett, motoszkált valami benne, majd megint a veszélyes talajra tévedt a pillantása és kezében megremegett a dárda.

— Mondd csak el, Jenak, hogy is volt az, amikor megjártad egy fehérréppel? — kiáltott előre, hogy elűzze feltörekvő gondolatait.

Jenak morgott, hogy jobb arról nem beszélni.

Egyszer még a Molocsnája mellett belenyilazott egy turk, mert kerülgette az asszonyát.

— Ma is hordom a helyét és eszembe jut, ha asszonyt látok.

Kusid jókedvűen felnevetett, szinte gyermek volt még és magabiztos, mert apja sátrában várta Emő és ha megér Szalántól...

Kupán felfigyelt, megállt, eszébejutott Emő, a német asszony lánya, aki ma virradatkor olyan titokzatosan mosolygott rá és olyan ijedten fordította el szemét, mikor Kusid kilépett a sátorból... Ha Kusid nem jönne többé haza... igen, akkor nyilván mindig így mosolyogna rá Emő, kivillantaná a fogait, ráemelné szemét és a szemek kékségében csak Kupán tükrözne... Komoran nézett az öccsére, ahogy az ott haladt előtte és keserű irigységgel először döbönt a valóságra. Igen, kívánta Emő mosolygását, magának kívánta és mindig közöttük állt Kusid. Ez a kölyök — fogta el hirtelen az indulat. Ahogy Kusidra nézett, gyűlöletet érzett.

Mi lenne, ha...

Nem bírt tovább a kísértéssel. Kezében magasra lendült a dárda, pillanatig állt csak lihegve, hogy megfeszítse a lábát... de Kusid hátrafordult.

— Tán farkast láttál, Kupán? — nézett szeretettel a bátyjára, amint az ott állt, karját magasra emelve, remegő dárdával.

Ezek a szelíd szavak egyszerre lehűtötték Kupánt, elszégyelte

magát. Eszébe jutott a régi sátor, benne az anyjuk, Bibor, karján Kusid, mellette ő. Csupa napfény, vidámság volt ez az emlék. Már akkor is ilyen szelíd volt az öccse tekintete. Zavartan mondta :

— Inkább bárány volt, öcsém, de már el is tűnt — és a dárda szinte égette a markát.

Jenak megcsóválta a fejét, nem szólt, csak hümmögött, öreg szeme mindent tisztán látott... És mentek szóltanul a lápon... Már alkonyodott, amikor távolban megpillantották Szalán földvárának toronytetőit.

II.

Egyesek szittyavérük minden hevességével messze elkalandoztak a bolgárok nyomába és most, amikor már sötétedett, a síkság távolából feltűnt egy-egy visszatérő magános lovas, vagy kisebb csapat. Olyanok voltak, mint a részegek, hahotázva, harsogó kiáltással vágattak az alpári táborba. Nyergükre idegen fegyvereket erősítettek, idegen köntös, vért csillant meg rajtuk a lebukó nap fényében. Igen, kissé olyanok voltak, mint a részegek s hogy túlestek a harcon, az öldöklésen, szinte erősebb volt az üvöltésük, mint a két sereg összecsapásának idején. Büszkén és hetykén ültek a nyeregben, bár majd mindnek hasítás, szúrás nyoma éktelenkedett a mellén vagy az arcán. De mit törődtek mindezzel, mikor nyergük mögé oda volt pakkolva Szalán népének elhullott, futásban elszórt vagyona. Lovakkal, ha ki is kerülték az elfekvő sebesülteket, akik közül még többen lábra igyekeztek állni, ha ki is kerülték őket, nem volt szánalom a tekintetükben, részvét, vagy segítenivágyás.

— Veled mi történt? — hajolt le egy lovas és lándzsájával meglökdöste a földön fekvőt, aki a cimborája volt, míg lóra tudott ülni.

Az pedig mereven bámult rá, összeszorított fogakkal és nem szólt, hiszen szólni se tudott, de inkább dacos volt haldokló arca, mint rémült. A lovas pedig intett, hogy sebj, fő, hogy sok a zsákmány, te meg szolgálkat szereztél a másvilágra... és tovább ügetett, imbolyogva a nyeregben, élesen rikoltva a harci kiáltást.

És ott botorkált Jenak is a síkon, magányosan, görnyedten lépegetve. Halkan, kuncogva jött, közben elégedetten pislantott a vállára. A vállán batyu volt és ha elgondolta, hogy mi mindent szedett össze, nagyon meg volt elégedve a világgal. Hiszen tegnap este, mikor megálltak Árpád vezér előtt Szalán üzenetével és megtudták, hogy harc lesz, már akkor boldogan vigyorgott Kusidra a zsákmány reményében. Legyen, ha Szalán úr nem enged, ha mindenáron harcot akar, legyen. Ő látja kárát. És Jenak jól számított. Halottak sokasága borította a mezőt, nagy részük magyar volt ugyan, de Szalánnak kellett menekülnie és Árpádé lett ez a föld, ahol most Jenaknak szabad a zsákmány. Olykor lehajolt, felemelt valamit, bolgár harcos kősöntyűjét, boglárt vagy lándzsanyelet és bólogatva haladt tovább.

A távolból rözseropogás hallatszott, venyigék pattogása, száraz boróka, szikkadt tiszafa sustorgása, hogy belemartak a lángok. Apró lángok lobbantak fel közben, sűrű füst szállt a magasba, fehéres, páraszerű füstfelhők, majd harci kurjantás hangzott, sokszáz toroknak az üvöltése és vörös lángtömeg csapott az ég felé. Győzelmi tűz, mely a leszálló nap gyöngye világossága után rőt fényvel szinesítette meg a sötétedő mezőt.

Jenak felfigyelt : valaki a közelben éppen úgy hajlongott, mint ő, de nem emelt föl semmit és nem volt batyu a hátán. Egyszerre kíváncsiság fogta el. Közelebb ment, megkerült egy felfordult paripát, egy összetört szekeret és a hajlongó alakban felismerte Kupánt.

— Öcsém, hé, öcsém !

Kupán arca komor volt, szinte merev. A mély szemgödrök fénytelenek és a hangja tompa.

— Te vagy az, öreg?

— Én hát, jó, hogy összeakadtunk. Zsákmányt gyűjtök, tele a hátitarisznyám. De te ugyancsak válogathatsz, Kupán, hogy semmit se leltél.

— Jenak, az öcsémet keresem. Mellettem volt, mikor Szalán seregére törtünk, de nagy volt a kavarodás, tudod, meg a lárma és elveszett mellőlem !

— Keresed? . . . Hát a lápon miért lendült felé a dárdád?

Kupán megdöbbsent. Vagy úgy, igaz, a láp és a dárda! . . . Mindegy. És leintette Jenakot :

— De hol lehet Kusid? Mindenütt elől járt, nem törődött a bolgár lándzsákkal, a röpködő nyilakkal. Ha láttad volna, Jenak, kacagott ! És a nyerge mögött oda volt kötve a láda.

Jenak elhúzta a száját és ledobta a batyut.

— Nem, öcsém, én nem láttam semmit. Elbújtam a lápon és vártam, hogy végezzetek. De mondd, hogy vele volt a láda, amit a szaracénusoktól vett el.

— Az, selymek voltak benne, bizánci szőttesek, meg aranykarikák, ahogy Emő kívánta. Neki szerezte, neki őrizte azokat.

A hangja érdes lett és megrántotta a vállát :

— Nem találom ! Elveszett a kincseivel együtt. Utoljára Bulcs zászlója mellett látták, ahol Lél fújta a kürtöt. Felismerték fényes sisakjáról, a görögöktől zsákmányolta.

— Fényes sisakja volt? De hiszen olyant sok harcos hord, majdnem mind, a vezérek között, lehetett az más is.

Kupán arca megenyhült. Körülnézett a máglyától megvilágított mezőn, eltekintett a tűz felé és megborzongott :

— A kurjantások se nyomják el a sebesültek nyögését. És a lovak, hallod, Jenak, hogy kínlódnak ! Igen a lovak . . . Tarkacs látta, hogy Szél ágaskodott Kusid alatt. Szél volt, nyergén a rézveretes láda, ágaskodott, majd felbukott !

— Akkor pedig alighanem csillagparipákat nyergel azóta az öcséd.

Jenak recsegő hangja olyan volt Kupán fülének, mintha bagoly huhogott volna. Megdöbrent. Eszébejutott az apja, a kemény, mosolytalan kende, aki csak akkor derült fel némileg, ha kisebbik fiára nézett. Kupán maga előtt látta hirtelen az anyját is, nagy, szelíd, puha szeme éppen olyan, mint Kusidé. És a lápon . . . Pillanatig furcsa kis örömet érzett, hogy mit szól majd Emő! Majd elszégyelte magát és a heverő testekre hajolt.

— Meg kell találnom, Jenak. Nem lenne nyugta az apámnak, ha nem tudná, mi van vele. És . . . tudod, Emő, a német asszony lánya . . .

— Tudom hát — krárogott Jenak. — Emő nem tudja, hogy várjon-e még, vagy nyugodtan kereshet mást magának . . . No, ne heveskedj, öcsém. Tudom én, hogy mit gondoljak. Nincsen abban szégyen és ne felejtse el, hogy Emő német asszony lánya. Kusid mondta, hogy égszín a szeme és a haja, mint a tavalyi nád. Ezek hamar megvigasztalódnak.

— No, no, nem ismered Emőt.

De némi bizonytalanság volt a hangjában, sehogyan se tudta elfelejteni az indulás előtti órát, amikor rámosolygott a lány, melegen és biztatón. Ha akkor Kusid oda nem jött volna! . . . Most már nem jön. Ki tudja, hol hever, kedves arcán vér, karjai merevek.

— Meg kell találnom, Jenak — mondta határozottan Kupán és bár arra gondolt, hogy Emő talán várja, mégis győzött benne egy érzés, amit nyilván az anyja szíve alól hozott magával. — Segíthetnél, bátya! Csillog a sisakja, meg a rézveretek is a ládán, csak azt figyeljük.

Az öreg hallgatott, nézte a legény vívódását, rángatózó arcát és megértett mindent. Vágyakozva pislogott ugyan a tűz irányába, ahonnan vidám hangok zürzavara szállt felé, de hátatfordított a csábításnak, fölemelte batyuját:

— Gyerünk, no. Nagyon hozzátok szoktam az ingoványon — mondta röviden, mert öreg szívének valóban kedves volt a két fiatal, erős legény. — Hol is látták utoljára?

Kupán kelet felé intett. A darabos, kemény harcos, aki gyerekkorától fegyverhez szokott, aki hírét se ismerte a puhaságnak, most meg volt hatva.

— Amott, a bokrok közelében láttam Lélt. Azt mondják, mellette volt és velük Levente, meg Bulcs. Ott kezdünk kutatni és onnan előre egyenesen. Kusid sohase hátrált.

Bukdácsolva, halottakat, vívódó sebesülteket, heverő lovakat kerülgetve, haladtak a csatamezőn. Jenak vállát húzta a zsák és ha egy-egy heverőhöz lehajolt, előrelendült, szinte földre bukott. Kupán fújt, lihegett és először életében valami legyőzhetetlen borzalommal nézte a csúszós, agyontaposott fűvet. Egyre messzebről hallatszott a torozók lármája és ahogy mentek, a vörös fény is egyre halványodott.

Előttük, szinte beleolvadva a sötétségbe, néhány kusza ág szomorkodott. Tegnap még bokrok voltak itt, ma töredezett ághalom, robogó paták alatt összezúzott levelek és közöttük heverő emberi testek, vonagló lovak tetemei.

Jenak ledobta a zsákot és hajlongva, morogva emelgetni kezdte az elesetteket. A csillagok csak gyengén világítottak, még alig volt emelkedőben a hold és a gyér fény mellett minden arc elmosódott. Jenak nyögött, szuszogott, szidta a nyilak és lándzsák készítőit, közben biztatta Kupánt:

— Ne búsulj, majd megleljük! Mindjárt akad még segítség, ott jönnek, ni!

Négy-öt bukdácsoló alak közeledett a tűz irányából. Fekete árnyak a vörös háttérben.

— Te vagy az, Tarkacs? — kiáltott feléjük az öreg.

— Ez meg Jenak! — rikoltotta valaki. — Különben eltaláltad, én vagyok. Kupán van veled? Mit kerestek?

— Kusid nem került elő, Tarkacs, őt keressük. Erre láttad utoljára, úgy-e?

— Itt láttam Lél körül, Levente is vele volt. És Árpád szemefénye is elveszett. Mi meg őt keressük. Lesz jajgatás az asszonyok között.

Valahol felnyögött egy sebesült. Fájdalmas, sikoltásszerű nyögés volt, mozgolódás gyöngé zaja követte és valami megcsillant alig néhány lépésre a beszélgetőtől. Kupán — talán megismerte a hangot — átugrott a testeken, megbotolva elejtett dárdanyelekben, felé rohant, Jenak utána.

— Kusid!

Tarkacsék egy furcsa, félig nevető, félig rémült ordítást hallottak és látták, hogy Kupán egy felismerhetetlen tömeg mellé térdelt, iját messzire hajtva magától. Jenak gallyakat tördelt a bokorról, a nedves fa csakhamar füstölögve égett a kezében. Mindketten a sebesült fölé hajoltak. Valóban Kusid volt. Oldalán feküdt, egyik lába az elnyult Szél alatt, sisakja mellette. Tiszta tekintettel, értelmesen nézett a bátyjára.

— Megnyugodtam, hogy eljöttél értem, Kupán, félttem, hogy éjjel a farkasok... mert nem tudok felállni. Szél olyan nehéz rajtam.

Kupán egyszeriben a régi kemény legény lett. Körülnézte Kusid mellén a bőrzekét: sértetlen volt.

— Ide, Tarkacs, segítsetek! Emeljük le róla a lovat.

Erős kezek hengerítették el a ló hulláját és igyekeztek föltámoogatni Kusidot. A legény arca eltorzult:

— Egy dárdát vágott belém valamelyik bolgár! — az oldala felé nyult.

Kupán megdöbbsent. Rászólt Jenakra, hogy hozza közelebb a fáklyát és a füstös, rőt fényben jól látta, Kusid derekán átázott a zeke, a puha, világos bőrön nagy, sötét folt éktelenkedett. Vér!

— Mit tettek veled, Kusid?

Jenak nyugtalanul mozgott, kezében remegett a fáklya. Kusid észrevette, rámosolygott:

— Öreg vagy, Jenak, reszket a kezed. De ne búsulj, ezentúl élélhetsz nálam. Emő is szeretni fog bizonynal. Igaz, Emő várja a szóttesekeket, Kupán gondoldj a ládára — a hangja meggyöngült kissé, de az arca egyre mosolygós maradt. — Ihatnék, Kupán!

— Várj egy kicsit. Hamarosan a tűznél leszünk. Fogd, Tarkacs!

Milyen súlyos tudott lenni ez a gyerekember. Négy erős kar is remegett belé, ahogy fölemelték és bár nem jajgatott, Kupán érezte, hogy reszket a fájdalomtól.

— Jenak, te hozd a ládát — szólt hátra Kusid és a fogait csikorogatta.

Az öreg nyögve fölemelte a súlyos jószágot, hátralendítette batyuját és megindult baktatva a többiek után. Lassan haladtak a tűz felé, szóttalanul. Kusid feje a bátyja karján feküdt, két sötét varkocsa megmeglíbbent a zökkenőknél, arca sápadt volt, szemeit fáradtan lecsukta. Akkor sem nyitotta föl, mikor a tűz közelébe értek és lefektették a földre. Kupán egy nyeret tolt a feje alá és egy kumisszal telt edényt kerített, hogy megitassa.

— Elaludt — mondta halkán, hogy az öccse nem mozdult.

— El — bölintott Jenak. — Elaludt. — Volt valami a hangjában, ami megrémítette Kupánt, közelebb hajolt.

Kusid szája mosolygós volt, szemhéja szorosan lezárva, arca merev és hideg a keze. Kupán mindent megértett, ezt a hideg kezet tapogatva.

— Menjetekek a többiekhez — szólt oda Tarkacsnak. — Kusidnak nincs már szüksége semmire. Menjetekek, vigadjatok, nehéz volt a mai nap.

Tarkacs, meg négy embere elmentek. Néhány lépés után már jókedvűen vitakoztak valami fölött. Nem, nem értek rá nagy gondot csinálni a halálból. — Így is van rendjén, gondolta Kupán. Leült az öccse mellé, Jenak is odatelepedett. Láta, hogy a legény kést vesz elő, ő is megkereste a magáét.

— A férfiak vérrel gyászolnak — mondta Kupán nyugodtan és jobbról-balról belehasított az arcába.

Jenak bölintott, ő is megvérezte magát.

— Csak az asszonyok sírnak! . . . Nagyon hozzátok szoktam a lápon . . .

Apró vérgyöngyök peregtek végig a két magyar kemény arcán, míg mozdulatlanul ültek. Ezalatt már magasra emelkedett a telihold, ezüsttel szórta be a mezőt és sápadt fénye versenyre kelt a lobogó lángok vad, vörös ragyogásával.

Mert a győzelmi máglyák lobogva égtek és körülöttük fáradhatatlanul kurjongattak a győztes harcosok. Vad, tüzes dallamok szálltak a csillagos ég felé, míg a kumisszal telt kupák körbejártak és a nyársakon

ökrök húsa sustorgott, pirult a lakomára . . . Órák teltek így és a vigasság zaja nem lanyhult. Azok ott a halott mellett még mindig némán ültek, mikor nyugtalan mozgolódást láttak a mulatozók között. Árnyékok jöttek, hajlongtak, mozogtak, majd egy kobzos pengetni kezdte a húrokat. Egyhangú, végtelenül fájdalmas dallamok csendültek föl. Hosszan elhaló, remegő, könnyes, vad dallamok. Kupán összerezzent:

— Megtalálták Leventét és a vezérrel együtt búsul egész népe, Ő is elaludt, Jenak!

III.

Árpád földvárában élénk nyüzsgés volt mindenfelé: a harcosokat várták haza Alpár mezejéről. A børsátrak nyílásfedőit felemelték, hogy járjon ki-be a szél, süssön be a nap, a meleg, aranyos napfény. Sürgő-forgó asszonyok prémeiket teregették ki, bőroket varrtak, szükség lesz ezekre, új zeke kell a harcok után.

Kund kende asszonya, a szelídszemű Bibor, két fiának készített fehérre cserzett bőrokből puha ujjasokat, két harcos fiának. Mellette karcsú, zergelábú leány ült, Emő. Haja csillogott a nap fényében és szemei messze néztek.

— Nem tudom, meghozza-e Kusid, amit kértem tőle. Láttad, mit küldött Árpád az asszonyának Csepellel, a cseh lovással? Olyant szeretnék én is.

Bibor csöndesen nézte.

— Csak ők maguk megjöjjenek! Én sose kívántam ékességet, míg az uram harcban járt. Mire jó az? Legszebb dísze egy asszonynak a hűség, mit érnek a cifraságok.

Emő hangja álmodozóra lágyult:

— Hallottad, mit meséltek a rabnők Pannoniáról, meg Itáliáról? Milyen fényesek, puhák ott a vezérek asszonyai! Csak az a gondjuk, hogy ragyogjanak, két kezüket nem durvítják munkával, fehérek azok...

A láthatáron porfelleg támadt és lassan növekedni kezdett. A földsáncokon álldogáló örök összenéztek: nyilván a sereg jön, a hadinép és kezükkel a szemük fölé ernyőztek. Valaki elkiáltotta magát, hogy jönnek és egyszerre nyüzsgés támadt a sáncok tövében. Asszonyok, gyerekek futottak az emelkedésekre, odaálltak az örök mellé, akik idősebb emberek voltak már és együtt kémlétek a porfelleg növekedését . . . Majd hangokat hozott a szél, paták dobogását, szekepek nyikorgását, barmok bőgését. Elöl a csorda jött, nagyszarvú, fehér állatok, az élen pásztorok, hadi öltözetben, hátrább óriás ekhós szekerek, megrakva Szalán kincseivel és végül a lovasok. Bőrbe öltözött, marcona, varkocsos férfiak, vállukon íj, kezükben dárda. Úgy borult rájuk a csillogó por, mint valami felhő és ebben az átlátszó burában közeledett Árpád, meg a hadinép.

Tülkök szólaltak meg a földsáncokon, rikoltva bömböltek bele a

zajongásba. Amikor pedig kivált egy csoport a seregből és vágatva közeledett errefelé, halálos csönd támadt. Ezek a hírhozók voltak, akik mindig előre jöttek, hogy közöljék, mi történt, kinek esett el az ura, gyereke, testvére. Ezeknek, Árpád így kívánta, a sátrakba kellett vonulni, hogy a harcosok bevonulását ne zavarja semmi, egyetlen könnyes tekintet, zokogó hang sem.

Csőnd volt és némaság, mikor az örs portól lepett lovakon belovagolt a földvár kapuján. Bíbor felkiáltott:

— Kusid!

Mert Kupán egyedül ügetett a lovasok élén, komor arcán két vörös forradás volt, a gyász jele... Tarkacs a vezérsátor melletti dombra lovagolt, ahol csakhamar türelmetlen asszonytömeg vette közre. Hangtalanul, kérdő tekintettel állták körül és ő rekedten sorolta az elesettek nevét. Tegezéből egyik pálcikát a másik után húzta elő, kibetűzte a rovásokat, majd gyors mozdulattal kettétörte térdén a fadarabkákat. Minden recsenésre felcsuklott valahol egy hang. Tarkacs észre se vette, folytatta tovább.

— Levente, Árpád fia... Kusid, Kund fia...

Kupán hirtelen megfordította lovát, táncoltatta, hogy helyet kapjon és anyjához ugratott, aki mellett sápadtan állt Emő. Bíbor nem sírt, arcára szorította kezét és némán megindult Kund sátra felé. A két fiatal szótlanul ment utána. Bent, a sátor hűvös homályában leereszkedett Bíbor a prémekekre. Sápadt volt, két szeme tágranyílt és könnytelen, a szája reszketett:

— Menjetez most, Kupán, nagy az én fájdalmam, jobb, ha egyedül leszek. Ő volt az örömöm.

Nem jajgatott, mereven nézett Kupán után, ahogy széles válla eltűnt a sátornyílás világos keretében. Kint Emő a legényhez fordult.

— Mit hoztál nekem, Kupán? — a szeme nedvesen csillogott még, talán a könnyektől, de a hangja hízelgő volt, forró.

Kupán hitetlenkedve nézett rá, mintha idegent látna. Jenak szavai jutottak az eszébe és szíve összeszorult. — Nem a mi fajtánk — gondolta keserűen — nincs állhatatosság a szívében. Elnézett a kapuk felé, ahol akkor már megjelentek a harcosok, elől Árpád a vezérekkel. Árpád úr fáradt volt, komoly és töprengő, csak akkor derült föl némileg, mikor az egyik ór megállt előtte:

— Árpád úr, fiad született, akit kívánságodra Zsoltnak neveznek.

Kupán elnézte a vezért és utána Kundra, apjára siklott a tekintete. Az ősz kende arca kifejezéstelen volt, nézése tompa. — Sose vigasztalódik meg Kusid elstén — szomorodott el Kupán és ismét Emőre nézett. A lány kék szemeiben sóvárgó, kíváncsi vágy tükröződött. Kupán tudta már, hogy ez nem Kusidnak szól, de nem is neki, csupán a selymeknek, a sóvárgott ékességnek.

— Ne búsulj, Emő — mondta keserű csalódottsággal. — Kusid gondolt rád, megszerezte, amit kívántál. Jenak hozza is a ládat.

Valóban, kiválva a szekerek sokaságából, Jenak közeledett, görbe lábain kacsázva hozta a rézveretes ládát. Emő szeme fölragyogott.

— Siess, Jenak — repesett a hangja. — Ó, hogy Kusid nem feledkezett meg a kívánságomról!

Remegő kezekkel emelte föl a láda tetejét, alighogy Jenak letette. Meggömbültek az ujjai, amint a csillogó ékszereket kiemelte, magára próbálta a színes selymeket.

— Úgy-e szép, Kupán, úgy-e szép leszek benne! — kacagott a gyönyörűségtől, kacagott, kivillantak a fogai, úgy nézett Kupánra, de az nem tekintett vissza rá. Komoran lehajtotta a fejét, hogy elkerülje Jenak gúnyos pillantását és Emő csábító mosolyát. Kusidot látta maga előtt, Kusid szelíd, mozdulatlan arcát.

— Jó, hogy ő nem látja ezt — sóhajtott föl megkönnyebbülten — szomorúbb ez a másvilágnál.

— Gyere, Jenak, — mondta végül rekedten — harcosnak a lova való, meg a fegyvere. Lesz nekünk munkánk, amíg nem elég nagy ez a föld Árpád népének. Gyerünk, Jenak!

Elmentek komoran, sötéten a napsütésben. Emő előbb értelmetlenül nézett utánuk, majd újra a kincsei felé fordult és édesen, üdén kacagni kezdett.

A tábor ekkorra megcsendesedett és a sátrak között felhangzott a magyar asszonyok sirató éneke.

D. Koller Erzsébet.

KÉT BÉKÉSI Ó-PARASZT MESE.

Aranyalma.

EGYSZER egy ember kint kaszálgatott a kertek alatt. Hát amint csapdossa a rendet, nagy szélveszedelem fordult. Veri a gyümölcsöt a fákról akár a záporosót. Bámulja az ember a Szélkirály fenekedvét. Egyszer csak azt látja, — ki hiszi, ki nem, — egy szép fontosalma esik elé és abban a szempillantásban egy gyönyörűséges leányzóvá csodállik.

— Ilyet se láttam, amióta kihaladt a szemem, — álmélkodik fel a jámbor gazda és igyók földnek hajlott, hogy lássa, valóság-e a dolog, vagy boszorkányincselkedés. De még egy ujjal sem ér hozzá, mikor megszólal a csodajány :

— Még megcsodálsz jóember. Inkább fogj fel jányodnak, nem bánod meg.

Megörül a gazda, kapja, meghányja a szekeret szénával, tetejébe ülteti a jányt osztán szép csendesesen megindulnak hazafelé.

Öreg este volt már, jóval mécsgyujtat után, mikor befordultak a szénásszekérrel a nagykapun.

— Adjon Isten jóestét anyjuk ! — köszön a gazda, nézd, mit hoztam ! Nemhiába javallottad elsőkenyér vágáskor, hogy családunk lesz, hát akkurát úgy lett. Ehen van ni ! Jány ez, mégpedig takaros.

Megörült a jóasszony Aranyalmának, — mert mindenki csak így nevezte, — pátyolta, dédelgette, téjbe, vajba fűröszttötte.

Telt, mult az üdő, akar a mesében, oszt ide tíz, oda nyolc, szép eladó jány nevededett Aranyalmából. Szerte hirlett szépsége mind a kerek földön. Jött is a sok bámuló, meg kérő. Szebbnél-szebb, gazdábbnál-gazdább, de a jány nem vállalta egyiket sem.

— Nincs annak a jánynak szíve, — mondogatták a kitessekelt legények, — mert ha volna, szeretne is, mint más halandó. Várván-várták, kinél akad el. De biz azt várhatták.

Pedig utóbb egy legény igen utánna adta magát. Éjjel, nappal Aranyalmáék háza körül kastatott, leskedett.

Úgy egyszer vagy másszor meglátta Aranyalma, de biz csak nevette.

— Utánam ugyan járhat ! Kisérgethet. Majd megunja.

El is zavarták a legényt hazulról a jány miatt.

De biz még akkor se unt bele.

Elment, meg visszajött, megint elment, megint visszajött.

Tulajdon édesanyja is váltig kérlette :

— Ne szaladj fiam olyan szekér után, amelyik nem vesz fel.

Mindegy volt annak, mint a bolondnak.

Jánybolond — így csúfolta a falu.

De hát néki az is mindegy volt. Megvolt szegény feje verve. Alsó kapu, felső kapu, mit bánom én, sej nagy ivás, a vége csak legényrívás.

De Aranyalma csak nevette.

Hát amint jár-kél mázsás bűvában a legény, egyszer egy terebélyes fa alá heveredett.

— Nem szeret engem e kerek világon, csak a temető, — ritta el magát nagy hangfelszóval. — Nem tudom, mit moshatott édesszülém a fürdőlevembe, hogy ilyen szerencsétlen lettem! Legjobb lesz, ha felkötöm magam erre a fára . . .

Alighogy kikoccant a foga közt a szó, csodák-csodája, megszólal a fa:

— Hallod te legény, én nem akármilyen fa vagyok ám, hanem tündérfa. Én termettem Aranyalmát is. A te bűbánatodat is tudom. Én amondó vagyok néked, eredj még ma éjjélbe Aranyalma ablaka alá, osztán hátég váj egy gödröt, hányd belé a bánatodat, osztán kaparj rá földet, taposd be jól. Majd meglásd, minden jórafordul.

Kapott a tanácson a legény.

Éjféltájban már ásta a földet Aranyalma ablaka alatt.

És mikor a bakter éjfélt kiáltott, — emetem, bemetem, bánatom temetem, — ráhuzta a földet a gödörre.

Várta osztán a legény, hogy mi leszen a babonából.

Várhatott jó harmadik hajnalig. Hanem akkor, — csodálkozz Hold, bámulj el Nap, — olyan sűrű erdő kerekedett a ház körül, mint a föld és olyan magas, mint az ég. Oszt ritton ridogált, jajgatván jajgatott, úgy, de úgy, hogy megindult volna belé a kőszikla is.

Hallja a legény, mint ridogál a babonaerdő, de hallja ám, hogy ugyancsak ri benne Aranyalma is. Olyan szívtépően bugyogott belőle a keserves turbékolás, mint a héjakapott galambból, míg egyszer mintha elválták volna, elált a szava.

Meghótt.

Megtudta ezt a legény. Igen-igen megsajdult a szíve.

Szaladt haza, kapta a fejszét és nyargalton-nyargalvást lótot ki a tündérfához.

— Hallod te ocsmány varázsló, mit javallottál nékem?!

Erre neki huzalkodott a fejszével és ütötte, verte a fa derekát, míg csak földre nem tört.

— Nesze a jutalmad te . . . — de már tovább nem mondhatta a legény, mert a dülő fa úgy vágta hókonyon, hogy abban a jajszóban meghótt.

Igaz is volt, nem is volt, de így mesélik a régiek, ahogy a legény meghótt, a föld öle megnyílt, oszt előlelte a tündérfát legényestül, a bánaterdőt Aranyalmástól, úgyhogy csak a hiréből maradt egy kevés, az is csak Békésen.

A becsületes kupec.

Hajdani igen-igen régi időben, amikor még a Napistennek nagyobbat köszöntek az emberek, hét, hétnapi, hét éjszakai járőrföldön élt egyszer egy búzakupec, tizenkét fiával, mesében, mondásban, Keresdmeországban.

Míg a tizenkét emberbigecs otthon tekézett napszám, addig a szorgos búzakupec odajárt ezer méter határon, ügyelt-legelt, adott-vett, csetlett-botlott, egy hold fordulatra hétszer kopott el a csizmája talpa.

De volt is áldás törődésén, ki nem fogyott a ház sem ételből, sem italból.

Egyszer, Isten tudja — tudja Isten, nagy beteg lett a kupec. Vette, szedte, nyelte a különféle evős-ivós orvosságokat, de bizony egyik sem használt. Azt sem tudta, mióta áll már csizmája az ágy alatt, de csak nem tudott kikecmeregni nyavalyájából. Bezzeg fogyott is a kenyér, apadt a világbeli, kibordázott a pénzes szütyő.

— Hej, Atyaisten, mi lesz velünk — nyögte keservesen, mikor egyszerre tizenkét siláb kenyeret kellett lekanyarintania.

De hát nincsen olyan hosszú, aminek vége ne lenne. Mikor már az utolsó szem búzát is felsütötték, mikor már az utolsó garast készült kirázni a szütyőből, talpra állt a kupec. Ígyák összeszedelődzött, szeredásába fittyentve maradék elemózsiáját, szütyőjében egyetlen garaskával, nekifohászzkodott az útnak.

Megy, mendégél egynek-begynek, aranyhegynek, míg egyszer csak Erdélyországba nem ért. Sötét erdők alján kint kapta az este, hát utolsó garását kihálászta szütyője sarkából és a nap felé hajította. Aztán ígyók letelepedett egy szikla mellé és tüzet rittyentett. Szeredásából kenyeret, szalonnát kotort elé, nyársat faragott, ráhuzta szalonnáját és sütögette, percegette, kenyérére csepegtette.

De alig megy le az első falat a torkán — Napapám el ne hagyj! — akkora béka kucorodik előtte, mint egy gyulai süveg.

Előbb mukkani se tud a kupec az ijedségtől, de aztán nekibátorodik és megkérdezi a békát: akarki fia-mia vagy, mondd ki ápertén mit akarsz, utolsó garasom Napapámnak adtam, annyi pénzem sincs, mint kopasz kutyán szőr.

— De vacsorád van, nékem meg nincs — válaszolt a béka — felezd meg velem.

A kupec se szó, se beszéd, kapja a fakulit, kettészeli a piritust is, meg a szalonnát is.

El is költötték a vacsorát rendre és ahogy jött a béka — itt sem voltam, ott sem voltam, hopp — eltűnt, mintha csak a földanya kapta volna el.

Megtörölte bicsakját a kupec, azután azonmód végigdült a harasztton.

Hajnalra kelve, még alig pittymallott, nyakába kanyarította tarisznyáját, marokra kapta kutyagolóját, meglódult, amerre látott. Háromnapi lábadozás után egy faluba ért.

— Hej, Napapám, most segíts, — sóhajtott a kupec, mert maga sem tudta, hogy venne gabonát egy garas nélkül. De azért — lesz, ahogy lesz, elkialtotta a magáét: Búzát, árpát, kölest, zabot, kosárjáért jó pénz adok.

Hallja csak erre, amint egy házból kiszólnak: hé, jóember, jöjjön be, van itt bor, búza, békesség, rogyásig. Bemegy a kupec, hogy megvenné a portékát.

— Hej, Napapám, most tégy csudát, — fohászkodott fel újra a kupec és bátorságosan benyitotta a kiskaput. Hát — csodák csodája — egy vénasszony állt előtte, akkurát olyan, mint a vacsorakérő varangy. Meglepődik a kupec, nem érti a dolgot. Megszólal erre a banya: — Vélekszel rám? Vélem osztottad volt meg egyizben a vacsorádat. Hát jószívességre jószívesség dukál. Meghát, aki másnak ad, magának takar. Ehen van tizenegy hombár gabona, hozzá kocsí, ló, ingyen adom, hordd haza.

Megörült erre a szegény kupec, de aztán mégicsak így szólt: Nem jól teszi kend, öreganyám, ha minden gabonáját nekem ajánlja. Kel-mednek is meg kell élni valamiből. Megaztán egy félpillés kenyér, meg egy félfalás szalonna nem ér annyit. Elég nekem bővösen, ha egy hombárral vihetek, azt is igen megköszönöm.

— Jól van, — szólt a banya, — jobb ember vagy, mint gondoltam, kupecben ritka. Ne nyulj hát a tizenegy hombárhoz, hanem ott van külön egy, a tizenkettedik, vidd azt. Abból akkor fogy ki a gabona, mikor tengerből a víz.

Fel is rakta a kupec ajándék-szekerére a legkisebb hombárt búzástól és mint a mesében — hipp, hopp, szemed behunyod, szemed kinyitod — már otthon is volt.

Ezután bőségben élt, borban, búzában, békességben a becsületes kupec, tizenkét fiával, mesében, mondásban, Keresdmegországban.

Számadó Ernő.

SZÉLHÁMOSSÁGTÓL A MÁRTIR KOSZORÚIG.

SZERENCSÉS jó reggelt kívánok Kapitány úr! E szavakkal köszöntött be hozzám Jakab Ambrus, volt huszár-őrmeester, aki a háború utáni szomorú időkben mint börtönőr szolgált az Erdélybe betolakodott bocskorosokat. Mit is tehetett volna egyebet. Hat gyermekének megélhetéséről kellett gondoskodnia.

De a megváltozott viszonyok között is megadta volt kapitányának az illő tiszteletet, annak ellenére, hogy az illető az ügyészség börtönében a 9. számú zárkában őrzött vizsgálati fogoly volt. Amellett a legnagyobb örömmel megragadta az alkalmat, hogy a fogság keserűségét egy jó hírrel enyhítse.

— Kapitány úr! Mától kezdve nem marad egyedül. Finom úriember társa lesz.

Ezt inkább csak súgta, mert a bejelentett zárkatárs egy oláh börtönőr kíséretében már megjelent a folyosón. A börtönőr előtt a derék Jakab Ambrus nem árulhatta el azt, hogy egy fogságba került magyar úriemberrel bármilyen összeköttetést tart fenn.

Amikor az új rab mögött a zárka ajtaja bezáródott, fogolytársamat nyugodtan vehettem szemügyre. Javakorabeli, jó megjelenésű férfi volt, kinek ruházata és magatartása elárulta azt, hogy a legjobb társadalmi körökhöz tartozik, vagy legalább is annyit forgolódott az élet napsütéses oldalán élő emberek között, hogy azoknak szokásait és modorát teljesen elsajátította.

— Stratimirsky Gaston lovag, azelőtt ulánus főhadnagy, jelenleg szélhámos és zsebmetező vagyok.

A börtönben, szokatlan őszintesége dacára, minden esetre stílszerű bemutatkozás.

Jakab Ambrusnak igaza volt. Rabtársammal minden tekintetben meg voltam elégedve. A lovag, aki az összes európai nyelveket folyékonyan bírta, igen sokoldalú ember és elragadó társalkodó volt. A délutáni sétáig terjedő órák aránylag kellemesen teltek el, amennyiben börtönben való tartózkodást egyáltalában kellemesnek lehet nevezni.

A séta nem tartozott az irigylésreméltó szórakozások közé. A városlakóknak egész dákoromán előkelősége a világért sem mondott volna le arról az élvezetről, hogy magyar úri embereket nézegessen, amint rablókkal, tolvajokkal és gyilkosokkal egy sort alkotva, a fogház udvarában körben sétálnak. Az államügyész a maga részéről arról gondoskodott, hogy a hálás közönségnek külön mulatságot szerezzen.

Azon a bizonyos délutánon engem szerencsétetett megszólításaival és megjegyzéseivel. Mindenképpen szellemes és csipősen gúnyos akart lenni, de kiszólalásai naiv otrombaságuknál fogva az én és a velem együtt érzők szempontjából inkább komikusan hatottak.

A zárkába visszatérve a lovag az államügyész eljárása felett a legnagyobb mértékben megbotránkozott. Csak amiatt érzett bizonyos elégtételt, hogy ezt a faragatlan frátert sikerült kellőképpen megbüntetnie :

— Itt az aranyórája láncostúl.

Az ügyész úr azonban gyorsan észrevette, hogy megbüntették... Az elveszett értéktárgyat minden zárkában keresték. Mindenkit alaposan megmotoztak, minden elképzelhető rejtékhelyet tüvé tettek. Az óra mégsem került meg. Stratimirsky az egész idő alatt a kezében tartotta. Rajtakapátását minden bűvészt megszégyenítő ügyességgel kerülte el.

Vacsorára egyik barátom gyönyörű sárgadinnyét küldött. A dinnyében igen finom reszelők voltak elrejtve. Ennek a kincsnek a birtokában a sötétség beálltával azonnal hozzáláttunk szökésünk előkészítéséhez. Magam, a lovag szakértő útbaigazításai szerint, keresztülreszeltem a rácsot, míg ő a kis figyelő lyuknál arra vigyázott, hogy a börtönőrök munkánkat észre ne vegyék és azt meg ne zavarják.

Az éj folyamán elkészültünk a munkával. A rácsot alkotó vasrudakat nem reszeltem át egészen. Azokat csak annyira gyengítettem, hogy az ablakot eltorlaszoló akadályt gyengéd erőszakkal el lehetett távolítani. A reszelés nyomait kenyérbél segítségével tüntettük el. A szökést a legközelebbi éjszaka folyamán akartuk végrehajtani.

Másnap délben ügyvédem kiszabadulásomnak kellemes hírért hozta. Az ügyet leikkal el lehetett intézni. Az éjjeli szökés szükségtelemmé vált. A lovagtól vett megható bűcsú után hazautaztam.

Pár nappal kiszabadulásom után vendégem érkezett. Elegáns gépkocsin jött. Igen szép bőröndöket hozott magával. Három világrész legelőkelőbb szállóinak a ragaszai Stratimirskyt mint nagy lábon élő globetrottert mutatták be. Arra kért, hogy pár napig igénybe vehesse vendégszeretetemet.

Ebbe szívesen beleegyeztem, mert ösztönszerűleg éreztem, hogy ennek az embernek a legerősebb oldala : a zshiványbecsület.

Stratimirsky a bizalommal nem élt vissza. Pár nap múlva ugyan azon az elegáns kinézésű gépkocsin távozott, amelyen érkezett. A cseléség között fejedelmi borraivalókat osztogatott.

Pár évvel a leírt események után Konstantinápolyban egy előkelő étteremben ebédeltem. A «Turquoise»-ben a pincérnők szerepét az emigrált orosz arisztokrácia hölgytagjai töltik be. A törzsvendégeket személyesen ismerik, mert azokkal többnyire a legszívélyesebb személyes kapcsolatot tartják fenn.

A terem másik végén igen jó kinézésű úriember ebédelt. Az volt az érzésem, mintha valahol már találkoztam volna vele. Olga grófnő,

aki engem kiszolgált, Van Bloom néven ismerte és annyit tudott róla, hogy gyapjúkereskedő és a konstantinápolyi üzleti életben egy idő óta kimagasló szerepet játszik.

Amidőn az idegen felnézett, tekintetünk találkozott. Ebben a pillanatban a feledés hályoga lehullott szememről. Ráismertem Stratimirskyre.

Szívélyes kölcsönös üdvözlés után a Pera-Palace-Hotelbe mentünk, hol a vacsora utáni kávékat fogyasztottuk el. Az elválásunk óta vele történeteket a következőkép adta elő :

Miután elváltunk a közeli Keleten próbált szerencsét. Egy ideig a Triest, Alexandria, Piraeus és Konstantinápoly között közlekedő luxuszöszökön, mint hamiskártyás igen eredményesen dolgozott. De a hajópincérek megismerték és hallgatásukért oly nagy díjakat követeltek, hogy az egész vállalkozás jövedelmezősége kérdésessé vált. Azért a hamiskártyázást abbahagyta és végleg Konstantinápolyban telepedett le. A Van Bloom nevet vette fel és miután elegendő pénze volt, hogy gondtalanul megélhessen, becsületes emberré vált. A gyapjúkereskedeleme terén kiváló sikereket aratott és a szélhámoságnak végleg hátat fordított.

Konstantinápolyi tartózkodásom alatt ismételen találkoztam volt zárkatársammal, akiről mindenki csak annyit tudott, hogy kiválóan megbízható üzletember és kifogástalan gentleman.

Útjaink újra szétváltak. Konstantinápolyt elhagytam és csak egy év múlva tértem újra vissza. A «Famaka» nevű hajón jöttem Alexandriából. Egy menekült georgiai herceggel ismerkedtem meg, akit a bolsevikiek űztek el Kaukázusbeli hazájából. A lázadást, melyet az orosz proletárelnyomók ellen szított, vérbefojtották. Most külföldön próbálta a szabadságharc folytatásához szükséges anyagi és erkölcsi eszközöket megszerezni.

A Márványtengeren ebéd után a herceggel mindennapi sakkpartimat játszottam. Egy levantin kereskedelmi utazó únottan kibicelt. Végre aztán megszólalt :

— Most három éve érdekes kártyacsatát vívtam ugyan ezen a helyen. Sok pénzembe került a multság. Egy Stratimirsky nevű hamiskártyás teljesen kifosztott.

A herceg vérvörös lett. A levantint teljes erejével arculütötte. Csak a hajópincérek tudták a vigéct a felbőszült szabadságharcos kezeiből kiszabadítani.

Amikor a herceggel együtt sétálgattam a fedélzeten, megmagyarázta felindultságának az okát :

— Legnemesebb barátomat merte megrágalmazni. Stratimirsky nagy vagyonát és életét Georgia szabadságának az oltárán áldozta fel. Mint hős esett el a becsület mezején. Ennek az önzetlen mártírnak az emlékét merte az a nyomorult féreg bemocskolni.

Maderspach Viktor.

VERSEK.

IKVA.

A neved: békabrekegés,
 vizecskéd piszkos és kevés,
 partod szegényes, szűk a medred,
 körötted minden sivár, ócska,
 szálnalmas vagy piciny folyócska.
 Azért kicsit mégis szeretlek;
 mert benned kis folyó-barátom
 a sorsom bús folyását látom.
 Kődös hegyekből jössz, nyugatról,
 ugrándoznál, vígan cseregve
 csalóka fényű napkeletre;
 hamis sugár vonz s élvezve hajszol
 valami nomád nyugtalanság,
 s a véged itt: mocsár, láp, Hanság.
 Amint magad előbbre ászod,
 meglassul fürge, gyors folyásod,
 és félszegen tekergve, kajlán
 elsompolyogsz a város alján,
 s kapsz tőle bőven piszkot, szennyet;
 ezüsthalak nem úsznak benned,
 csak békák, s partodon akad tán
 pár úzótt, ázótt szürke patkány.
 Majd vonszolod tovább magad,
 vized folyammá nem dagad,
 csak egyre csökken, egyre bágyad,
 pedig tán óceán a vágyad;
 s még mész sarat, szutykot taposván,
 hogy elnyeljen végkép — a posvány.
 Te nem jutsz el, hiába ámit
 lidérces lángok csalfa fénye,
 a szép, a szent, nagy óceánig.
 De vár a csúf halálnak réme:
 elpusztulsz sárba nyomorítva,
 sorsom szegény folyója, Ikva.

Kunszery Gyula.

FÜRDÉS ELŐTT.

*Elindultam a tó felé,
kacagva, bátran, boldogan.
A testem, lelkem hogy rohan!
Elindultam a tó felé!*

*Csodás az est, az éjszaka!
Mohágyon háltam egymagam.
Az ember minden, ha maga van.
Csodás az est, az éjszaka!*

*Köszöntlek, ifjú Herkules! . . .
kiált a nap, s a homlokom
megcsókolja, mint jó rokon.
Köszöntlek, ifjú Herkules!*

*Teremtsd meg ifjú álmodat!
Az idő kosárja hív, teli,
gyümölcsét a bölcs megleli.
Teremtsd meg ifjú álmodat!*

*Enyém vagy Élet, győzelem!
Tavadban fürdöm reggelen,
s ha bennem Isten megjelen:
Enyém vagy Élet, győzelem!*

Kordás Ferenc.

VALAKI IMÁDSÁGA.

*Valaki imádsága nem ért fel az égig. Valaki imádsága most itt bolyong.
Szél süvítésén gyengült, Ég között és föld között,
hegyek ormán megtört, föld között és ég között.
felhők fehérjébe olvadt. Napsugár érinti útjában.*

Boldizsár Iván.

NYÁRI NAP.

A MÉLY PINCE című tabáni bormérésnek egyidőben három húséges embere volt: a vén harangozó, a kicsi, kövér cigány és az utolsó görög, aki a Görög-utcában lakott. A bormérésben mind a háromnak volt valami dolga, aminek egyik nagyobb fontosságot tulajdonított, mint a másik, mintha összedőlt volna a Tabán idő előtt, ha beleszóltak volna egymás féltékenyen őrzött munkájába.

A vén harangozó minden nap, miután hajnali munkáját Szent Katalin templomtornyában elvégezte (télen öt, nyáron négy óraker), megindult a Fehérsas-utcán keresztül a Mély Pince felé. Olyan lassan és komolyan csoszogott, mintha a halál elejébe menne, pedig mehetett volna gyorsabban is, mert mérföldjáró csizmák voltak a lábán. A kőkockás, meredek utcácskában úgy bontakozott ki az alakja, mint valami fáradt vándorapostolé, szakadozott, foszlányos günyájában, amelynek valamikor hatalmasabb termetű gazdája lehetett; úgy nézett ki, mintha sasokkal viaskodott volna és félig már lehúzták róla a ruhát. A vén harangozó kalap nélkül járt, mint ahogy az egyházi művészek a szent férfiakat ábrázolják és hosszú fehér haja, bajusza és szakállja az aggastyánoknak kijáró tiszteletet szerezte meg. Különben a vén harangozónak a Pincében amolyan mellékes hivatala is volt az, hogy hajnali harangszó után megjelenjen, mert ha felkelt a gazda és kinyitotta az éjtszakára gondosan elreteszelt ajtót, akkor szó nélkül és nagy buzgalommal ragadta meg az ajtó sarkánál szomorkodó vesszőseprőt, amellyel néhányat kanyarított az ivóban és a ház előtt. E munkájáért félmesszely bort kapott, amihez ökelme még hozzákért néhány félmesszellyel, hogy déli harangszóig szép lassacskán elmúljen az idő. Ha a vén harangozó nem ivott bort, akkor sohasem sietett a kegyetlen óramutató, mintha megállott volna a toronyóra, amelyet pedig pontosan felhúzott minden hetedik napon; a nagy másusra vadgalamb szállott és megállította a futó időt, mint a bibliában Józsué a napot. Kellett a bor, akkor jól járt a toronyóra, a vadgalambok a rác templomra szállottak, a vén harangozót elkerülte a varázslat, szépen és jól telt egyik óra a másik után, úgyhogy vidám léptekkel indult délben a templom felé és fiatalos erővel szólaltatta meg a nagy harangot.

A Pince másik húséges óra a kicsi, kövér cigány volt, aki az Iv-utcában lakott és sokszor kelt fel mérges arccal, mint az őszi nap, mert szegény feje nem emlékezett, hogy nótafáját melyik bormérésben hagyta, vagy tán zálogba csapta a Szarvasban, ahol éjfélkor egy nyugalmazott és még mindig szigorú koronaőrrel pikézett. A kicsi, kövér cigány, aki valamikor primás volt, uralkodóknak húzta és hercegnők szemébe nézett, amikor tizenyolc zenész játszott a bandájában, most egyedül járkált és örvendett, ha a bormérésekben akadt valaki, akinek egy-két régi dalt muzsikálhatott. Az ujjain megszámlolhatta azokat, akik szerették, akikkel együtt mulatozhatott. Legtöbbször hiába hajlongott a jókedvű asztaltársaságoknál, hiába mondta, hogy ez a dal a Királyné nótája, a másik pedig, amelyiket Ottó

főherceg Sopronban annyiszor huzatott, a Palatinus-huszárok verbunkos régi indulója, — csak intettek, hogy tovább mehet szerencsét próbálni. Mégis, ha kapott valamicskét, a megszolgált pénzért azonnal valami harapnivalót vásárolt, mert örökösen éhséget érzett, mindig ennie kellett, különben szédült, a vonó lesiklott a húrokról, nótafája kicsúszott az álla alól s nagy szemével hiába nézett széjjel, nem látott semmit sem. Álmozással küszködött és sokszor utolsó erőfeszítéssel pengetve folytatta a dalt az ölébe ejtett hegedűn . . . A nagy urak cigányából lett vándorhegedűs is szívesen sepergetett a Pincében, ha valami ételmaradékot kapott.

A hegedűszo nem sokat hozott gazdájának ebben a városrészben, mert itt inkább a tambura vagy a harmonika ringatta el a lelkeket. A tamburába bolondultak. De sok kedvelője volt a harmonikásnak is. Az utolsó görög, aki a Görög-utcában lakott és szőnyegszövő mesterségét abbahagyva abból élt, amit harmonikájával keresett, Calligaris Miltiades volt. Ábrándosan és szorgalmasan harmonikázott, csak egyetlen hibája volt, az, hogy mindig saját szerzeményét adta elő, mint valami nagy művész. A harmonikás mindig iddógált, a bort mindig dícsérte, amire a bormérő meglegedetten bólintott. Mindig szokott helyére ült és akkor is ivott, ha vendég nem akadt és akkor is harmonikázott, ha nem volt pénzre kilátás. «Művésznek születni kell és én művész vagyok» — ismételte naponként a harmonikás a bormérőnek, aki ezúttal helyeselve bólintott. A harmonikás életében csak annyi változás volt, hogy nappal az ablak felé tartotta a borospoharat, mosolygó arccal szemlélve a bor vidító színét, este pedig a lámpafényhez nyujtotta, s mintha valami varázsszavakat dünnyögött volna, mielőtt egyetlen hajtással útjára bocsátotta az italt.

Déli harangszó előtt nehezen telt az idő. Ha jöttek is régi jó ismerős vendégek, azok először szundikáltak egyet, mert elfelejtettek aludni az éjtszaka s csak azután nyúltak a szomjúságoltó tele borospohár után. Rendszerint konflissal érkeztek és ha a bormérő hamarosan észrevette, hogy vendégei bóbiskolva ülnek a kocsiban, a konyhába menekült, mert előre tudta, hogy neki kell kifizetni a konfliskocsist. Egyik vidám társaság, amely a Pincét egy héten ha nem is hétszer, de ötször legalább felkereste, mindig gyalogosan érkezett, ha bőségesen volt mulatozni való pénze, de ha kocsin hajtottak a bormérés elé, akkor a gazda legnagyobb krétáját vehette elő, mert azon a napon, sokszor még a másodikon sem fizettek. Különös szokásuk volt, hogy az első nap máshol mulattak, rendszerint Pesten a Belvárosban, a Zenélőórában, a Ferencvárosban a Régi arabs szürkében, a Józsefvárosban a Hullamosóban (azért nevezték Hullamosónak, mert a Rókusból odajártak az ápolók), a Terézvárosban a Hüllő-csárdában, amelyet ugyancsak ez a vidám társaság keresztelt el Hüllőnek és így is ismerte mindenki, aki odajárt. A Viziváros is nagy állomás volt. A Budai Kék Flaskó sohasem lett volna olyan híres vendégfogadó, ha gazdája nem tette volna híressé. A bormérő, aki olyan gyorsan kitalálta a letelepedett vendég gondolatát, nemcsak boraival foglalkozott, hanem versírással, festéssel, szobrászattal és zenével is. Hiába mondták, hogy elegendő lesz, ha a művészetnek csak egyik ágát tökéletesíti, legyen költő vagy festő, szobrász, muzsikos, de ne mind a négy egyszerre, a derék bormérőt azonban nem tántoríthatta el senkise. Egy azonban bizonyos: mégis csak bormérő tevékenysége volt a legrokonszenvesebb, mert aligha fordult volna meg nála annyi művészember, ha nem lett volna tele pincéje mindenféle jó borral.

A Mély Pincébe járt néhanapján egy öreg uracska is, akinek csupa szertartás volt minden mozdulata, ruhája gondozott, szakállát Müllernél nyíratta, mert ez a fodrász hétköznap is Ferenc József-kabátban fogadta vendégeit és a Tabáni Dalkörben a baritont tartotta. Ez az öreg uracska mindig beszélgetett valakivel, egyszer azonban kénytelen volt asztalomhoz ülni, mert a kicsi, kövér cigány szundikált, a harmonikás pedig félmesszely borához intézte hangtalan mondanivalóit. Az asztalnál úgy foglalt helyet, hogy az ajtót láthassa, mintha ellenőrizné azokat, akik bejönnek a bormérésbe. A széket megigazította mielőtt leült és első dolga volt, hogy az asztallapját jól szemügyre vegye, vajjon vízszintes-e vagy pótolni kell az egyik asztallábat a konyhából behozott deszkadarabbal? Végre az asztalt is rendben találta s akkor engem nézett végig. Közben kis pohárba öntött az eléje tett borból, megízlette és olyan arcot vágott, mint az a tanár, akinek a diák most az egyszer jól felelt. Hirtelenében nem tudtam, hogy ez a meglegedés a borocskának szól-e vagy nekem és én is félszemmél odapillantottam.

— Rózsanyílás ideje van, uram — kezdett beszélgetni és legalább negyedóráig tartott előadása, amely a rózsákról szólt. A hegytetők vad-rózsájától a virágházak leggyönyörűbb rózsájáig hosszú az út, de az öreg uracska választékos szavakkal megismertetett a rózsák életével. (Bizonyosan természetrajztanár, aki rajong a virágokért, gondoltam.) Az öreg uracska szünetet tartott, hogy egy pohár borral megjutalmazhassa szép előadásáért magamagát. — A királyné szobájában mindig sárga rózsza volt, — folytatta beszédét az öreg uracska — az előkelő körök virága a rózsza — állapította meg és elbeszélte, hogy a főhercegnők milyen színű rózsát kedvelnek, milyen színű rózsza szükséges délben és milyen este, milyen színű virág kell, amikor kilovagolnak s amikor színházba mennek. (Talán udvari kertész ez a tudós férfiú?) — Valahol olvastam, hogy a navarrai hercegnő virága a levendula — folytatta az öreg uracska — és sokat foglalkoztatott ez a híradás, mert még nem hallottam, hogy a levendula az udvari körökbe jutott. A levendula, szerintem, özvegyasszonyok virága. Az egyszerűséget akarják jelezni e virággal és titokban férjhezmenni készülődnek, ami ha sikerül, a virág is megváltozik, mint ők. A Tabánt azért szeretem, mert akármelyik udvarra pillantok be, okvetlen látok rózsafát.

A rózsák barátja ábrándosan tekintett szét a csendes bormérésben, mintha azokat keresné, akikhez szavait intézte. Sem a cigánynak, sem a harmonikásnak még nem érkezett el az ideje, a harangozó az imént húzta a delet. A pohár gyorsan teljesítette feladatát és pecsétgyűrűjével hármat koppantott az üres üveg oldalán, hogy a bormérő ebédutáni álmát megzavarja.

— A Tabán most is olyan, mint ifjúkoromban, — beszélt tovább az öreg uracska — legfeljebb az emberek változtak meg. Jól emlékszem, amikor Hofbauernál az ifjú Stróbl Alajos ült, aki akkor tért haza Bécsből, megmintáztván Albrecht főherceget és érdekes élményeit Thoma Szilárdnak beszélte el, aki a Hon-ba cikket írt a nagy művészről. A Kereszt-utcában a híres bormérő Preislernél Hegedüs orvos úr, akit később képviselőnek választottak az első kerületben, Gara József hírlapíróval alkotta meg véleményét Kossuth Ferencről. Majd az őszerejű művész, Fadrusz János volt a legismertebb ember a Tabánban, mert az a hír járta róla, hogy a keresztrefeszített Krisztust mintázva (amely műve a székesfőváros jóvoltából sir-

emléke lett) önmagát köttette fel keresztfára, hogy jobban megfigyelhesse és megérthesse azt, amit szoborban akar kifejezésre juttatni. Aztán a komor Holló Barnabás, később az egykedvű Lukácsy Lajos bukkantak fel. Majd Gelenczei Czakó és Bitskey Lajos jártak a borméréseket, amíg úgy érezték, hogy élni érdemes. Cholnoky Laci is követte példájukat. Tabáni híresség Becker István, a hadastyán zászlóalj fővezére, aki mindig katonás lépésben iparkodott a hadastyán-szállás felé, a felső Avarhoz, ahol kivontkardos, díszcsákós hadastyánt tervezett a vendégfogadó táblájára egy különleges művész, Nagy Balogh János, aki oltárképfestést és toronymeszelést egyaránt elvállalt . . .

Nyílt az ajtó, a vén harangozó tért vissza, aki bizonyosan megállotta helyét a főtisztelendő urak konyháján is, mert délutánra mellényét egészen kigombolta. Az öreg uracska rosszaló pillantást küldött a harangozó felé, mintha megzavarta volna előadását. Az egyházi férfiú ijedten ült le az ajtóhoz, a harmonikás mellé, mintha tőle kérne tanácsot, hogy miként tehetné jóvá hibáját?

— Tordai volt a legkomolyabb szerkesztő Pesten, de a Tabánban egyszerűen Adorján bácsinak nevezte még Besszi is, akinek édesapja Brandicsnál fuvolázott. Ő, sok pesti embernek megzavarta fejét Besszi karikás kígyószeme, darázsdereka és őzbokája, még L. Gy. úr is verset írt hozzá, mint a szép Hubenaynéhoz a zord Egressy Gábor. A tabáni bormérésekben a költők verseket írtak egy szőke vagy barna hölgyhöz és műveiket közkívánatra felolvasták, elszavalták. Szepessy László, aki száz Mária-dallal és hősi halálával szerezte hírnevét, a Három Hetesben, Farkas Emőd az alsó Avarnál, Szakács Béla Polszternél az Anakreon-fordításait, Mares, a régi Mátyás Diák írója a Köteles-téren dalait, Szirmai szerkesztő úr itt a Mély Pincében különös verseit olvasta fel. Ha nagyon kiabált és már éjféltre járt az idő, Horváth százados úr a szomszédságból átizent, hogy csendesebben, mert pihenni akar. A Szarvas-ban Kovács Jocó muzsikált, a Repülj fecském! csak az ő érzésével volt felejthetetlen és tökéletes . . . Mi is lesz velem, ha nem lesz a Tabán!

Elhallgatott. A fejünk felett levő kalitkába zárt fűrj mintha csak ezt várta volna, azonnal megszólalt és fáradhatatlanul pitypalattyolt, mintha az előbb felidézett költőkkel versenyezne. Az öreg uracska várt egydarabig, de mihelyt a fűrj befejezte mondanivalóját, a csiz kezdett énekelni. Talán bosszantotta a szószátyár madarak kotnyeleskedése, mert az órára nézett, hogy valami ürüggyel távozhassék onnan, ahol megzavarják. Mellényzsebéből egy pénzdarabot tett az üres üveg mellé, aztán kalapja s botja után nyúlt. Pillanatig gondolkozott, hogy vajjon leereszkedjék-e hűséges hallgatójához vagy sem? Aztán hirtelen kezét nyújtott.

— Ribiónski — mutatkozott be és senkihez sem szólva kisietett az ajtón.

Az öreg uracsát többé nem láttam, el is felejtettem volna, ha a bormérő nem ad ide valami összegyűrt ujságlapot. A gyászrovatban néhány sor bekarikázva: Nemes Ribiónski Tadeus, nyugalmazott udvari hivatalnok, akinek a múlt században sok versét közölték a lapok, hirtelen meghalt.

Hargitay István.

Tizenkét verskötet.

A lírai költészet örök célja az ember lelki tájainak közvetlen ábrázolása. Ábrázolása abban a pillanatban, amikor a szépség délibábja átlibben a titokzatos, lélekfényes mezőkön. A differenciálódás, amely elválasztotta az ősidőkben egytőrlől sarjadt művészeteket, a zenét, az éneket, a költészetet, a verset és a prózát, parabolikus pályán, mint az önmagába visszatérő világegyetem, hovatovább ilyen ősi találkozásokra vezet. Az új Proust-láz a «delki tájak» regényeinek terhes vízióit már irodalmunkra vetítette (Szentkuthy Miklós: *Prae*). Szimultaneitás prózában és versben — hallottuk a jelszót. És szintézis a tudományos és a költői látásmód szempontjai között.

Mi van itt kialakulóban vagy összeomlóban, ki tudná megmondani e pillanatban? És lehet-e felvetni a művészi igazság kérdését? A jelenségek megvannak, számolni kell velük, mert nagy rendszerességgel jelentkeznek a művészetek minden területén. A szelíd sugarakkal barázdált nyári táj épügetermészeti kép, mint a viharban lobogó hajjal úszó fák, elzöldült vizek, megtorló, földig nyomuló kék-fekete felhők. A repülőgépről, felülről fényképezett, vagy magasról ferde vonalban látott groteszk kép, szokatlan rövidülési forma épügetermészeti jelenti, mint a vízszintes sugarak alkotta kép. Melyik az igazabb, melyik a teljesebb, ki tudná megmondani? Ha a lélektájat ábrázoló regényíró egyetlen női kalap köré egész filozófiai költeményt épít s a modern ember lelki

szerkezetét véli benne jelképesen látni, akkor egy lépést sem kell tennünk, hogy melléállítsuk e költői értekezés mellé annak a rímtelen versformában író költőnek az értekezését az életről, aki «kétsoros zakóban vándorló modern szerzetesnek» vallja magát, a modern technika vívmányairól énekel, a jövő acélból készült embereiről jósol, akik — vagy amelyek — nem porból porrá, hanem — vasporból vasporrá lesznek.

A jövőből hoznak ezek az új emberek valamit, valamit, amit maguk sem látnak s talán csak ritka, kivételes pillanatokban éreznek. De tartják és magasra emelik két kezük között. Utakon eltévedni lehet, de tévedni is csak az tud, aki elindult valahová.

Tizenkét kötet van előttem az újabb aratásból: őszi és tavaszi vetések gyümölcse. Mert az időben elsüllyedő világunk szigetein még sokan állnak a távolba intve. Itt-ott még felbukkannak kivételes, erős egyéniségek, végzetes tudatával az elmúlásnak. De sokan vannak, akik előre néznek és tétova kézzel a jövőbe nyúlnak.

Dutka Ákos (Cédrusfa csellón. Versek, 1934. Singer és Wolfner) is az elmúló kor Ossziánja, aki cédrusfa csellóján régi dalt énekel. Nekünk ezt a dalt jólesik hallani, nemcsak azért, mert a «régiség» tán «új veretű» «reszket a szó», hanem azért is, mert mindig tud sorai között valami meglepetést elrejtteni, aminek örülünk. Az örök költő bujkál a nemesen cizelált sorok között, költő, aki elvesztette hitét a világban s most «bronzból szeretne verni új

csodát, hogy holt hite millióknak fájjon». A költő vádja ez a könyv a kor ellen, amelynek emberei a lelki-
ket az öklükben tartják, az álmok lovagja is «bús munkába futkos», szárnyába botlik s szárnya sebe fáj. A föld «emberkintől sebes bolygó», amely kérlelhetetlenül meghozza a maga változásait, amikor «oltárok, trónok, hitek összerogynak» és :

*«A költő ilyenkor föld porában ül,
s figyel az élet halkuló neszére,
amíg egy korhadt világ összedül».*

A szomorúság mellett, amellyel világot, multat, a régi Váradot, az Adyval gazdag esték fiatal álmaait el-
siratja, helyet talál az öregség halkan csurranó, mézízű bora is. A költő élete már «bánatból erjedt nemes aszú bor», amely mellett jólesik emlékezni asszonyra és tavaszi virrasztásokra. Szereti a természetet, elbékül az őszi verőfényben és amíg lelkére a természet derűs tájai rávetülnek, szívében «rimmel harangoz az Isten». Ha azt mondjuk, hogy Dutka Ákos egy elmúló kor Ossiánja, ez nem értékcsökkentés. Vörösmarty kora is elmúlt anélkül, hogy értéke változnék. Ady kora kétségtelenül lezárult. Dutka Ákos nagy érdeme, hogy ezt a maga korát bátran és töretlenül kifejezi.

Vándor Lajos (Fej vagy írás. Budapest, 1933) fiatal poéta és igen érdekesnek ígérkező új költői egyéniség. Kár, hogy tipikusan «pesti», — a szó rosszabbik értelmében. Sok cinizmus, de igen sok szellemesség is van ezekben a versekben. Erősen pacifista. Az emberszeretet sokszor fiatalos túlzásaival veti élénk vádját. Egyik versében az ABC huszonöt betűjét lázítja fel az emberölő szavak ellen, melyeket belőlük formálnak. A tízmillió egyedik szerelmes versben kedvese szépségét valóban a hangos derűtség határán rajzolja, a lírai költők sokszor komikusan ható árado-

zásait gúnyolva éles szatirával: «A nyakad valamivel vastagabb, mint a hattyúé, de előnyödre legyen mondva, ugyanannyival rövidebb is.» . . . «S én mégis, én mindig csak téged vártalak . . .» Ha komoly témát talál a cinizmus leple alól előkivánczó költő, az ember, aki szégyeli magában a poétát, komikus és keserű grimásszal fricskázza el a hangulatot. néha azonban a könnyed, gúnyos hang felett győz a költő és a játékos sorok mögül előfut a lélek. Ilyen «A kulcsvers» c. költeménye. Aki így tud tréfálni az étellel, annak a komoly hangját is szívesen hallgatnók.

Csillag István (Hasonfekve. Versek. Szeged, 1934) verskötete mindössze 15 verset tartalmaz — a szerző sajátkezü illusztrációival. Vigasztaló, hogy versíró rajzolta ezeket — és nem rajzoló írta a verseket. Mert ha a neoprimitívekhez számíthatnánk is «Hajnal» c. verse illusztrációjáért, amiben még van némi ötlet, hova tegyük többi rajzát? Hála Isten, verseit olvasva, olykor elfelejtjük illusztrációit. Csillag István mindenestre poéta. Ezt a benyomást még akkor sem törli el bennünk, amikor túlságosan keresett modernségével mesterkéltté lesz. A valóságot szimultán benyomások halmozásával festi, de a kierőszakolt kép sokszor márkátlan még. A kezdés új íze mégis értéke a kis kötetnek.

János Alfréd (Minta érték nélkül. Budapest, 1934) tíz verse, mint maga írja, minta :

*«Postára tettem egy pár könnyű verset.
Az ócska házban kelt, ahol lakom.
A küldemény csak minta lesz. Feladtam.
Értéke nincs. A cím: a holnapom».*

Nos, a minta elég finom rajzú. Gyöngéd poétalélek kedves ábrándjai, amelyeket menyasszonya köré sző. A forma gyakorlott kézre vall s a könnyed versek hangja rokonszenves.

A minták motívumai azonban ismerősek.

Szóllósy István (Három királyok útján. Versek. Budapest, 1933. Sylvester kiadás) versgyűjteménye csaknem két évtized termése. A költő sok futó hangulatát kristályosítja verssé. Az a költő, aki a felvetődő témát minden körülmények között verssé komponálja, akkor is, ha a csiszolással lehull a vers friss hamva. Így sok jó verset kapunk terjedelmes kötetében, de kevesebb szépet. Ez a kevés szép vers azonban egészen folttalan. «Ember a délibábian» c. verse a valóán túllépő költészet felfelé lendítő erejét érezteti poétai látással. A «Testvérem, farkas» c. vers leleménye is egészen költői megoldású. Könnyen lendülő ihlete mégis sokszor túlméretezi a verset. Bibliás ihletű versei egész ciklussá nőnek. Ezekben a jó kompozíció mellett már csak itt-ott érezzük a lendület erejét. Verselése Ady—Reményik—Áprily csillagkörében ihletődött. A formában sokszor virtuóz.

Varga Gyula (Elrejttem magam Versek. Kaposvár, 1934) lírája halk hangú. Költeményei a «csendes, szelid jóság» versei. A költő hajója «emlékekkel telt szelid bárka» s az evezős, távol a zajtól, halkán dúdolja Horatiussal: «Beatus ille . . .» Szerelmes versei sokszor finom, idillikus bájjal csengenek. A természetben egyre hasonlatokat keres és boldogan él velük, ha rájuk talált. Sajnos, ezek a hasonlatok többnyire ismertek: méh — ember, teherhordó — álmokkal terhelt költői lélek stb. A versek keletkezésére impulzust legtöbbször természeti kép, külső indíték ad. A kötet hangulata azoknak a fehérernyős lámpáknak a hangulatára emlékeztet, amelyek egy kis kört kedvesen bevilágítanak.

Kolosal Elvira hátrahagyott versei (Cipruslombok. Kúnhegyes, 1933. Kiadta: dr. Kolosal Lajos) egy fél-százada halott leány írásai. A költőnő

mindössze huszonnégyszáz évet élt. Költői munkássága az 1883—87 közötti időre esik. Huszonnégy éves korában, egészen árván, gyámbátyja házáat elhagyva, Jászberényből Pestre megy, hogy itt mint költő keressen kenyeret. Több lap — Vasárnapi Ujság, Ország-Világ, Magyar Bazar, Magyar Szalon — közli verseit. Rendes munkatársa volt a Bolond Istók c. élelclapnak is. A kenyérkereső nő multszázadi ritka elődje ő, aki azonban az étellel való harcban hamar, alig három év alatt felörlődik. Pesti ujságíróskodása alatt zsoltárokat ír át magyar versekbe. Ezekből 69 készült el. Versei kora költészetének hű képét mutatják. Egyik epigrammája így hangzik:

*«Mint a rózsza, kicsiny, de kereked a jó
epigramma:
Illata, méze vagyjon, s szinte hegyes tövise.»*

Ügyes, bidermeyer hangulatú genrekép: «Piperdy úr». Rímkezelése könnyű. Rég porladó fiatal szívének dalait, amelyek oly hosszú idő elteltével csak most jelentek meg összegyűjtve, kegyeletes szeretettel olvastuk.

Kovács Imre és Kiss Tamás (Szembe a széellel. Versek. Debrecen, 1934) közös verskötetének bevezetőjében Sóos Béla írja: «A Ma gyakran gyűlölködve gondol a Tegnapra s ökölboszorított kézzel áll a Holnap előtt . . . Ezért van különös örömmünk ifjú szívekben, akik még álmodni tudnak, mert az ilyen álmokból lesz a gazdagabb jövő». A két fiatal poéta még valóban álmodik. Szenzációikról nem tudják még, hogy egyszer mindenki eljutott eddig, mielőtt tovább lépett volna. A lélekkép, amit adnak, mégis szép, mert az őszinteség tiszta tükre, amelyből fiatalságuk mosolyog poéta-orcával. Kiss Tamás műfordításokkal is kísérletezik. Különösen ügyes: Rilke, Ósz

c. versének átültetése. Kovács Imre legkedvesebb verse: Céltól-célig. Formában Kiss Tamás mutat több készséget.

Parniczky Mihály (Kívülről nézem... Versek. Budapest, 1933) is a fiatalság égisze alatt jelentkezik a poéták zászlaja alá. Költeményeiben a kezdet kísérletei szólalnak meg és aki szeretettel nézi, meglátja a versekben a mult tanulmányaihoz futó szálak között azokat, amelyek a jövőbe vezetnek. A kötet súlypontja egy tizenekes verses elbeszélés «Regulus három örökségéről.» A haszonleső vén Regulusról szól a mese, aki Trajanus idejében kikopott a titkos besúgásokból s gazdag örökség után szimatol, de mindenünnen kicsöppen. A sok igyekezettel írott, komikus motívumokkal átszótt, Toldi versformájában készült latin történethez buzgó forrástanulmányokat végzett a fiatal poéta. Úgy hisszük, [hogy pár év múlva, erősebb fegyverzetten újra nekilát majd e kedves témájának.

Szilágyi Simon Erzsébet (Én más vagyok, mint aki voltam. Budapest, 1933) könyve bevezetésében rendszertelen és meglehetősen alacsony színvonalú teológiai fejtegetésbe bonyolódik a Sátánnal szövetkezett ember és a Krisztussal szövetkezett lélek harcáról (Vádollak, Sátán). A tizenöt lapra terjedő értekezésben laponként hétszer, olykor tizennégy-szer fordul elő a sátán. Megtudjuk, hogy új, nagy szellemnek kell jönnie, aki a népeket újra az igaz útra vezeti. A költő valószínűleg szívesen is vállalkoznék efféle szerepre s az egyik versében szemére is veti a világnak:

*«Fájni fog majd a szívetek,
Itt voltam és nem éreztétek ezt».*

A költő tiszteletreméltó jelenlétét eddig pár meglehetősen szerény vers mutatja s ha ezek a versek értékben nem gazdagodnak, nem lehet rossz-

néven venni ettől az amúgyis sok bajjal küzdő világtól, hogy nem figyelt fel a poéta intő szózatára. «Tavaszi» c. verse formában s tartalomban viszonylag a legsikerültebb.

Perneki Mihály (2000 volt. Budapest, 1934. Szabad Írás kiadása.) verses formában írott pamfletjeihez csak a költői érték szempontjából szólhatunk hozzá. Egyébként azért nem, mert már első versében útját állja ennek, mégpedig szörnyű gyanúsításokkal:

*«Aki trásomban túlzást,
torzítást, vagy hatásvadászatot lát,
az kávéházi asztalok mellől szemléli a
világot,
naponta legalább háromszor eszik,
hetenkint egyszer fürdik
és ötlámpás rádiója van».*

Megvalljuk, ezek a versnek nevezett prózai írások valóban nem mentesek sem a túlzástól, sem a torzítástól. Úgy látszik, maga a költő is sejtette ezt, hogy eleve felfegyverkezett a vádak ellen. Sajnos, a kötetből éppen az hiányzik, ami a verset versé teszi: a művészi szándék. Ezek a «feltört lábú szavak», amelyeket az «út széléről» szakít a versek írója, sokszor valóban annyira útszéliek, hogy csodáljuk, hogyan bírták ki a nyomdafestéket. Ennyire költészetten kívül, ennyire szépség híján, ilyen gyöngé versekkel a «berregő vérű ifjúnunkásoknak» sem lehet eszméket hirdetni. Azt hisszük, igényesebbek már.

Meg kell még emlékeznünk *Gyökössy Endre* új, bővített kiadásban megjelent gyermekversgyűjteményéről (Ezüst furulya. Budapest, Singer és Wolfner). Gyökössy a gyermekek arany szívű barátja, aki érti, érzi azt a mesterséget, hogyan lehet az apró emberpalánták lelkebe szépséggharomatot csöptögtetni. Költészete, amikor a gyermek ihleti, valóban a mesebeli ezüsfurulya édes hangján zeng s apró népből álló hatalmas táborra

bizonyára nagy örömmel és szeretettel üdvözlí az ezüst furulyából kizengő kedves új dalokat.

M. Juhász Margit.

Ijjas Antal : Sziénai legenda. Budapest. Korda.

E kis regény középpontjában, mit szerző az érettebb ifjúságnak szánt, a szentek országának az a tündökletes alakja áll, aki a távoli évszázadok ködén át is megragad bennünket izgatóan szép egyéniségével, világtörténelmi jelentőségű tetteivel, egész csodálatos életével. S különösen érdekel bennünket a Sienából való szent Katalinról minden írás, hiszen magyar nyelven idáig még életrajzát sem ismerjük. Pedig ennek a középkori szent apácának az élete valóságos regény. S ezt a szerző biztos szemmel vette észre. Mert regény az, hogy e gyenge, kicsi nő a francia pápát Rómába tudja vezetni és regény, hogy adáz testvérharcot tud eloszlatni az olasz városok felől és a helyzetüknél fogva oly messzeeső, de egymást szerető szíveket tud egymáshoz vezetni.

Tulajdonképpen nem Catherina Benincasa — ez Sienai szent Katalin neve, míg a földön jár — a regény főhőse, mégis minden mintegy érte és általa történik. Isotta Tagliacci, ez a középkori «okos szűz» eltéved az erdőben és a magyar Imre fia, Miklós vezeti vissza társaságához. S a két ifjú lélek e telálkozás után kivirágzik, titkosan, szinte önmaguk elől is rejtve, de a gőgös olasz nagyúr leánya ettől kezdve csak a magyar kapitányra tud gondolni, akinek alakjában mintha a történelmi Toldi Miklóstra ismernénk, aki hasonlóképpen híres condottiere volt és mint ilyen, vezette Societas Alba néven emlegetett zsoldos sereget, melynek tagjai magyarok és angolok voltak. De az ő egymás iránt érzett szép érzelmük olyan reménytelennek és hiábavalónak látszik, hiszen a

leánynak atyja bosszúálló haragja eszközének kell lennie, Miklós meg zsoldos, aki ma ennek a pártnak adja el a kardját, holnap a másiknak. Körülöttük zúg, morajlik a középkori olasz szenvedély és úgy van már, hogy mindörökre és búcsúzatlan szakadnak el egymástól, amikor a dolcissima mamma lelki gyermekeinek édességes anyja látatlanul kézenfogja őket és egymáshoz vezeti. A gyászos középkori vendég: a pestis, mi most a testvérharcot eloszlatta, még tartja ugyan szörnyűséges, bőséges torát, de elkövetkezik a szent Katalin éjtszakája és a dolcissima mamma magának kéri a várost, a népet, gyermekeit attól, aki őt elküldte, mert minden kint és szenvedést kész vállalni, hiszen őértük, üdvösségükre jött e világra.

Nem szent Katalin tehát a regény főhőse, misztikus lénye mégis egészében ott szikrázik és hat a világtörténelemnek abban az egyik legérdekesebb légkörében. Ő a nagy és elbűvölő silhouette, mi az akkori élet minden megnyilvánulására rávetődik, mi, ha nincs is a szem előtt, mégis mindenki tud róla, látja — ha nem is él az emberek között, mégis velük él — hatalmasan és diadalmasan. Szerző ösztönösen megsejtette, hogy így nagyobbak és csodálatraméltóbbnak tudja bemutatni, ha nem őt teszi meg közvetlen főhősnek, hanem ő marad a választott edény, melynek drága lélekitala mindent, mit eláraszt, az örökkévalóságnak jegyez el. Szegényes ifjúsági irodalmunknak ezért is értéke ez a könyv.

De van még más érdeme is és ez az, hogy addig, míg a szentnek magyar nyelvű életrajza el nem készül, pótolja ezt a regény végéhez illesztett Utószó, amelynek néhány lapja az essay-író érett stílusával és nagy-nagy szeretettel felvázolja a szent misztikus életfolyamatát és adja világtörténelmi jelentőségének foglatatát.

Dénes Tibor.

Márai Sándor : Egy polgár vallomásai. Budapest, Pantheon-kiadás.

Nem olyan könyv, ami csak szórakoztat, amit olvasás után tüstént elfelejtünk. A poétika mércéjével mérve nem is regény, inkább confessio-féle, ezért kétségtelenül érdekesebb és izgatóbb, mint akárhány regény, mert az írója vall. Nem időrendi sorrendben teszi ezt, nem is valami meghatározott eszmerend szerint, inkább csak ötletszerűen azokról a dolgokról és történeésekről, amelyek problémát okoznak neki, helyesebben annak a társadalmi rendnek, amelyhez ő is tartozik.

Sokféleképpen lehet vallani. Lehet úgy, hogy az a léleknek egészen őszinte megtárása legyen, egyben mélységes szánakozás a vergődés, a vétkek és a bűnök miatt, hogy minden megvallás végén a lélek tisztára mossa magát és megnyugodjék. S lehet úgy is, hogy védelem az, emberi tekintetek szerint megszerkesztett védekező írás és ilyenkor a mérce nagyon alacsony és az egésznek nagyon földíze van. Lehet vallani egészen őszintén és úgy is, mintha a vallomásttevő színpadon állna és valami szép és legtöbbször hálás szerepet játszana meg. De ahogy Márai Sándor vall, úgy talán még nem tetek vallomást. Maga mondja, hogy ő nem bánt meg semmit és nem is igen akar változtatni semmin; hajmeresztő őszinteséggel szól dolgokról, életmegnyilvánulásokról, melyekkel neki mind valamiféle kapcsolata van és amikor letesszük a könyvet, mégsem tudnánk megfelelni erre a kérdésre: Hát ki is ez az ember, mit akar és milyen az élete?!

Nem sokkal többet tudunk meg arról a társadalmi osztályról, a kisvárosi polgárságról sem, amelyről őnmaga és családja látóköréből tesz vallomást. Pedig most is őszinte, kegyetlenül őszinte, úgyhogy ez az őszinteség már szinte fáj, hiszen mi

is tudunk ennek a furcsa lélekalkatú rendnek a ferdeségeiről és egész bizarr életfolyamatáról, de fáj ezt ilyen nyíltan kimondva hallanunk, hiszen mi is belőle fakadtunk és kicsit még ma is hozzátartozunk.

Ha önmagáról és az osztályról vall is, nem mutatja meg önmagát és ennek az osztálynak a lelkét, ehelyett fel-feldob egy-egy problémát és azzal szemben mindig beállítja önmagát és a családját, mint a polgárság szimbolumát. Hogyan alakul és fejlődik ki őbenne és családjában egy-egy ilyen probléma? — ez mindenkor a gondolatmenete és egyben ez az, ami Márai vallomásait érdekessé és vonzó-taszítóvá teszi. Mibőlénk is vágódtak ezek a problémák, talán már mi is bérkaszárnnyában éltük le gyermekségünket és mi is szívtuk azt a levegőt, amit a háborúelőtti polgárság teremtett meg maga körül. Talán mi is féllábbal még a régi, tűnőben lévő világban álltunk, de féllábunkkal már az új, aszfaltos és fásasztóan szürkeszínű talajba kapaszkodtunk. A századeleji kétarcú nevelés a mi nyugtalan, ifjúi vérünket is háborúságba és gyermeki bűnökbe, félszegségbe és tévelygésekbe sodorhatta. Úgy van, szembe kell már egyszer néznünk ezekkel a jelenségekkel, mikben annyi még a zavar, a belső és külső ellentmondás, hiszen hiába is tagadnók, ha tizennégy esztendővel odébb esett is a századforduló, mégis csak végzetes ujság, súlyos fordulat, történelem és nyomán tragikus lélekhasadás volt. Az ég akkor olyan tündökletesen kék és szikrázóan tiszta, de a viharnak okvetlenül el kell jönnie, s ami akkor volt, az csak a vihart megelőző csend. De helyes volt-e ez a csend és vajjon nem volt-e előidézője magának a viharnak és vajjon nem bűne-e maga a vihar a polgárságnak, amelyet már alapjaiban olyan elhibázottan raktak egybe s mely már indulásakor rossz útra

tért. Kérdések ezek és olyan erősen vonzanak magukhoz, hogy legyen meg végre rájuk a felelet, de ugyanakkor taszítanak is maguktól, mert talán-talán a felelet nem egyszer marna és fájna.

Ezért van az, hogy a polgár valamásai ennyire izgatnak és mert ilyen közlőre érintenek bennünket, mindannyiszor újra vitába szállunk vele. Vitázunk már az alakjai meglátása miatt is, pedig Márai egyik legfőbb írói érdeme, hogy alakjai már első regényében is kezdettől fogva hús-vér emberek. De most, akikről a polgár vall, azok nem a költői képzelet teremtményei, regényhősök, — de a mindennapi élet szürke, kicsi regényhősei. Mi is ismerjük őket, lehet, hogy közelebbi kapcsolatban is voltunk egyikükkel-másikkal, így mi is megláttuk őket, de talán nem mindig úgy, ahogy a polgár vall róluk. A szépen megformált regényhősöket elfogadjuk és képzeletünk jóleső játékkal egészíti ki az arc s lélek vonásait, de valahogy mindig úgy van, hogy az élő alakokról, akiket mi is ismerünk, szeretünk vitázni. S így van ebben a könyvben minden. Ha regény volna, elfogadnók, sőt lelkesen megtapsolnók, hiszen Márai egy-egy röpke szóval vagy akár néhány írásjellel annyi mindent tud kifejezni, egész lelki tartalmakat kimerítően jellemezni és ilyenkor gyakran nem irodalmi, nem egyszer durva kiszólásait is el tudjuk felejtetni, de mert nem regény, olvasás közben és azután is, sokáig vitázunk vele.

Szabad volt-e? ! Szabad-e idő előtt és ilyen nyersen, ridegen megfelelni kérdésekre, mik egy egész társadalmi rendet izgatnak, amikor fáj még a feleletadás? ! S végül, szabad-e ekkora kegyetlen őszinteséggel felelni, amikor nem kisebb mértékű, de jóindulatú őszinteséggel pontosan a ellenkező eredményre juthatunk? !

Igy kell csatáznunk a vallomástévő polgárral és éppen ezért könyvről csak azt állíthatjuk, hogy nagyon érdekes és ha mint valamely társadalmi osztály filozófiáját fogjuk fel, úgy Sokratesszel helyet is kell adnunk neki, aki azt állította, hogy a filozófia mindenekfelett való feladata a kételetyámasztásnak. D. T.

Szondy György : Testvérke naplója.

Kir. M. Egyetemi nyomda kiadása.

Nemcsak leányoknak szánt ifjúsági mű s nem is meghatározott korosztályhoz szól. Egy fiatal lélek regénye, kis és nagy gyermekeknek egyaránt kedves, sok helyen lebilincselő olvasmány. Még a nyersebb embert is meg tudja fogni, ha van benne lélek.

Szondy György költői nyelven mesél, kerüli a frázist, a páthoszt. Mondat mondatból folyik, mozzanat mozzanathoz kapcsolódik. Nincs szükség kiagyalt eseményre, meglepő fordulatokra; az író a földön jár, a való életben, melyet világnézetének tisztasága szépít meg s tesz vasárnapian érdekessé. Könyvének lélektani hitele van. Külsőre igénytelen meséjű, a legegyszerűbb elbeszélés fonálán kapjuk a cselekményt, mintha csak naplót olvasnánk, pedig igen dús anyag ez. Egy magyar vidék, néhány derék ember rajzán kívül a hollandi élet s a gyarmatvilág kitűnő realizmussal vázolt képei gyönyörködtetnek. Szondy György sok mindenre tanít, iskolás fogások, pedantéria nélkül. Két idegen világot mutat be, a szemléltető módszer legkedvesebb fajtájával vezet át ezeken a különös tájakon s a regényes rajzok néhány útleírást is pótolnak számunkra. Megható e könyv nemes hangulata. Semmi valláserkölcsi, hazafiaskodó póz, az író a szíven keresztül avatja az olvasót korunk, magyar sorsunk szemléltőjévé. Finom tapintatra vall, hogyan eszmélteti rá Szondy György a

maga sokféle olvasóját a mai szociális problémákra, a nemzeti mulasztásokra.

E regény ifjúsági irodalmunk java-terméséhez tartozik. Nem ígér sokat, de jóval többet bevált, mint akárhány «szenzációs», gyökértelen ifjúsági» munka. Kivált az benne meghatóan szép, hogy a szerző szívvel-lélekkel vállal közösséget zsenge olvasóival, mindig egész embernek nézi őket, nem veregeti fölényesen a vállukat s mindvégig úgy beszél, mintha közvetlenül élő szóval mondaná el bájos történetét.

Szatmári.

Hamvas H. Sándor: Budapest. VII., Szövetség-ucca 17/b. Regény.

A regény első részének megjelenése egyik folyóiratunkban azzal a pikantériával vonta magára a figyelmet, hogy szerzőjeként egy új író: Gollub Mária szerepelt. Az izes naturalizmussal megirt részletek valóban nem mindennapi bátorságra vallottak az *íróról* és meg is érdemelték a figyelmet. Később azonban kiderült, hogy az igazi szerző *férfi* és amint azt most könyve elején olvashatjuk: «a kényszerítő körülmények hatása alatt» használta az álnevet. Nem helyeselhetjük a szerző eljárását, mert legfőbb célját, a nyilvánosságot, amint az eredmény mutatja, akkor is elérte, amikor nem álnevet használt.

A könyv egy nagy bérkaszárnya lakóiról szól. A szerző jó megfigyelő és éles képekben rajzolja meg a helyenkint kispolgári, helyenkint proletár lakóknak küzdelmét a megélhetésért. Az emberi nyomorúságnak ebben a bokkrétájában kedvünkre válogathatunk a típusokban. Van itt szorgalmas stréber, szűkmarkú zsu-gori, jövőjét féltő kistisztviselő, szervezett munkás, van alkoholista, prostituált, irigy, hazug, tolvaj, kommunista, szenteskedő, ahogy az élet

halomra hordta őket. A szerző nem nagyon válogat közöttük s talán, hogy hitelt érdemlőbb legyen az írás, átbotába, minden rendszer nélkül vetíti őket elénk. És leír egy névestét, egy lakodalmat, egy kilakoltatást, egy végrehajtást, egy balesetet, egy halált, egy megőrülést. Dúskál a «mélységek»-ben, de minden tendencia nélkül és alkalmasint azért, mert az az elv vezeti: ilyen az élet, nézzétek meg szépitő szemüvegnélkül!

De sajnós, ez a sok élettelen alak, ez a sok kitűnően fotografált életkép, teljesen hangsúlytalanul vész el, mert a szerző nem tudja mondanivalóját semmilyen írói cél szolgálatába állítani. Nincs szintézise. És e nélkül ez a sok kitűnő részlet csak összehordott anyag marad, alig jelentősebb a riportnál. Kár pedig. Mert a szerző írói felkészültségéből, egy kis igazi elmélyüléssel, többre is telne.

M. Gy.

A katolikus újjászületés az irodalomban.

Történelembölcseleti közhely, hogy amikor valamilyen eszmeáramlat fejlődésének tetőpontjára ér, láthatóvá lesznek a kezdődő új világnézet első nyomai is. A materializmus ma már túl van a virágkorán. Új gondolatot nem ad, csak az eddig kitermelt eszmék szállanak le mind szélesebb és szélesebb rétegekbe. Az új szellemiség is nemcsak első lépéseit teszi meg, hanem már sikereket is aratott. Az ébredező antimaterializmus egyik legérdekesebb tünete a *katolikus újjászületés*. Ma még semmiesetre sem szabad azonosítanunk ezt az újjászületést a szellem általános megújulásával, de ha pesszimizstikusan is ítéljük meg a kilátásokat, nem szabad kizártnak tartanunk, hogy a jövő világnézetében megint az annyiszor eltemetettnek hirdetett és most megint erőre kapó katolicizmus vezérszólamot visz majd.

Azt hiszem, fölösleges tényeket felsorolni és bizonyítékokat összehordani, mindenki tudja és látja, hogy ez a katolikus újjászületés jelentkezik — ha nem is egyforma eredménnyel — a vallásos életben, a társadalomban és politikában egyaránt. A változás az irodalomban és filozófiában a legfeltűnőbb, hiszen éppen ezen a területen érték a leghevesebb támadások a katolicizmust. Ha áttekinthető képet akarunk kapni az irodalom terén végbemenő újjászületésről, a fejlődés szempontjából két csoportba sorozhatjuk az írókat. Az egyik a nagy magánosok, az előfutárok csoportja, a másik a már megszervezett: csoportokba, iskolákba, folyóiratok köré tömörülő katolikus újjászületés.

Legjobban talán *Prohászka Ottokár* nevével jellemezhetem az első csoportot, akit nálunk legjobban ismernek. Munkásságuk nagy visszhangot keltett, sokszor nagy sikereket is arattak, de kortársaik közül inkább csak a másodrangú tehetségek álltak melléjük. A maghintas igazi eredménye csak az utánuk következő nemzedékben mutatkozik. Ebbe a csoportba tartozik a francia *Huysmans* (belga), *Péguy* és *Bourget*, sőt még *Claudél* is, aki ugyan ma is fejlődésben levő nagy tehetségű író, de formájában, tartalmában, környezetével inkább tekinthető magánosnak, mint a megszervezett francia katolikus irodalom tagjának. *Huysmans* és *Claudél* képviselik a miszticizmus felé hajló érzelmességet, *Bourget* az erkölcsi kérdésekkel foglalkozó, komoly lelkiismeretet ébresztgető értelmi kereszténységet.

Közülük való az angol *G. K. Chesterton* több társával (*Kilaire Belloe*) és az olasz *Papini* is. *Chesterton* a *Wilde* és *Shaw*-féle aforizma- és paradoxonirodalom folytatója, amely sok mindent feláldoz egy-egy szellemes fordulatért. *Chesterton* könyvei is,

ha nem is mindig meggyőzőek, — legtöbbször azok — de állandóan szellemesek. Különleges értéket biztosít műveinek e paradoxonok paradox használatával. Ezt a mult század végének szkeptikus hangulatából eredő formát a katolikus igazságok védelmére használja fel. *Papini* a futurizmusból magával hozott lendületet az igazság keresésére fordította. Kevés írónál találunk keserűbb büntudatot és hevesebb meggyőződést.

A másik csoport szervezettségében áll, hogy egyrészt új gócpontokat, legtöbbször folyóiratokat szerez magának és ezekből kiindulva a régebbi — az eddig tétlen, vagy nagyon is megszabott keretben működő — katolikus intézményeket igyekszik megújítani. Noha ezek a szervezetek a különböző országokban hasonlóak, mégis — a katolicizmus minden egyetemesége ellenére is — az egyes nemzetek tulajdonságai is megjelennek bennük. A további felosztás alapján ezeket az elütő vonásokat veszem, ami szükséges is, mert egyező tulajdonságok alapján nem lehet felosztást csinálni, meg érdekes is, mert katolicizmusukon keresztül az egyes nemzeteket is megismerjük.

A katolikus újjászületés irodalmi téren különösen két országban ért el eredményt: a franciáknál és a németeknél. A katolicizmus újjászületése Franciaországban már a kezdet óta kapcsolatban áll az újabban fellendült katolikus filozófiával, a neothomizmussal. *Mercier* bíboros nevéhez fűződik a kezdsé dicsősége. Mélyen bevilágít a francia lélekbe az a tény, hogy ez az erősen értelmi filozófia, oly nagy mértékben el tudott nálunk terjedni. Ha arra gondolunk, hogy a francia műveltség egész történelmében mily nagy szerepet játszottak a különböző tudatosító, racionalizáló törekvések, nem tarthatjuk véletlennek, hogy *Szent Tamás* intellektualizmusa nálunk terjedt el

legjobban ma is, ahogy a középkorban is a *Sorbonne* volt a gócpontja, *Jacques Maritain* a legismertebb és legtehetségesebb képviselője ennek a bölcséletnek, amelynek újdonsága az, hogy a modern filozófia és korunk problémáit *Aquinói Szent Tamás* módszerével és gondolataival oldja meg. Világnézetének lényege az állandósághoz való ragaszkodás, ami egyenes következménye bölcséleti intellektualizmusának, mert az ember lelki életében szintén az értelem képviseli az állandóságot a folyton hullámzó érzelmekkel szemben. Ennek bizonyos konzervativizmus a következménye, amely azonban nem a jelenlegi állapotot akarja konzerválni, hanem az ezután megállapítandó rendet, amelynek célja Isten, vezérlő eszméje a keresztény erkölcs. A katolikus meggyőződés bizonyos hatás-kereséssel és támadó kedvvel párosul *Henri Massis*-ban, de fegyelmezett gondolkozásmódja és ízlése megóvja a túlzásoktól.

Ez a bölcséleti intellektualizmus a regényirodalom síkján, mint erkölcsi kérdéseket tárgyaló és a bűn, a jóság, a lelkiismeret mélységeit kutató művészet jelenik meg. Ezekből a modern katolikus regényekből — s ez nemcsak a franciákra áll — kimaradt elődjeik egyik legsajátabb vonása: a célzatosság, amit az író meggyőződése helyettesít. Nem akarnak valamilyen tételt bizonyítani, csak történetet mondanak el sokszor flaubert-i «impassibilité»-vel. Meggyőződésük inkább a tárgyválasztásból derül ki, meg azokból az apró jelekből, amelyekkel a legszigorúbb realista is elárulja egyéniségét — ha van. Elsősorban áll ez *Mauriac*-ra, a modern francia katolikus regény nagymesterére. *Bernanos* már líraibb és pathétikusabb, sőt sokszor — sajnos — szónokias. *Green* közelebb áll *Mauriachoz*, sőt a regény alaphangulatának mesteri árnyalásában, a lelki

eseményeknek izgalommá váló fokozásában rajta is túlesz.

A német katolikus szervezetek felvirágzása a Szentszék és Bismarck kormánya között lefolyt kultúrharckövetkezménye s ezért érthető, hogy egészen napjainkig elsősorban politikai színezetűek voltak. A politikai érdeklődés magával szokta hozni a történelemmel való behatóbb foglalkozást is. A katolikus újjászületés másik központi gondolata ennek következtében a középkorkutatás. A középkor azonban nemcsak mint eddig elhanyagolt kutatási terület szerepel, hanem hamarosan példaképpé is válik és a mai zűrzavarból kivezető utat valamilyen «új középkorban» látják. *Landsberg* és a menekült orosz *Berdjajeff* legismertebb nevű apostolai az új középkornak. Jellemző a gondolat kiforratlanságára, hogy az egyik (*Landsberg*) nagyobb rendet és fegyelmet, a másik valami misztikus békét és Istenben való egyesülést vár ettől az új korszaktól. Ezt a középkor iránt felébredt érdeklődést a regény területén egy sereg író képviseli, akik közül a legtehetségesebb a norvég létére is német kultúrkörbe tartozó *Sigrid Undset*. Megragadóan frissek középkori témájú hatalmas regényei, amelyeknek mély emberismerete, őszintén átélt természeti képei mögött az életből való kiábrándulás halk lírája zenél. Modern témájú regényei már nem közelítik meg a középkoriakat, ami szintén bizonyítja, hogy ihletét elsősorban nem az élet, hanem az a fent említett történelmi érdeklődés táplálja. Érdekes, hogy a német katolikus regény másik legismertebb írója, *Gertrud le Fort* is nő.

Ha a német katolicizmus újjászületéséről beszél valaki, nem szabad elhallgatnia *Joseph Eberle* nevét, aki a fürge és tág látókörű katolikus folyóirat típus megalapítója a «*Das neue Reich*»-hel, amely mostanában

olvadt a belőle kivált «*Schönere Zukunft*»-ba. Magas nivójú cikkei ugyan sokszor politikai tartalmúak, de világnézeti kérdésekhez is hozzászólnak s ez ad alkalmat arra, hogy megemlítssem nevét. Körülbelül ugyanez az eset *Muckermann*-nal, aki azonban már nemcsak a dialektika fegyvereit használja, hanem a tanulmány, szónoklat és költemény között álló egyéni műfajban meleg férfias lírájával is megfogja az olvasót.

A magyar katolikus újjászületésnek már megvannak a költői: *Sík Sándor* és a heves viták központjában álló *Mécs László*, van regényírója is,

Balla Borisz, aki az Eberle által alapított folyóirat típus magyar képviselőjének, a *Korunk Szavá*-nak, egyik alapítója, amely folyóirat elsősorban politikai és világnézeti kérdésekkel foglalkozik. A mozgalom és a folyóirat még annyira friss, hogy nehéz itt is érvényesíteni eddigi szempontunkat: a nemzeti jellemvonások ki-domborítását a katolikumban. A német katolikus újjászületés szociális programja és misztikus iránya nálunk minden esetre eredetibbnek tűnik fel, mint hazájában s ezért visszhangja is nagyobb.

Fábián István.

Külföldi regények magyar nyelven.

Wilder : Szent Lajos király hídja.
Révai . — **Aldanov** : Az ördög hídja. —
Aldanov : Az összeesküvés. Káldor.

1.

Thornton, Wilder remekműve, a Szent Lajos király hídja, olyan könnyűben s — mondhatnám — olyan társaságban került most a magyar olvasóközönség elé, aminő valóban megilleti. A Klasszikus Regénytár aranykeretbe foglalt fémjelzése sohasem jelentett egyszerű besorozást, ellenkezőleg: köteteinek kissé régies, sohasem hivalkodó — s talán éppen ezért a divatáramlatok által kevésbé sebezhető — nemes diszítésével, szolid betűivel, főként azonban hagyományával s vitathatatlan belső értékeivel afféle jelképi «*Institut de France*»-ot alkotott, amely kötelék — épp előkelő hagyományainál fogva — voltaképp egyértelmű volt a halhatatlansággal. S a Klasszikus Regénytár *Institut*-je azért is volt megbízhatóbb a párisi akadémiánál, mert a halhatatlanság kérdésében semmit sem kellett kockáztatnia: halála előtt ugyanis teljes határozottsággal éppoly kevésbé mondható valaki hal-

hatatlannak, mint — Solon értelmezésében — boldognak. Thornton Wilder azonban, mikor most új hanggal gyarapítja e halott halhatatlanok kórusát, eleven volta mellett sem bontja meg a sor értékbeli egyöntetűségét. A Szent Lajos király hídja klasszikus mű.

Egy sivatag millió és millió homokszeme — parányi kvarckristálya — az élet szürkén szürkére torló apró eseménykéivel s ha nincs napsugár, mely egyszer — véletlenül? — ráhull és felgyújtja benne a gyémántok tűzét: örök homály a sorsa. A nagy költők szeme is így emel fel jelentéktelen, homályba bozult emberleleteket, egy pillanatra fellobbantja bennük az egyetemes szépség és egyetemes törvény izzását, hogy szinte szédülünk: egy homokszemben ennyi csillogás! S ahol a mi látásunk boldogan fedezi fel a spektrum hét színét, a költő még az ibolyántúli láthatatlan színek százeit sejteti.

Thornton Wilder azok közé a szerencsés és ihletett alkotók közé tartozik, akiknek a szeme az élet porából igazgyöngyöt és gyémántot varázsol.

Mi ennek a különös regénynek a meséje?

1714 június 20-án Lima városában leszakadt egy ódon, vesszőből eszkaált híd s az az öt ember, aki ép át akart rajta kelni, a folyóban leli halálát.

Ime, a regénymag. Egy egészen közönséges, csaknem mindennapi híreске, ú. n. «véletlen» szerencsétlenség.

De van-e véletlen? Képzeltető-e, hogy az ember, aki egy végtelen jó-ságú és végtelen bölcsességű isteni szellem világrendszerének része, véletlen mozzanatok függvénye. Ha kételkedés nélkül hiszem Istent, akkor legalább is kételkednem kell a véletlen hatalmában. Hiszen ha csupán egyetlen egyszer válik urrá a véletlen a dolgok rendjében: hová vezet ez? Nem a legteljesebb felbomláshoz?

Ez a gondolatlánc csirázott Juniperus atya, a ferencrendi szerzetes lelkében, aki történetesen tanuja volt a végzetes eseménynek. Hívő agya «a priori» elvetette a kényelmese-k véletlen-megoldását, kutatni kezdett az öt halott elmúlt életében, nyomozni kezdte az okokat, melyek — érzése szerint — ingathatatlan szük-ségszerűséggel vezettek sorsuk betel-jesüléséhez, a halálhoz.

Juniperus atya nem fejezhette be tervezett munkáját; eszméje azonban továbbélt s örökségül maradt a kései utódra, a költőre, aki felemelte az elejtett fonalat s tovább bogozta az öt halott titkának tragikus szöve-vényét.

S így tárulkozik fel most öt élet, így bukkanik elő a homályból öt arc, öt lélek, melyet a szeretet tölt meg csordultig tartalommal. A szeretet makacs rajongói ők: Fio bácsi, a színész-nő tanítómestere épúgy, mint a kis apácanövendék, a színész-nő epi-lepsziás fiacskája vagy Esteban, az ikertestvér s az öreg hölgy, a mulha-tatlan anyai szeretet áldozata. Az

élet — az ő életük — a szereteten épül s mikor ez céljavesztetté válik, az életüknek sincs többé értelme. Még élnek; de ez az élet nem egyéb, mint testük gépi működése. S mikor Szent Lajos király hídja, a sorsnak ez az isteni eszköze, összetorpad alatu-k, a folyó sodra öt élőhalottat rin-gat el az örökkévalóság felé.

Az üzletes Amerikából a költészet tiszta levegőjét áramoltatja hozzánk ez a regény.

2.

Aldanov az emigráns orosz írók sorába tartozik, műveit külföldön írja. Míg azonban a kivándorlásra kényszerült orosz literátorok csaknem mindegyike idegenben is meg-őrízte faji-nemzeti vonásait s az iro-dalom köldökzsinórával eltéphetet-lenül hozzánőtt fia maradt a muszka földnek és a muszka életformának: Aldanov írói erét már inkább nem-zetközi vérkeringés táplálja. S mi-alatt amazok lelkük felnyújtott an-tenna-csápjaival még mindig a honi föld üzeneteit szívják magukba s mint a selyemhernyó, írásuk-alkotá-suk «immaginarius» anyagából pa-rányi muszka globuszok szövetét építik maguk köré: Aldanov, ha lehet még náluk is távolibb világokba röp-pen. Oda, ahová a ma gondoljai soha-sem érhetnek el. A multba. A törté-nelembé.

És mégis. Ady példázata a föl-dobott és mindig visszahulló kőről a történelembé menekülő költő sor-sára is illik. Annyi erőnk nincs, hogy korunkból maradéktalanul kiszakad-hassunk. Felröppenünk, de vissza-hullunk. Megfigyelhetjük, hogy a történelmi regény legmaibb művelői csaknem kivétel nélkül a história legszeleesebb ormaikt kutatják fel s éppen nem azokra a gondtalan és tündéri szigetekre vezetik olvasói-ka-t, ahol felejtteni lehetne a jelent. Válságos, forradalmas, háborús ko-

rok : a mai költő szeme ezekre talál leghamarább. S mikor a multat ábrázolja, voltaképp a jelent vetíti át egy korábbi síkba : mert ma minden percünkkel és minden porcikánkkal történelmet élünk. Talán még sohasem volt nemzedék, mely ennyire közlő, forrón érezte volna a történelem lelkét. A história eseményeit analóg élmények fűtik fel bennünk elvonná, a régvolt hősök nem idegenek, mert arcukon a magunk történelmi szenvedése rémlik.

A jelenkori orosz nemzedék halálig viaskodik a háború, a forradalmak, a zűrzavar és a rémuralom emlékeivel. S ami ezt a boldogtalan emberöltőt különösképp a történelem-látás gyakorlati iskolájává avatja, az a furcsa és megdöbbentő erővel szinte belénk-öklöződő vad «tanulmány»-érzés, mely egy-két évtized eseményeiből majdnem filozófiává szűrődve makacsul a tudatunkba furakszik. Akinek 1914—1934-ig módjában volt szemmel kísérnie a történelem jelenségeit, valósággal el kell képednie attól a mindennemű logikát, elméletet és emberi számítást megcsúfoló hihetetlen arányú színváltozástól, melyet e két viharos évtized eszméi és mozgalmi mutatnak. Ahogyan a bolsevizmus — nemcsak mint társadalmi-gazdasági, hanem mint eszmei-világnézeti forradalom — 1917 őszén megindult, az a bábeli fantasztikus terv, mely minden életformát és keretet (társadalmi rendet, termelést, pénzügyet, militarizmust, nevelést, vallást, művészetet, diplomáciát stb.) szét akart robbantani, hogy helyükbe a maga véresen kezdetleges utópiáját építse ; a galértalan, zubbonyos népapistolok e fanatikus csoportja, mely munkásgyűléseken gúnyral és átokkal szórta be a polgári állam minden intézményét és szertartását, egyszerre csak frakkot húz, diplomát adit játszik, koronás államfőknél akkreditáltatja

magát és díszszázadot állít a kapuja elé : ez — enyhén szólva — az alkalmazkodási képességnek, a hajlékonyságnak olyan példája, aminőre az egyének életében is ritkán bukkanunk.

Annak a szövetségi politikának ugyanis, amelyet Szovjetország ezidőszerint folytat, nemcsak hogy semmi köze a Bucharin Nikoláj által papírra vetett ortodox-bolsevista alapelvekhez, de önmaga tragikomikus cáfolataképp valósággal vissza kellett lopódnia a hagyományos cári diplomácia útjára, melyet a «tökés» Páris irányít. A szerződések halmozásának ebben a történelmi korszakában Oroszország ép attól a bolsevizmustól került legmesszebb, mellyel 1919-ben Uljanov-Lenin a kimerült Európát fenyegette. Ez, természetesen, még nem lenne baj. Sőt ! A baj az, hogy az elkanyarodásnak és visszakanyarodásnak ez a két évtizede milliók mondhatatlan szenvedésébe került ; hogy lelkiismeretlenül szélnek eresztett közterek példátlan testvérháborút zúdítottak egy nemzetre ; hogy a 20. században Európa földjén máglya, karó és kerék perzselt és zúzott szét emberi testeket, olyan eszmékért, amelyek tíz s egynéhány év alatt teljesen értelmüket veszítették.

Nyilvánvaló, hogy akikben e drámai kor eseményei személyes élményekké váltak : azok valahogy szabad útlevelel járnak-kelnek a történelemben. A nagy történelmi folyamatok titokzatos eredetét az ő beállított szemük fedezi fel, ők hatolnak át csalhatatlan szimattal az őserdők bozótján s a história Mount Everestjeit az ő lendületük éri el. Bizonyos, hogy a nagy francia forradalom s e forradalmat követő kaotikus idők megértéséhez ez a nemzedék közelebb került minden előzőjénél.

Aldanov szélesmedrű regénytrilógiája is éppen ennek a hatalmas tör-

ténelmi analógiának rekonstrukálására vállalkozott.

3.

A trilógia első része, a *Thermidor kilencedike*, a rémuralom tetőpontját és Robespierre bukását mutatja be (Napkelet, 1932. XII. sz.). A második részben, *Az ördög hídjá*-ban, Páris forró köveiről Nápolyba és Svájcba ragadja olvasóit a szerző. A történelmi mag egy kevésbé ismert történelmi detail: a rövid életű parthenopei köztársaság összeomlása. Ha a Thermidor kilencedikében a forradalom rázta meg véres ökleit, Nápolyban a reakció mutatkozott meg egész félelmetes szörnyiségében. Keverék, nemzetközi csapatok verekednek itt a forradalmárokkal s a győzelem után fojtott levegőjű napok következnek, üldözések és kivégzések, a szél árbocra akasztott holttesteket himbál s Nelson, a híres admirális, villásreggelire várja az angol követet és nejét, Lord és Lady Hamiltont... (1919-ben, Vladivosztok kikötőjében épp ilyen hűvös nyugalommal tekintettek az angol cirkálók a polgárháború paroxizmusában vergődő városra.) Aztán a harc tovább forr Itália birtokáért. Már nem is olasz földön, Svájc hegyeiben mérik össze fegyvereiket a hatalmak. Az orosz hadsereg époszi küzdelmekben töri át magát a havasokon. Vezére Szuvarov, a legendás tábornok. S ahogyan Aldanov az orosz katona szívós hősiességét megéneкли s ahogyan gazdag emberábrázoló képességével éles reliefet ad ennek az ellentétes vonásokból összerakott mozaikarcnak:

az orosz irodalom legnemesebb tolstolstoji hagyományainak lesz továbbfejlesztője.

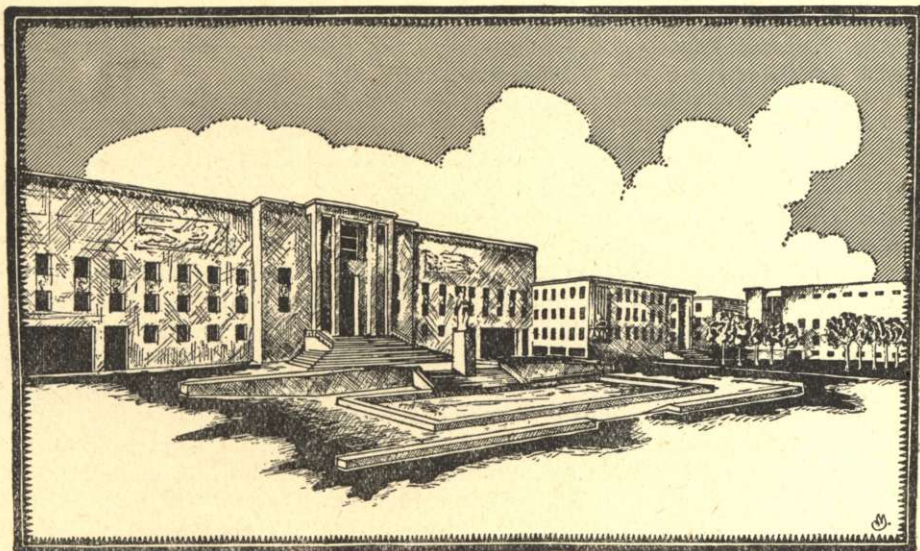
Mialatt Szuvarov seregei Svájc jeges hegyein megismétlik Hannibal erőfeszítéseit, a fővárosban, otthon, Pál az «őrült» cár kancsukás uralma végletesen elviselhetetlenné teszi a polgárok életét. Hogyan szövi-fonja a merénylet és az államcsíny tervét Fahlen gróf, Pétervár kormányzója, mint nyeri meg e sötét és kényszerű gondolatnak a cárevicset s a legfőbb udvari méltóságokat, majd a hadsereget is, a palotaőrséget szolgáltató Szemjenov gárdaezredet; hogyan üli meg az uralkodó lelkét a gyanú és félelem nehéz árnyéka, hogyan iparkodik bújni-menekülni e titokzatos rémek elől, míg végül is áldozatául esik a megszervezett gyűlöletnek: ezt a fajlagosan orosz történetet meséli el Aldanov trilógiája harmadik részében, *Az összeesküvés*ben. (Nem sokkal előbb Párisban is életét vette uralkodójának a nép. Míg azonban a párisi zajos, széles, teatrális jelenet: valóban egy tragédia végső felvonása; az orosz alattomos, acsarkodó bujkálás: orgyilkosság. Két különböző attitűd, amelyben két ellentétes jellemű fajta lelkisége fejlődik ki.)

Aldanov regényei nem *igazi* regények. Regénymeséjük kezdetleges szövési, jelentéktelen. A trilógia részeit csupán az érdektelen főhős személye fűzi egybe. De a történelmi atmoszféra megteremtésében, a történelmi figurák eleven-forró megjelenítésében ragyogó eszközökkel rendelkező mester. *Szakáts László.*

K Ü L F Ö L D I   K R Ó N I K A

Rómában épül a világ legnagyobb egyeteme.

A fascizmusnak a maga nemében egyedülálló és talán legjelentékenyebb új alkotása: Róma új egyeteme. Ez az egyetem már méreteinél fogva is teljes joggal *egyetemvárosnak* nevezhető és ha elkészül, nem csak Olaszországban, de az egész világon páratlanul áll majd. Róma ezzel egyszerre új nevezetességet nyer és Európa tanulmányi s tudományos központjává lép elő.

Az új római egyetem egyik főépülete.

Már 1872 óta érezték annak a szükségét, hogy az egyetem kérdését tervszerűen rendezni kell Rómában. A felsőbb oktatás akkoriban a «Sapienza» palotájában történt. Ez az építészeti szépségekben gazdag és történelmi hagyományokkal teljes épület már akkor is távol állt attól, hogy megfeleljen a modern oktatási követelményeknek. A legtöbb helyisége sötét, intézetek, szemináriumok, laboratóriumok, könyvtárak pedig egyáltalában hiányoztak. Az utolsó hat évtized alatt számos alkalommal tanácskoztak az illetékes hatóságok, a jó ötletek nem is hiányoztak, csak éppen a cselekvő akarat. A fascizmus minden téren elhagyta a kényelmes semmittevés útjait és ebben a kérdésben is alkotó erővel teremtett kurta évek alatt végleges megoldást.

A Duce egy dekrétummal kijelölte a helyet, ahol az új egyetemet fel kell építeni. Parancsot adott a közoktatásügyi minisztériumnak, hogy egy

bizottsággal készíttesse el a költségvetést. A bizottság hetvenmillió lírában állapította meg az építkezés és a berendezés költségeit. Két esztendővel ezelőtt, április negyedikén Mussolini aláírta a munkálatok megkezdésére vonatkozó megállapodásokat és 1935 április 21-ére kitűzte az egyetemi épületek felszentelésének ünnepségét.

Az építkezési tervezések művészi irányításának nagy feladatával a Duce Marcello Piacentinit, a világhírű olasz építész bízta meg, aki a kormányfő határozott kívánságára csupa fiatal és tehetséges építész vett maga mellé munkatársul. Az egyes részletfeladatokat Itália különböző vidékeiről származó fiatal és modern szellemű építészek oldották meg egy egységes művészeti elgondolás szellemében. Az összes terület, amelyen a világ legnagyobb és legmodernebb egyetemi városa felépül, 208.100 négyzetméter, amit egy nagy fal ölel körül, hogy a legnagyobb nyugalmat biztosítsa. Ennek az óriási területnek csupán egy hatodrésze, tehát 31.300 négyzetméter lesz beépítve, a többi utak, terek, parkok és kertek számára van fenntartva. A Duce nem a mai Rómával számolt, amikor ezt a méreteiben és elgondolásában kolosszális egyetemi várost megterveztetette, hanem 1950-re gondolt, amikor Róma lakosainak száma el fogja érni a kétmilliót.

Az egyetemi város 12 hatalmas épületet ölel magába. Ezek szimmetrikusan épülnek úgy, hogy az utak találkozó pontja a nagy középponti téren lesz. A klasszikus építészet téralakításának, a hellenisztikus-római városépítészet hagyományainak szellemében oldották meg ezt az elrendezést az egyetemi város tervezői. A főbejárat dísztelen architráv, egy sor magas, erős oszlop tartja. Ez a bejárat komoly, erőteljes hatást gyakorol a belépőre. Hatvan méter széles, fákkal szegett, körülbelül 180 méter hosszú allé vezet a főépülethez. A fasor jobb- és baloldalán épülnek a fizikai, kémiai, ortopédiai és egészségügyi intézetek. A főtér körülbelül olyan nagy, mint a Piazza Navona. A rektori palota 15 emeletes hatalmas épületében lesznek a különböző hivatali helyiségek, az óriási könyvtár, két nagy olvasóteremmel a hallgatók és két kisebb teremmel a tanárok számára. A könyvtár 12 emeletes toronyban kap helyet. Az Aula Magna nyolcszáz négyzetméter területen 2800 személy befogadására alkalmas. Az egyes tudományterületek hét más hatalmas palotában kapnak majd otthont ebben a modern egyetemi városban, melyet a tudomány és a technika legújabb vívmányaival szerelnek fel.

A fascista Itália boldog örömmel tekinthet az épülő egyetemi városra, mely a Duce akaratából az olasz népnek és az örök városnak új és el nem múló dicsőségére szolgál.

A NAPKELET minden közleményeért írója felel.
A szerkesztésért és kiadásért felelős: TORMAY CECILE.
Helyettes szerkesztő: NÉMETH ANTAL.

Stephaneum nyomda r. t. — A nyomdáért felelős: IFJ. KOHL FERENC.

Jókai-díj!

3000 pengős regénypályázat.

A Révai Testvérek Irodalmi Intézet elhatározta, hogy alapítása 65. évfordulójának emlékeztetéské tételére

Jókai-díj

címén *3000 pengős regénypályázat*ot hirdet 1934 szeptember 15-i lejárattal.

A Révai-céget elhatározásában az a cél vezeti, hogy az írói vetélkedésre újabb lehetőséget nyújtson.

A pályadíj kitűzésének kevés irodalomban vannak olyan nagy és lelkesítő hagyományai, mint a magyarban. A Kisfaludy Társaság és a M. Tud. Akadémia pályadíjai maradandó nyomot hagytak egész szellemi életünkben. Nagy tudományos és irodalmi társulatainkat mélyen sajnálatos anyagi meggyöngyülésük nagy mértékben akadályozza a régi tevékenységében. Ezért a Révai-cég úgy érzi, hogy a nagy magyar kultúrintézmények e súlyos helyzetében fokozott szolgálatot tesz a magyar irodalomnak a *Jókai-díj* kitűzésével. Korlátozás nincs, sem korban, sem semmi egyébben, csakis két követelmény van a pályázóval szemben: hogy *magyar legyen és tehetséges legyen*.

A pályázat szeptember 15-én jár le. A pályázatban csakis olyan regény vehet részt, amely nyomtatásban (folyóiratban vagy napilapban sem) nem jelent meg. A pályázat névtelen, a műhöz jelíges, zárt borítékban melléklendő a szerző neve. A regény terjedelme lehetőleg 15—20 nyomtatott ív közötti legyen, ami gyakorlatilag nagy mozgási szabadságot jelent az íróra nézve.

A 3000 pengőből 2000 pengő a szorosán vett pályadíj, 1000 pengő pedig a szerzői honoráriumra való előleg (visszafizetési kötelezettség nélkül). A szerzői honorárium maga az eladott példányok bolti árának 10%-a.

A pályadíj eldöntése egy erre a célra összeállított irodalmi bizottság kötelessége, a bizottság névsora rövid időn belül kerül nyilvánosságra.

A Révai-cég mindent megtesz, hogy a pályadíjat valóban a legjobb beérkezett mű nyerje meg és a bizottság névsorának összeállítása igazolni fogja a cégnek tárgyilagos igazságosságra való törekvését.

Ingyen «Napkelet»

Folyóiratunk jutalmazni óhajtja azt az állhatatos kitartást, amellyel előfizetőink a «*Napkelet*» mellett nemcsak állanak, de újabb híveket is igyekeznek toborozni a keresztény nemzeti irodalom e nagymúltú és harcosszervezetének. Kiadóhivatalunk ezért elhatározta, hogy mindazok, akik *öt új előfizetőt* szereznek a «*Napkelet*»-nek, *egy évig teljesen ingyen* kapják folyóiratunkat. Hisszük és reméljük, hogy ez az ösztönzés a «*Napkelet*» további, fokozott erősödéséhez fog vezetni és megkönnyíti nagy célkitűzésének megvalósítását a mai válságos nehéz időkben.

2000

Eddig még nem volt. **Újdonság!** Eddig még nem volt.

Első Budapesti Ruhakarbantartási Vállalat.

Ruhakarbantartás, puccolás, javítás és vasalás.

Havonta két öltöny, havi P **2.50** Hetenként egy-egy öltöny Havonta négy öltöny rendbehozása P **5.—**

Női kabátok és kosztümök olcsó árban készülnek.

Új ruha rendelésnél egy havi díj lemegy.

PINTERITS úri szabó Budapest, V., Szabadság-tér 1.

Telefon: 29-6-25.

„A MAGYAR ASSZONY”

1933 október elsejétől kezdve kéthetenként köszönt be a magyar otthonokba. Öröm az érkezése, mert a magas színvonalon álló szépirodalmi olvasmány mellett elviszi a magyar otthonokba azokat a gyakorlati ismereteket, melyeknek felhasználásával könnyebb lesz a sokféle asszonyi feladat teljesítése.
MEGRENDELHETŐ: BUDAPEST, VI., RÓZSA-UTCA 23. SZÁM.

STEPHANEUM NYOMDA R. T.

A SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT NYOMDÁJA
BUDAPEST, VIII., SZENTKIRÁLYI-UTCA 28.

A LEGUJABB RENDSZERŰ SZEDŐGÉPEKKEL FELSZERELT
GRAFIKAI INTÉZET * KÖNYVKÖTÉSZEK
BETŰÖNTŐDE * GALVANOPLASZTIKA
ÉS TÖMÖNTŐDE

RENDELÉSRE KÉSZIT:

KÖNYVEKET

FOLYÓIRATOKAT

ILLUSZTRÁLT KIADVÁNYOKAT, VALAMINT

A KERESKEDELEM MINDEN ÁGÁHOZ

SZÜKSÉGES NYOMTATVÁNYOKAT

IZLÉSEK KIÁLLÍTÁSBAN
MÉLTÁNYOS ÁRAKON